

XIX.
svatováclavské
setkání v Jeseníku

VLASTIVĚDNÉ
SYMPOZIUM

VÝTVARNÉ
UMĚNÍ
JESENICKA
A JESENÍKŮ
20. STOLETÍ

SBORNÍK REFERÁTŮ

vlasti
vědné muzeum
jesenicka

Státní
Okresní
Archiv
Jeseník

**XIX.
svatováclavské
setkání v Jeseníku**

VLASTIVĚDNÉ SYMPOZIUM

**VÝTVARNÉ
UMĚNÍ
JESENICKA
A JESENÍKŮ
20. STOLETÍ**

SBORNÍK REFERÁTŮ

**vlasti
vědné muzeum
jesenicka**

**Státní
Okresní
Archiv
Jeseník**

ISBN 978-80-87632-63-5 (Zemský archiv v Opavě)

ISBN 978-80-87496-18-3 (Vlastivědné muzeum Jesenicka v Jeseníku)

Obsah

- 5 Jesenické reflexe v dílech malířů 20. století**
Mgr. Květoslav Growka, Státní okresní archiv Jeseník
- 17 Malířská dílna rodiny Bauchů z Vidnavy**
Pavel Macháček, Obec Mikulovice
- 22 Willy Paupie – malíř Jeseníků, jenž dobyl Třetí říši**
Mgr. Jana Hradilová, Státní okresní archiv Jeseník
- 36 Javornický kreslíř, grafik a malíř Friedrich Gesierich**
Mgr. Milan Rychlý, Vlastivědné muzeum Jesenicka
- 38 Architekt Erich Ziffer (1883–1942): kresebné dílo**
Doc. PhDr. Pavel Šopák, Ph.D., Slezské zemské muzeum v Opavě
- 41 Tylovský krajinář Gustav Brauner**
Mgr. Petr Müller, Státní okresní archiv Bruntál
- 46 Slezské pohlednice Eduarda F. Hofeckera**
Mgr. Kristina Lipenská, Vlastivědné muzeum v Šumperku
- 49 Němečtí malíři hor Paul Aust a Arthur Blaschnik**
Dr Marcin Dziedzic, Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu
- 51 Malíř Jeseníků Stanislav Menšík**
*Mgr. Jan Andres, Filozofická fakulta Univerzity Palackého
prof. RNDr. dr hab. Jan Andres, DSc., Přírodovědecká fakulta Univerzity Palackého*
- 54 Malíř živé přírody Mirko Hanák z Bukovic**
Mgr. Božena Kaňáková, Vlastivědné muzeum Jesenicka
- 58 Čtyřprocentní socialistické umění.
Umělecká díla ve veřejném prostoru města Jeseníku**
Bc. Lucie K. Buchtová, Městský úřad v Jeseníku
- 62 Textilní výtvarník a malíř Jindřich Turek**
Mgr. Jan Petrásek, Vlastivědné muzeum Jesenicka
- 64 Zlatohorští malíři Boleslav Doboš a Josef Šmoldas**
Mgr. Matěj Matela, Vlastivědné muzeum Jesenicka

Jesenické reflexe v dílech malířů 20. století

Mgr. Květoslav Growka, Státní okresní archiv Jeseník

Jesenicko jako integrální součást slezské domoviny a moravsko-slezské pohoří Jeseníky (něm. Altwatergebirge) tvoří nejen ohraničený prostor v pojetí geografického determinismu, ale vzhledem ke své pohnuté historii 20. století i duchovní milieu, jež je vyjadřováno i v umělecké reflexi výtvarníků. Stručně je můžeme shrnout do skupin jednak zdejších rodáků – německých (včetně těch, kteří byli odsunuti po roce 1945) i českých – a jednak umělců pocházejících mimo tuto oblast, ale v širším kontextu Jesenicka a Jeseníků působících. Export a import uměleckých děl motivovaných zdejším krajem je právě tou přidanou hodnotou, která vyvažuje jeho řekněme ekonomickou „zaostalost“ oproti oblastem ve vnitrozemí. Proto též upřednostňujeme vlastivědné hledisko před uměnovědným. Nejde nám o kunsthistorické známkování jednotlivých tvůrců, kteří tvoří značné rozpětí – od výtvarníků, jež ve své době překročili obzory tohoto kraje, až po nadšené amatéry či diletanty, byť jsme si vědomi toho, že je nanejvýš ošidné něco takového tvrdit, protože společenské i estetické posuny mohou časem dané zařazení proměnit. S trochou nadsázky můžeme říci, že ze slavného „sudetského“ malíře, jehož obraz si zakoupil samotný Hitler, se rázem stal zavržený pochlebovač nacistické estetiky; z amatérského malíře loveckých výjevů je rázem představitel netušeného insitního umění. A tvůrce kýčů zobrazujících témata à la turistická pohlednice obdivují průměrní diváci dodnes, protože – oproti dnes teoretiky, galeristy a movitými investory preferovanému a Chaloupeckého cenami ověncenému „umění“ jednoduše rozeznají, co se na obraze nachází... Svár v jakémkoliv druhu umění, zda jde o projev moderního snažení překračující hranice dané lokality, či pouze projev konzervativně vymezený daným regionem, je svou rozporuplností stálým motorem uměleckého vývoje. Ale dosti teoretizování...

Z jesenických umělců je v poslední době věnována největší pozornost sochařům,¹ kteří se i vzhledem k povaze svého díla prezentují více veřejně; tvorba malířů a grafiků je – pomineme-li výstavy – přece jen intimnější, určená spíše k soukromému vyznění. Pokusíme se proto v intencích našich svatováclavských seminářů vytvořit skromný sylabus sloužící k dalšímu bádání a rozvíjení velmi letmo naskicovaných portrétů jednotlivých umělců.

Německá výtvarná scéna

Podstatným rysem německo-české umělecké scény 20. a 30. let 20. stol. byla její roztržičnost, podmíněná faktem, že toto umění vznikalo na teritoriální periferii a do značné míry i ve společenské izolaci, dané specifickou situací tříapůlmilionové menšiny německy hovořících obyvatel v nově vzniklé republice. Vedle Prahy, která jako hlavní město s Akademií výtvarných umění představovala přirozené politické, mocenské, ekonomické a kulturní centrum, se německo-české umění rozvíjelo především v regionech, kde se vytvořila některá umělecky silná seskupení a společensky významná sdružení.

Jesenicko, osídlené do roku 1945 převážně německy mluvícím obyvatelstvem, nacházelo své správní centrum nikoliv v Olomouci,² ale v Opavě. Nejinak to cítili i někteří umělci, kteří se od počátku 20. století (když přeskočíme kataklyzma první světové války) hlásili ke spoluúčasti na budování moderní výtvarné kultury Slezska zosobněné ředitelem opavského muzea dr. Edmundem W. Braunem. Ačkoliv byli sdružení do „spolku výtvarných umělců německé národnosti“ Vereinigung bildender Künstler Schlesiens (1919),³ stylově žádnou výtvarnou skupinu netvořili, podíleli se jen na výstavách v zemském muzeu

v Opavě a na výstavě v brněnském Domě umělců v roce 1927 a veřejných zakázkách. Předsedou spolku byl malíř Adolf Zdravila, mezi vystavujícími autory figurovali v regionu činní umělci a umělkyně Ida Fauster, Ida Felkel, Paul Gebauer, Leo Haas, Erich Hürden, Engelbert Kaps, Helmut Krommer, Theodor Mallenér, Raimund Mosler, Helli Neudek, Josef Obeth, Willi Paupie, Toni Prunner, Fritz Raida, Luz Raida, Otto Schweigl, brněnský Karl W. Uxa, Oskar Witte, Fritz Zimmermann, Helene Scholz-Železny, Julie Silberschütz, Rudolf Sokol, ale také autoři z širšího okolí jako Alexander Drobik z Českého Těšína nebo Rudolf Potiorek (Svibice). Někteří z těchto výtvarníků se v průběhu 30. let objevovali jako hosté také na dalších, širěji koncipovaných výstavách německy hovořících umělců z moravského a slezského regionu.⁴ Valnou část těchto umělců lze zařadit pod pojem *Heimatkunst*, umění domoviny, které vycházelo vstříc většinovému konzervativnímu vkusu jednoduchým masově přístupným zobrazením. Nežádka někteří malíři byli prototypem idylické selanky slezské vesnice, tedy v jiném prostředí označovaném jako ruralismus. Tuto hranici překročilo víceméně dodnes živé dílo Paula Gebauera. A jen dva umělci z Jesenicka překročili pomyslnou mez regionální produkce.⁵ Kromě nich však na Jesenicku a v Jeseníkách žilo a pracovalo mnoho malířů dnes naprosto zapomenutých z příčin nejen estetických, ale i politických, resp. národnostních. Přiznat též musíme, že slabinou byla často i jejich umělecká kvalita. Přistupujeme k tomu tedy spíše z hlediska osvětového. I někteří z významnějších malířů přijíždějících do našeho regionu vytvořili díla spíše než ikonická, průkopnická, tak „suvenýrová“ – líbivá, s notoricky známými lokalitami jako Praděd, Vidly, Vřesová studánka... Prakticky žádné z takových děl nenašlo kritický ohlas v současném kunsthistorickém diskurzu.⁶

Jesenické malířství ve 30. letech reprezentoval pouze výtvarně poučený **Willy Paupie** (1898–1981), jehož krajinomalba a příklon k národně socialistickému ruralismu nacházely publikum na celoněmecké výtvarné scéně a nadšené ohlasy kritiky. O něm podrobněji v tomto sborníku na str. 22.

Krajinomalbou se zabýval jesenický rodák **Adalbert Wilmann** (12. 8. 1889–16. 11. 1928).⁷ Pocházel z rodiny malíře pokojů, o otce však ve svých pěti letech přišel. Proto musel brzy začít pracovat v textilce Regenhart und Raymann. Vzhledem ke svému talentu se dostal do dílny připravující textilní vzory. Obdržel stipendium z nadace Karla Dittricha a v roce 1911 navštěvoval odbornou tkalcovskou školu v Šumperku. Odtud však utekl do Vídně, kde navštěvoval večerní kursy kreslení a malby na Státní umělecko-průmyslové škole (1912) a konečně ve šk. roce 1913/14 jako mimořádný posluchač vídeňskou Akademii výtvarného umění. Vzhledem k těžké plicní chorobě se vyhnul vojenské službě. Po světové válce se oženil a přebýval postupně ve Šternberku, jižním Tyrolsku a v letech 1922–1924 vyučoval kreslení na státní reálce v Opavě. Neposedný duch ho v letech 1924–1925 zavál do Egypta. Konečně v letech 1927–1928 žil a pracoval na volné noze v Bukovicích, kde předčasně zemřel. V roce 1932 vystavil 10 svých děl na I. výstavě v prostorách zrekonstruovaného městského muzea v jesenické Vodní tvrzi.⁸ Na posmrtné výstavě v Jeseníku bylo vystaveno 119 akvarelů a olejomalb zejména z jeho egyptského pobytu.

Ve Vidnavě působila malířská dílna **Josefa a Aloise Bauchových**. Z vidnavských rodáků lze ještě vyzvednout uměřenou a konzistentní tvorbu **Friedricha Gesiericha** (1893–1952), který tvořil v Javorníku. O nich podrobněji v tomto sborníku na str. 17 a 36.

V Javorníku se výtvarně projevoval i nadšený amatérský malíř **Alfred Michael Schoss**, rodák z Bílého Potoka (29. 9. 1889 – 8. 4. 1965).⁹ V roce 1904 se začal učit lesníkem, absolvoval Lesnickou školu v Hranicích (1907) a nastoupil do služby na lesní správu velkostatku vřeslavského biskupství v Javorníku. Po 1. světové válce již ve funkci lesníka získal vlastní revír, roku 1932 se vrátil na lesní správu komorního ředitelství velkostatku vřeslavského arcibiskupství v Javorníku. Zde se jako zručný kreslíř věnoval kartografii, tvorbě lesnických map.

V Javorníku se výtvarně projevoval i nadšený amatérský malíř **Alfred Michael Schoss**, rodák z Bílého Potoka (29. 9. 1889 – 8. 4. 1965).⁹ V roce 1904 se začal učit lesníkem, absolvoval Lesnickou školu v Hranicích (1907) a nastoupil do služby na lesní správu velkostatku vřeslavského biskupství v Javorníku. Po 1. světové válce již ve funkci lesníka získal vlastní revír, roku 1932 se vrátil na lesní správu komorního ředitelství velkostatku vřeslavského arcibiskupství v Javorníku. Zde se jako zručný kreslíř věnoval kartografii, tvorbě lesnických map.

Alfred M. Schoss, střelecký terč, 1936 (reprofoto)

Alfred M. Schoss byl mnohostrannou osobností. Svůj zájem o lovectví a život v lese prokazoval populárně-naučnými i literárními články, k jeho koníčkům patřilo fotografování. Sám si však nejvíce cenil své malířské tvorby, kterou lze dnes zhodnotit jako insitní umění. Namaloval na 80 olejomalb, které skončily jak u jeho osobních přátel, tak v zámeckém muzeu na Jánském Vrchu. Zejména jeho oblíbený námět *Pohled na Javorník se zámkem Jánský Vrch* coby suvenýr či upomínka na pobyt se nalézal u řady majitelů od Drážďan po Budapešť.¹⁰ Dne 20. dubna 1938 zaslal svůj obraz *Zámek Jánský Vrch* jako dar říšskému kancléři Adolfu Hitlerovi k jeho narozeninám. Originály jeho obrazů k dispozici nemáme, Schoss si však svou tvorbu fotograficky dokumentoval, a lze ji tak zhlédnout ve fotoalbech uložených ve Státním okresním archivu Jeseník¹¹ a na skleněných fotografických deskách ve sbírce Vlastivědného muzea Jesenicka.

Schoss se výrazně angažoval v javornickém střeleckém spolku, stal se i králem střelců a podle tradice namaloval pro další krále střelců jejich terče s motivy divadla v Beyreuthu, letní olympiády v Berlíně 1936, obligátního pohledu na Javorník se zámkem či *Grossdeutschland mit dem Führer*. Po porážce Německa ve 2. světové válce byl roku 1946 odsunut, zemřel v Ansbachu/Mfr.

Krajina a selská stavení Jeseníků byla tématem malířské tvorby **Gustava Braunera** (1880–1966), rodáka z Tylova, vesničky v Nížkém Jeseníku takřka na dohled od moravsko-slezské zemské hranice. O něm podrobněji v tomto sborníku na str. 41.

Jeseníky se staly námětem a nakonec i domovem **Ericha Hürdena**, vl. jménem Ericha Hlavacka (22. 8. 1884 – 27. 4. 1969).¹² Narodil se ve Vídni českému otci akad. malíři Antonínu Hlavackovi, který mu poskytl výtvarné školení, zároveň spolu jezdili malovat do Alp a Itálie. Vzdělání si doplnil na vídeňské akademii. V době, kdy jeho otec učil v Brně, začal zajíždět do Jeseníků. Rozmanitost zdejší krajiny jej natolik zaujala, že se v roce 1917 usadil v Karlově Studánce jako host Řádu německých rytířů a stal se vyhledávaným krajinářem. Dokonce vedl malířské kurzy pro lázeňské hosty. V roce 1932 se zúčastnil I. výstavy v prostorách zrekonstruovaného městského muzea v jesenické Vodní tvrzi.¹³ Dochovala se od něj řada olejomalb a grafických listů, zpravidla vytvořených v technice akvatinty. Krajinu zachycoval realisticky, ale ztišenou, bez lidí. Po odsunu žil pod svým původním jménem v Obertrumu poblíž Salzburku. Obrazy a grafiky se dochovaly v muzeích v Opavě,¹⁴ Bruntále,¹⁵ Klosterneuburgu v Rakousku, v bruntálském archivu se sídlem v Krnově¹⁶ a v soukromých sbírkách.¹⁷

Připomeňme též německé umělce mladší generace, kteří svou tvorbu rozvíjejí až po odsunu v Německé spolkové republice. Z Javorníku pochází sochař a malíř **Ingo Koblišček** (*1933),¹⁸ syn spisovatele Stefana Koblišchka (1904–1969)

z Opavy. Ve dvou letech jeho rodiče přesídlili do Jihlavy. Odtud se mu vybavuje vzpomínka, že nakreslil svého prvního koně. Po odsunu do Německa v roce 1945 prošel těžkým údobím, v roce 1951 se vyučil obchodníkem a na studia si přivydělával zemědělskými pracemi. Do roku 1956 žil v Konstanci, kde si vydělával na studia akademie v Mnichově, kterou absolvoval v roce 1958. Ve výtvarné praxi se zaměřil na studie koní, provedené v kresbě, malbě a sochách. Jeho obraz *Orající sedlák*¹⁹ ještě vychází z předválečné tradice opěvování německého selství. Až sochařské práce mu přinesly světové renomé, množství cen z výstav a zakázek milovníků koní, např. od několika královských dvorů.

Malíř **Diether Kunerth** se narodil v Jeseníku 9. 8. 1940. Po odsunu rodiny do Švábska odmaturoval v roce 1960 v Memmingenu a v letech 1961–1967 studoval na Akademii výtvarných umění v Mnichově u prof. Heinricha Kirchnera. Jako malíř, grafik, sochař a po roce 1980 i jako fotograf zůstal na volné noze. Ačkoliv se odstěhoval do městečka Ottobeurenu, kde je nepoměrně menší nabídka kultury, vytvořil zde rozsáhlé dílo, které představil na 30 vlastních a 15 kolektivních výstavách v Německu (např. EXPO

Erich Hürden, *Lesní zátíší*, 1933 (reprofoto)

Diether Kunerth, *Landscape II*, 1972 (reprofoto)

rotou rodák z Bouzova nadporučík **Jan Krejčí** (1. 1. 1895 – 16. 12. 1962).²¹ V roce 1927 byl ze zdravotních důvodů z armády propuštěn, nový domov získal na Gräfenberku, kde žil ve smíšeném manželství. Krejčí se stal majitelem penzionu Domov, který byl využíván především českou klientelou lázní – pro ni vydal Krejčí propagační pohlednici a po svém vstupu do jesenického odboru Klubu čs. turistů inicioval vznik fotokroužku, dbal na odebírání tiskovin a pohlednic. V roce 1937 klub vydal v nákladu 5 000 ks vlastní pohlednici, reprodukci obrazu Jana Krejčího *Vřesová studánka*. Jan Krejčí totiž získal prostor pro svůj koníček, malování. Dle neurčitých svědectví dcery a s přihlédnutím k jeho kultivované tvorbě, která se počátkem 40. let zintenzivnila, lze soudit, že se výtvarně vzdělával, ale válka mu k dokončení studia zabránila. V některých dokumentech po roce 1945 uvádí jako povolání „ak. malíř“. V Jeseníku však stál mimo „oficiální“ scénu regionálních německých malířů, jejich výstav se nezúčastňoval. Obdobně jako řadu jiných malířů ho okouzly Jeseníky, hory plné barevných proměn a nálad. Věnoval se především krajinomalbě, namaloval však i řadu květinových zátiší, v jeho tvorbě najdeme i pro zdejší kraj tolik příznačné lovecké motivy. Řadu obrazů namaloval „na zakázku“ svým přátelům. Velkým podnětem pro jeho tvorbu bylo setkání s významným českým malířem Aloisem Kalvodou (1875 až 1934), který rok před svou smrtí se přijel léčit na Gräfenberk; 4. ledna 1933 se ubytoval v Priessnitzově sanatoriu. Pro krajináře bylo Kalvodovo dílo legendou – „kalvodovská krajina“ se stala ve světě výtvarného umění pojmem a ovlivnila generace následovníků. Navíc nakladatelství Minerva na Královských Vinohradech šířilo jeho obrazy na stovkách vydaných pohlednicích. I to bylo pro Jana Krejčího výzvou.

V Jeseníku měl Krejčí i svého sběratele, notáře Josefa Čechmánka a jeho choť. V roce 1949 čítala jejich sbírka celkem 14 obrazů. V soukromých rukou se nachází několik dalších děl, ve veřejném prostoru jeho nejkrásnější obraz lze zhlédnout v kanceláři starosty města Jeseníku.

Klub českých turistů vydal v únoru 1938 další uměleckou pohlednici, tentokrátě při příležitosti VIII. celostátního lyžařského přeboru na Červenohorském sedle. Autorkou předlohy *Zasněžené stromy na Pradědu* byla malířka **Marta Rožánková Drábková** (24. 4. 1882 – 5. 12. 1958).²² Pocházela ze Zbuzan u Prahy, v letech 1896–1899 vystudovala pražskou Uměleckoprůmyslovou školu a soukromě se vzdělávala v krajinářské škole Aloise Kalvody. Po studiích vyučovala kreslení na Vyšší dívčí škole v Praze. V roce 1908 představila svou tvorbu na výstavě v Kroměříži a krátce nato se odstěhovala do Olomouce. V roce 1919 se svým manželem otevřeli Olomoucký salon, úzce spolupracovali s Klubem přátel umění v Olomouci. Byla členkou Klubu výtvarných umělkyní a dalších uměleckých seskupení, s nimiž vystavovala i v zahraničí. Věnovala se výhradně krajinomalbě, její inspirací byla krajina z Hané, Beskyd a Je-

Hannover) i Itálii, USA, Egyptě a Japonsku. Je zastoupen v Museum für zeitgenössische Kunst, které vzniklo v Ottobeurenu.²⁰ Obdržel řadu uměleckých cen, v roce 2016 získal prestižní Sudetoněmeckou kulturní cenu (Sudetendeutscher Kulturpreis für Bildende Kunst und Architektur).

Česká výtvarná minorita na Jesenícku

Do roku 1945 se s českými umělci působícími na Jesenícku a v Jeseníkách setkáme velmi sporadicky. Do československého pohraničí přicházeli totiž po říjnu 1918 především státní úředníci, příslušníci policejních složek, finanční stráž, státních drah a armády.

Tak do Jeseníku přišel se svou kulometnou rotou rodák z Bouzova nadporučík **Jan Krejčí** (1. 1. 1895 – 16. 12. 1962).²¹ V roce 1927 byl ze zdravotních důvodů z armády propuštěn, nový domov získal na Gräfenberku, kde žil ve smíšeném manželství. Krejčí se stal majitelem penzionu Domov, který byl využíván především českou klientelou lázní – pro ni vydal Krejčí propagační pohlednici a po svém vstupu do jesenického odboru Klubu čs. turistů inicioval vznik fotokroužku, dbal na odebírání tiskovin a pohlednic. V roce 1937 klub vydal v nákladu 5 000 ks vlastní pohlednici, reprodukci obrazu Jana Krejčího *Vřesová studánka*. Jan Krejčí totiž získal prostor pro svůj koníček, malování. Dle neurčitých svědectví dcery a s přihlédnutím k jeho kultivované tvorbě, která se počátkem 40. let zintenzivnila, lze soudit, že se výtvarně vzdělával, ale válka mu k dokončení studia zabránila. V některých dokumentech po roce 1945 uvádí jako povolání „ak. malíř“. V Jeseníku však stál mimo „oficiální“ scénu regionálních německých malířů, jejich výstav se nezúčastňoval. Obdobně jako řadu jiných malířů ho okouzly Jeseníky, hory plné barevných proměn a nálad. Věnoval se především

Jan Krejčí, *Cestou na Praděd*, pohlednice (SOKA Jeseník)

Marta Rožánková Drábková, *Zasněžené stromy na Pradědu*, 1938, pohlednice (SOka Jeseník)

fií.²⁶ Dalším impulsem pro rozšíření námětů byl rozvoj turistiky v Jeseníkách, vznik chat, kapliček, rozhleden, celkově míst vzbuzujících zájem návštěvníků, mezi nimi i výtvarníků a vydavatelů pohlednic.²⁷ Moravsko-slezský sudetský horský spolek se zasloužil o vydání řady pohlednic, které si objednal u zkušených výtvarníků, jakými byli např. **Eduard Ferdinand Hofecker** (1882–1938) či **Paul Aust** (1866 až 1934). O nich podrobněji v tomto sborníku na str. 49. Od přelomu a v první polovině 20. století můžeme proto hovořit o zlatém věku výtvarné vizualizace Jesenicka a Jeseníků.

Zcela programově na Jesenicko zajížděl a Gräfenberk navštívil nejvýraznější opavský malíř **Adolf Zdravila** (1868–1942).²⁸ Pocházel z Poruby, narodil se v rodině krejčího a vyučil se malířem pokojů. V roce 1893 byl přijat na vídeňskou Akademii výtvarných umění ke krajináři Eduardu Peithnerovi von Lichtenfels a grafikovi Williamu Ungerovi. Jeho talent a pracovitost byla odměněna několika stipendii, velký význam pro další vývoj mladého umělce mělo zejména Státní cestovní stipendium 1800 zlatých na dobu jednoho roku (1898), které mu umožnilo cestovat. Zdravila opustil s výborným prospěchem vídeňskou Akademii a odešel do Mnichova. Poté zamířil do Karlsruhe, navštívil Paříž, Brusel, studoval holandské malíře; nejdéle se zdržel roku 1899 ve Worpsswede u Hannoveru, v umělecké kolonii, kterou založil malíř Fritz Mackensen. Tamní krajina vybízela k malbě v plenéru – na rozdíl od strnulé akademické výuky; proto se zde vzájemně inspirovali umělci spjatí se secesí a impresionismem. Zdravila fascinovala nekompromisnost, s jakou opustili civilizaci a velkoměsto a uchýlili se na venkov, kde se mohli nerušeně věnovat studiu přírody.

Již od roku 1900 byl členem vídeňského spolku Wiener Secession, dva roky pobýval mezi skupinou umělců v Bergu v Dolním Rakousku, účastnil se řady zahraničních výstav. V Opavě se Zdravila natrvalo usadil až roku 1904. Mohl se pochlubit uměleckými zkušenostmi, s nimiž se nikdo v opavské, potažmo slezské periférii nemohl srovnávat. S ředitelem muzea Edmundem W. Braunem začali shromažďovat zbytky artefaktů slezské kultury pro budoucí stálou sbírku. Zdravilova aktivita pro opavské muzeum se neorientovala pouze na zachování slezské kultury, ale projevila se i v ostatních činnostech muzea. Zdravila zde v letech 1905–1906 vedl kurz kreslení a mezi lety 1906–1908 kurs grafických technik.

V rámci projektu o zachování slezské kultury zachytil Zdravila realistickými akvarely řadu památkových staveb v Opavě a jejím okolí. Zaměřil se zvláště na lidovou architekturu a krajinný charakter nejen Opavska, ale i Jesenicka. Z jeho díla stylu *Heimatkunst* zmiňme práce jako *Stará pošta v Cukmantlu* (1905)²⁹, *Žulová*, *Pohled na město s kostelem*³⁰ a *Skály na Supí hoře s pohledem na krajinu u Rejvízu*³¹.

Adolf Zdravila, *Skály na Supí hoře* (reprofoto)

seníků i Šumperska. Z tradičního „kalvodovského“ pojetí se brzy vymanila. Vytvořila si vlastní, robustnější styl malby, jak dokládá i obraz reprodukovaný na pohlednici.

Tato malířka nás přenáší k velké skupině výtvarníků, kteří Jesenicko a Jeseníky viděli a ztvárnili jen očima návštěvníků.

Importované umění Jesenicka a Jeseníků

Lze objektivně tvrdit, že umělecké snahy o zachycení prostředí Jesenicka a Jeseníků jsou spjaté s tradicí vedut.²³ Jejich intenzita vzrostla zejména s rozvojem Priessnitzových lázní na Gräfenberku ve 40. – 50. letech 19. století.²⁴ Výtvarníci plnili své skicáky kresbami, které buď skončily v zapomnění,²⁵ nebo se přetavily do půvabných litografií.

Na Gräfenberku maloval i český malíř **Václav Malý** (1874–1935). Pražský rodák absolvoval Akademii výtvarného umění v Praze u prof. Brožíka a Schwaigera. Zpočátku maloval motivy staropražské a výjevy pražských ulic. Jeho vyvinutý smysl pro barevnou sytost ho zavedl na Chodsko. V Klenčí se spřátelil se spisovatelem J. Š. Baarem, pro kterého vytvořil ikonický akvarel *Chodská madona* a navrhl dvě malby na skle do klenčského kostela na paměť Baarových rodičů. Na Chodsku studoval krajinu a vytvářel veliké obrazy s hromadnými selskými výjevy. Byl natolik úspěšný, že jeho obraz *Pout' u svatého Vavřince* vystavili v roce 1910 ve vídeňském spolku moderny Hagenbund. Stal se dokumentátorem regionálních krojů, je proto chápán i jako český protějšek moravského folkloristy Joži Úprky (na Moravské Slovácko mimochodem v 30. letech též zavítal). Pro návštěvu lázní Gräfenberk si vybral nevhodnější dobu, podzim, kdy stromové okolo cesty do lázní hraje všemi barvami. Jeho obraz byl reprodukován jako č. 105 v sérii našich měst, k tisku připravil Carl Inie.

Václav Malý, *Cesta na Gräfenberk* (soukr. sb.)

Egon Lehnert, *Partie z Jeseníků*, 1936 (reprofoto)

Ladislav Ehrlich, *V Jeseníkách*, 1930 (soukr. sb.)

Do sanatoria Ziffer na Gräfenberku k svým příbuzným zajížděl pravidelně malíř **Erich Ziffer** (1883–1942). O něm podrobněji v tomto sborníku na str. 38.

Z okruhu opavských malířů zaznamenáme zájem o jesenickou krajinu v díle bruntálského rodáka **Egona Lehnerta** (1891–1968).³² Profesí učitel měšťanské školy se v Opavě oženil a začal zde vyučovat na německém učitelském ústavu. Jako oceňovaný tvůrce akvarelů získal několik zahraničních stipendií, což mu umožnilo cestovat a pobýt delší čas v Itálii. Z jeho tvorby se v soukromé sbírce dochoval akvarel z roku 1936 *Partie z Jeseníků* se zimním pohledem na Petrovy kameny³³ a *Pohled na Praděd* ve sbírce Muzea v Bruntále.³⁴

Kouzlo horské jesenické krajiny objevil i **Ladislav Ehrlich** (26. 6. 1886 – 13. 9. 1965).³⁵ Rodák z Dobrovic vystudoval architekturu u prof. A. Čenského a Cechnera na ČVUT v Praze a malířství v soukromé škole prof. Ferdinanda Engelmüllera a poté u Alexise Hansena v Dubrovniku. Později pracoval jako vedoucí úředník propagandy cizineckého ruchu na ministerstvu železnic. Věnoval se krajinomalbě a zátiší. Řadí se k domácí škole impresionistů. Podnikal řadu studijních cest, včetně těch zahraničních. Od konce 20. let samostatně vystavoval, v letech 1928 a 1930 v Topičově Salonu v Praze. Ve 30. letech se účastnil členských výstav S.V.U. Mánes v Praze. Na jaře 1934 vystavoval v Rubešově galerii 60 nových olejů z posledních dvou let, vesměs barvitě imprese z dalmatského přímoří a z Dubrovniku. Po 2. světové válce několik let spolupracoval s karlovarskými porcelánkami, kterým navrhoval

dekory především s motivy květin, motýlů a hmyzu. Byl zastoupen na kolektivní výstavě sdružení Mánes r. 1954. Jeho obraz *V Jeseníkách* byl prodán prostřednictvím Krajského střediska Ú.S. ČSVU a v současnosti je znovu nabízen k prodeji.³⁶

Podněty jesenícké krajiny se objevily i v malířském díle **Rudolfa Sokola**, rodáka ze Starého Města v okr. Nový Jičín (7. 9. 1887 – 29. 4. 1974 Bremen). Sokol studoval na uměleckých akademiích v Mnichově a Praze, zúčastnil se na výstavách Vereinigung deutscher bildender Künstler Mährens und Schlesiens „Scholle“ v Domě umělců v Brně. Působil nejdříve v Bílovci (Wagstadt), po konci 2. světové války se usadil v Brémách a stal se členem místního uměleckého spolku Bremer Künstlerbund. Vystavoval na místních kolektivních spolkových výstavách a v roce 1972 v Ostdeutsche Galerie v Řeznu (Regensburg).³⁷

Rudolf Sokol, *Auf der Hohen Heide, Altvatergebirge* (reprofoto)

S jeseníckými motivy se setkáme i v rozsáhlém díle opavského rodáka **Richarda Assmanna** (27. 11. 1887 – 1. 6. 1965).³⁸ Pocházel z malířské rodiny tvořící v pozdně nazarénském stylu církevní obrazy a fresky. V Opavě vystudoval reálku, v otcově ateliéru se vyučil malířem a pracoval jako dekoratér. Po jeho smrti v roce 1904 odešel na vídeňskou akademii a poté studoval dva roky v Mnichově. Po studiích se ve Vídni živil ilustrováním časopisů, učebních pomůcek a užitým uměním. Za světové války působil jako frontový malíř, vrátil se do Opavy, kde si založil reklamní studio. Vynikl jako ilustrátor, např. kalendářů vydávaných opavským tiskařem Drechslerem, byl autorem mnoha plakátů a diplomů. Vytvořil řadu maleb s krajinnými motivy z Jeseníků v ryze realistickém duchu, např. oblíbený námět *Vidly s kapličkou*,³⁹

Vidly s pohledem na Praděd,⁴⁰ či až naturalisticky pojednaného romantického jeseníckého údolí s horskou chalupou a pilou.⁴¹

Do Jeseníků zavítal i **Oskar Kreibich** (17. 7. 1916 – 20. 2. 1984),⁴² rodák z Křižan (Seifersdorf) v Čechách. Studoval na pražské Akademii výtvarných umění a následně na Pruské výtvarné akademii v Berlíně. Jeden rok strávil jako stipendista v německé římské akademii Villa Masimo, pak se věnoval povolání učitele. Za 2. světové války padl do sovětského zajetí a v poválečném odsunu skončil v německém Backnangu, kde působil jako výtvarník na volné noze. Věnoval se portrétům a vrátil se k původní předválečné tvorbě, jako např. k motivu *Vřesové studánky*.⁴³

Oskar Kreibich, *Vřesová studánka* (reprofoto)

Výtvarníci jeseníckého regionu po roce 1945

S příchodem českého obyvatelstva na Jesenícko nastaly jiné životní podmínky, kdy na uměleckou tvorbu nebyla vhodná doba. Až utichl poválečný kvas a v roce 1948 došlo ke změně politického režimu, začala se nesměle obnovovat amatérská výtvarná scéna, byť ideově silně spjatá s dobou.

Padesátá léta se ve výtvarném umění totiž nesla v duchu socialistického realismu a „lidovosti“. V roce 1955 tak dostala všechna okresní vlastivědná muzea pokyny, jak uspořádat výstavu k 10. výročí osvobození Československa sovětskou armádou. V Jeseníku to nebyl problém, již od roku 1953 se začali amatérští výtvarníci sdružovat okolo **Viléma Krmníčka** (1912–1959), grafika tiskárny Svoboda, zdatného propagačního výtvarníka a následně správce jeseníckého muzea. Jeho práce a malby gymnaziálního učitele **Jana Orlíka** (1920–1995), žáka Vincenze Makovského,⁴⁴ výstavě dominovala. Jako tzv. Jesenícká výtvarná skupina⁴⁵ se představila v prostorách muzea v prosinci 1957 výstavou obrazů a plastik. Ke Krmníčkovi a Orlíkovi se připojili sochaři **Oldřich Urban** (1920–1976), **Josef Žbik** (1920–1989) a malíř

Stanislav Merta. O rok později následovala další kolektivní výstava, tentokrát v kapli bývalého kláštera voršilek. Počátkem 60. let se do skupiny volně zapojovali další malíři, např. Filip Zámorský a Josef Bláha, kteří se však po nějaké době z Jeseníku odstěhovali. Dalšími byli **Adolf Borůvka** a **Jindřich Turek** (o něm podrobněji v tomto sborníku na str. 62).

Zánik okresu Jeseník roku 1960 a přesun všech „mocenských“ center do Šumperka znamenal do jisté míry stagnaci, až do roku 1967, kdy se Jesenická výtvarná skupina oficiálně ustavila při Městské osvětové besedě. Dne 14. října 1967 se v Kulturním domě konala jejich první souborná výstava. Na 124 prací Jaroslava Barona, Adolfa Borůvky, Vladimíra Gajduška, Jana Nováka, Jana Orlíka, Jaroslava Petroše, Jindřicha Turka, Miroslava Vojtěcha a Josefa Žbika vytvořilo platformu, na jejímž základě bude skupina působit po celá 70. léta: „*Vyznáním skupiny je obdiv k přírodě a kráse světa, vepsaný štětcem na plátna obrazů a pomoc řešit rozpornosti, které přinášejí do duše člověka moderní civilizace. Dávat oddech a pomoc v duševních krizích a skleslosti.*“

V období normalizace však musely být jejich program a výstavy vždy zašitý nějakým politickým výročím. V srpnu 1974 uspořádali výstavu na počest 30. výročí Slovenského národního povstání, na níž se představili noví členové skupiny **Roman Boreček** a **Oldřich Sieravský**. Ve dnech 24. července až 20.

srpna 1975 u příležitosti 30. výročí osvobození Československa sovětskou armádou zhlédlo přes dva tisíce návštěvníků výtvarnou zeň osmi malířů z Jesenicka (J. Turek, A. Borůvka, J. Baron, J. Petroš, O. Sieravský, V. Gajdušek, R. Boreček, J. Orlík) a Stanislava Žáka ze Šumperka. V roce 1977 si Jesenická výtvarná skupina připomněla 20. výročí své existence výstavou, která se již stala tradicí – o hlavních měsících turistické sezóny v červenci a srpnu. V tradičním hávu pak skupina působila na veřejnosti po celá 80. léta. Vedle přirozené generační výměny, odchodu tzv. zakladatelské generace, zejména změna politických poměrů v 90. letech znamenala personální obměny a kvantitativní i kvalitativní rozrůzněnost výtvarných projevů. Ty může veřejnost každoročně sledovat na pravidelných výstavách. Krajinu Javornicka v plenéru i za spoluúčasti umělců z Polska ztvárňuje **Jiřina Horníková**.

Jiřina Horníková, *Rybářský ráj*, 2017 (soukr. sb.)

Do výtvarné kultury Jesenicka se zapsal opomíjený jesenický rodák **Dalibor Hajda** (* 1946). Od dětství rád kreslil, na základní škole chodil do výtvarného kroužku k prof. Janu Orlíkovi. Ve šk. roce 1956/57 zvítězil na světové soutěži dětské kresby v brazilském Sao Paulu. Po ukončení základní školy se učil v Ostravě dřevomodelářem, přitom navštěvoval výtvarnou školu a složil zkoušky na Školu uměleckých řemesel v Brně (akad. malíř prof. Jan Rajlich). S maturitní prací obsadil 3. místo v republikové soutěži Mladé fronty. Vystřídal několik zaměstnání (např. v n.p. Tatra Kopřivnice), působil jako výtvarník na volné noze, spolupracoval s televizním studiem v Ostravě.

V roce 1968 nastoupil do podniku RD Jeseník. Pro lepší uvedení jeho výrobků na trh vytvořil logo a logotyp, na to navazovaly dopisní papíry, obchodní papíry, prospekty k jednotlivým výrobkům, odznaky. V roce 1973 připravil brožuru o podniku RD Jeseník. Z politických důvodů byl v období normalizace přeřazen z místa výtvarníka do projekce. Mohl se však podílet na tvorbě výstav, jeho grafické práce byly ohodnoceny v soutěži průmyslových výtvarníků šumperského okresu a Institut průmyslového designu v Praze ocenil jeho práci pro RD Jeseník jako nejlepší průmyslový design roku. Nakonec v roce 1982 emigroval přes Mnichov do USA, kde se v Kalifornii uchytil u několika grafických studií. Své kresby a grafiku vystavoval v prestižní galerii Syntex v Palo Altu. Po návratu do Česka se usadil v Přerově, pracoval pět let jako kastelán hradu Helfštýn, poté přešel jako výtvarník a dokumentátor archeologie do přerovského Muzea Komenského. Vedle volné tvorby spolupracuje s reklamní agenturou Linear v Kroměříži.

V 90. letech zanechali na Jesenicku výtvarnou stopu dva ruští umělci **Viktor Gvozdinský** a **Valdemar Šindler**, jež oslovilo vydavatelství Pygmalion Ing. Milana Sýkory z České Vsi a společně připravili sadu pohlednic s motivy města Jeseníku.

Do povědomí veřejnosti se zapsali dva autoři působící ve Zlatých Horách: **Boleslav Doboš** a **Josef Šmoldas**. O nich podrobněji v tomto sborníku na str. 64.

Jesenicko a Jeseníky se i po roce 1945 staly domovem, útočištěm a inspirací pro celou řadu výtvarných umělců přicházejících z jiných regionů. Jedním z nich byl **Mirko Hanák** (1921 až 1971), malíř a ilustrátor knih s přírodovědnou tematikou. Svůj mimopražský ateliér měl již od roku 1945 v Bukovicích č.p. 173. O něm podrobněji v tomto sborníku na str. 54.

František Chmelař, *Pomníky stromů* (reprofoto)

S uměleckou reflexí Jesenicka se můžeme setkat i u řady návštěvníků gräfenberských lázní, nyní Lázní Jeseník. V roce 1950 sem zavítal Ing. arch. dr. **Otakar Štěpánek** (10. 5. 1898 – 8. 1. 1973), profesor stavební fakulty ČVUT v Praze, který se specializoval na architekturu průmyslových staveb. Není tedy divu, že ho vedle města Jeseníku a krásného horského okolí zavedlo putování se skicákem i do lomu v Žulové. Jeho odborná pozůstalost se nachází v Archivu ČVUT v Praze, ale soubor 14 kreseb je uložen v jesenickém archivu.⁴⁷

V roce 1958 se v Priessnitzově sanatoriu v Lázních Jeseník uskutečnila výstava Lázně Jeseník a jiné motivy **Jožky Ryšavé Kačírkové** (13. 3. 1911 – 17. 11. 1971). Pocházela z Kožlů u Ledče nad Sázavou a takřka celý život prožila na Vyžlovce, v Jevanech a v pražském ateliéru v Řípské ulici. Její manžel Vlastimil Kačírek byl malíř, jehož postimpresionistické obrazy jí byly nakonec i vzorem. Poučená klasickou českou krajino-

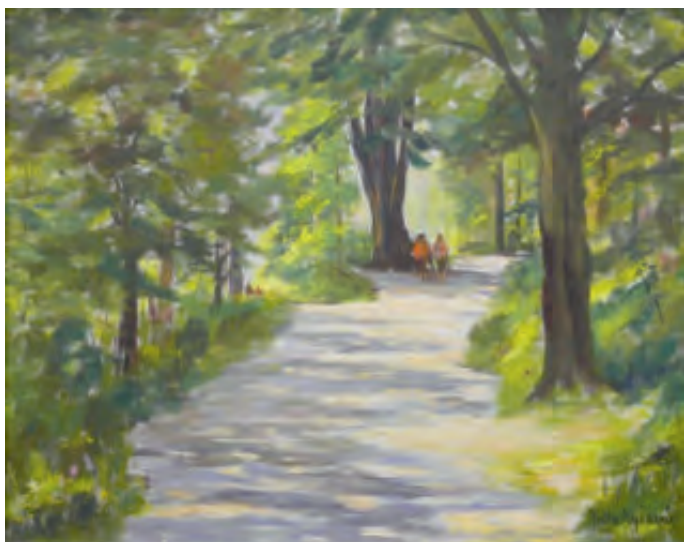
Viktor Gvozdinský, *Kostel v Jeseníku*, pohlednice (SOKA Jeseník)

Mnozí další umělci si v Jeseníkách opatřili chalupy a chaty, či jezdili na pobyty k příbuzným. K nim patřil např. zasloužilý umělec doc. **František Chmelař** (30. 12. 1921 – 15. 4. 1999), akademický malíř, grafik, medailér a pedagog na Pedagogické fakultě UJEP v Brně (1961–1971) a Fakultě architektury VUT v Brně (1971–1986). Krajinomalbě se věnoval na Valašsku v okolí rodného Liptálu a na Jesenicku v Domašově. Krajina mu byla prostorem pro vnitřní usebrání a meditaci, objevování vlastností barev a tvarů a jejich proměn.⁴⁶ Svou první výstavu měl v Jeseníku již v roce 1953.

Na své chalupě v Ludvíkově u Vrbna pod Pradědem pravidelně pobýval a tvořil svatokopecký malíř **Stanislav Menšík** (1912–1970). O něm podrobněji v tomto sborníku na str. 51.

Otakar Štěpánek, *Žulová*, 1950 (SOKA Jeseník)

Jožka Ryšavá Kačirková, *Promenáda v lázních Jeseník*, 1958 (reprofoto)

prodejní výstavy v lázních Jeseník a Luhačovice jsou toho dokladem.⁴⁸ Dr. Jež v katalogu její jesenícké výstavy napsal: „Ryšavá je rozená realistka, zmocňuje se námětu prudce, první útokem a s energií přímo mužskou (nadlidskou). O síle a malířské vášni svědčí také množství dosud vykonané práce. Kolik obrazů, z nichž některé jsou hodně rozměrné, vzniklo například zde v Jeseníku za jejího nedlouhého pobytu. Je vidět, že malování jí není hrou ani zábavou, nýbrž vášní, denní potřebou, jediným způsobem, jak se vyslovit o světě a životě.“⁴⁹ Jeden z jejích obrazů byl zakoupen Místním národním výborem v Písečné.

Jesenická krajina nenechala chladným řadu umělců ze Šumperska, Olomoucka a Rýmařovska, kteří opustili popisnost, romantičnost a konvenční náměty. Zasloužilý umělec **Lubomír Bartoš** (*22. 9. 1937) expresivní malbou vyjádřil drsnou povahu podhůří Jeseníku.⁵⁰ Vysokoškolský učitel, malíř a grafik **Ladislav Jalůvka** (*15. 6. 1932) zredukoval zdejší krajinu do kontrastních, volně nanášených barevných ploch.⁵¹ Malíř a propagační výtvarník **Josef Škubna** (25. 2. 1927 – 10. 6. 2013) vyražel z Břidličné se svou hutnou paletou, aby zachytil krajinná dramata jeseníckých hor a mraků.⁵²

V současnosti je paleta autorů, forem a prostředků, jež pokrývají naši oblast, velmi rozsáhlá a pestrá. Mě osobě zaujali dva zcela protikladní tvůrci.

V Nížkém Jeseníku, v Moravském Berouně žije brněnský rodák, malíř a keramik **Lubomír Dostál** (*3. 3. 1950). Do roku 1989 nesměl oficiálně tvořit a vystavovat, poté zaujal filmového režiséra Patricka Vireta, který se stal kurátorem jeho výstav ve Francii. Je zakládajícím členem Spolku olomouckých výtvarníků a Galerie Caesar v Olomouci.⁵³ Se spisovatelkou Annou Zonovou pořádají výstavy v barokním kostele Povýšení Sv. Kříže v Moravském Berouně. Jeho obraz *Dvůr*⁵⁴ představuje vyprázdněnou scénérii – konotace v něm lze hledat libovolně: od pustých Sudet po odsunu původního obyvatelstva k vylidňování tohoto kraje následkem divokého kapitalismu 90. let.

Adam Kašpar (* 1993) je absolventem Ateliéru malířství prof. Martina Mainera na Akademii výtvarných umění v Praze (2018). Dominantním tématem Kašparových prací je příroda, kterou zobrazuje technikou hyperrealismu. Autorovi navíc nejde o obecný námět, ale konkrétní místo,

malbou se roku 1936 stala členkou Jednoty výtvarných umělců v Praze, která jí v roce 1943 uspořádala první autorskou výstavu. Malovala hlavně krajinu, květiny a zátiší, les, městská zákoutí, pracovní činnosti, poutě, kostely, žně... Krajinu většinou tam, kde bydlel někdo z jejich příbuzných, z rodného kraje Vysočiny a ze studijních pobytů. V poválečných, zejména v 50. letech se mohlo plně rozvinout skutečně realistické úsilí a nadání malířky Jožky Ryšavé v součinnosti s poznáním a poznáváním české krajiny s jejími převažujícími motivy a náladami. Znamé jsou její studijní cesty a malířské pobyty v Tatrách, v Jeseníkách a na Šumavě. Zejména pobyty v lázeňském prostředí v Jeseníku a Luhačovicích v letech 1958–1960 přispěly k seznámení s krajinným koloritem, který malířku obzvláště přitahoval zřetelnou odlišností od jí známého kraje kolem Jevan a Vyžlovky. Její tehdejší samostatné

Lubomír Dostál, *Dvůr* (reprofoto)

jehož specifický charakter pak převtěluje do obrazu, ve kterém krajina znovu ožívá obohacena o malřovnu uměleckou interpretaci. Jeho diplomová práce nesla název *Mapa hor*, mezi obrazy najdeme kupř. i ztvárnění skály *Pasák nad Branou*.⁵⁵ Se svými obrazy slaví úspěchy na výstavách nejen u nás (Olomouc Fascinace skutečností - Hyperrealismus v české malbě), ale i v New Yorku.

Adam Kašpar, *Pasák* (reprofoto)

Čtyřprocentní umění

Soustava plánovitěho hospodářství období socialismu v sobě obsahovala malý, ale přesto pozitivní moment. Protože i výtvarné umění podléhalo plánování prostřednictvím Svazu čs. výtvarných umělců, vždy se v této souvislosti pamatovalo, že 1–4 % nákladů při nové výstavbě má přijít na uměleckou výzdobu sídlišť a interiérů veřejných budov. Kromě náročných klasických sochařských děl se spíše prosazovaly „modernější“ objekty – monumentální reliéfy, mozaiky, panó a art protisy. Na Jesenicku se můžeme setkat jak s výjimečnými tvůrci, jakými byl např. Josef Liesler,⁵⁶ tak s autory, pro něž šlo jen o prostý zdroj umělcovy obživy. A někdy i organizacemi, které toto dílo vlastní, nebývají za umělecké dílo označeny, ale jen za součást vybavení. Proto také po roce 1990 mnohé z nich bez ohledu na autorská práva zmizely, byly zničeny. I v Jeseníku máme vůči těmto dílům svůj dluh. O tomto tématu podrobněji v tomto sborníku na str. 58.

Jinou formou byly nákupy uměleckých děl prostřednictvím Díla, podniku Českého fondu výtvarných umění,⁵⁷ v naší oblasti především střediska Olomouc. Když byla v polovině 70. let dokončena u jesenického gymnázia stavba osmitřídniho pavilonu s šatnami a jídelnou, pamatovalo se i na výzdobu učitelských kabinetů originálními obrazy. Byly zakoupeny práce nestora olomouckého malřského cechu Aljo Berana,⁵⁸ Ladislava Jalůvky,⁵⁹ Jana Sedláčka,⁶⁰ Věry Kotasové,⁶¹ Pavla Kotase,⁶² Miroslav Šnajdra st.⁶³ a Karla Vymětala.⁶⁴ Obdobnou „revizi“ by bylo možno provést v lázeňských budovách, firemních sídlech a obecních, potažmo městských úřadech našeho okresu.

Závěrem

Jisté je, že tento pouhý přehled, nikoli studie, je v každém případě neúplný. Ve shodě s cíli svatováclavských setkání má být výzvou k dalšímu bádání, doplňování a k přinášení nových objevů a poznatků o výtvarné tvorbě Jesenicka a Jeseníků.

POZNÁMKY

1. ZUBER, Rudolf: *Sochař Hans Schwathe*. Severní Morava, sv. 61, Šumperk 1991, s. 13-19; GROWKA, Květoslav: *Slezský medailér Hans Schwathe*. Vlastivědné listy, roč. 39, 2013, č. 1, s. 23-24; TINZOVÁ, Bohumila – ČEP, Marian: *Josef Obeth (1874 – 1961). Život a dílo*. VEDUTA, Štíty 2008. 190 s.; TINZOVÁ, B.: *Nově nalezená díla Josefa Obetha a opravník omylů*. Jesenicko. Vlastivědný sborník, sv. 11, Jeseník 2010, s. 53-60; GROWKA, K.: *Engelbert Kaps*. In: Osobnosti Olomouckého kraje 1850 – 2008. Agentura Galia, Olomouc 2008, s. 53-54; TINZOVÁ, B.: *Engelbert Kaps, sochař a starosta*. In: Německá okupační správa v letech 1938-1945. Česká archivní společnost, Praha 2018, s. 246-263; TINZOVÁ, B.: *Paul Stadler*. In: Osobnosti Olomouckého kraje 1850 až 2008. Agentura Galia, Olomouc 2008, s. 119-120; GÁBA, Zdeněk – VÝMOLOVÁ, Barbora: *Sochař Paul Stadler (1875–1955)*. Severní Morava, sv. 70, Šumperk 1995, s. 27-34.
2. MALIVA, Josef a kol.: *Krajina v tvorbě umělců Olomouckého kraje*. Agentura Galia, Olomouc 2008.
3. BRAUN, Edmund Wilhelm: *Die Vereinigungsbildender Künstler Schlesiens in Troppau*. In: Schlesisches Jahrbuch für Kulturarbeit im gesamt-schlesischen Raume II, Breslau 1929–1930.
4. HABÁN, Ivo: *Fenomén německo-českého výtvarného umění 20. století [Die Pilger, Junge Kunst, Prager Secession. Pražská scéna a paralelní centra německy hovořících umělců v meziválečném Československu]*. Doktorská disertační práce, Masarykova univerzita, Brno 2012, dostupné z <https://is.muni.cz/th/y09hn/ih-dis.pdf>
5. O nich přehledně: ŠOPÁK, Pavel a kol.: *Neklidné století. České*

- Slezsko a Ostravsko od první světové války do listopadu 89*. Slezské zemské muzeum, Opava 2015, s. 578n; týž: *Slezsko a Ostrava*. In: HABÁNOVÁ, Anna (ed.): *Mladí lvi v kleci. Umělecké skupiny německy hovořících výtvarníků z Čech, Moravy a Slezska v meziválečném období*. Arbor vitae, Liberec 2013, s. 152-169.
6. HABÁNOVÁ, Anna (ed.): *Mladí lvi ...*, opak. cit.
 7. O něm OHLBAUM, Rudolf: *Persönlichkeiten*. In: *Freiwaldau-Gräfenberg. Die Kurstadt im Altvatergebirge und die Dörfer im oberen Bielethal. Ein Heimatbuch*. Kirchem unter Teck 1987, s. 292. V české literatuře pouze zmínka od Josefa MALIVY: *Krajina ...*, opak. cit., s. 15.
 8. SOKA Jeseník, fond Městské muzeum Jeseník, inv. č. 17, karton 1.
 9. O něm viz PACHL, Hans: *Zum 65. Geburstag von Alfred Michael Schoss*. Jauerniger Heimatbrief 7. Jg., 1954/4, s. 4; LUDWIG, Gernot – PACHL, Hans: *Persönlichkeiten*. In: *Jauernig und das Jauerniger Ländchen*. Regensburg 1983, s. 262-263; GROWKA, Květoslav: *Vzpomínky na Velkou válku javornického veterána Alfreda M. Schosse*. XIV. svatováclavské setkání v Jeseníku. Rozkvět Jesenicka v letech 1848–1918. Sborník referátů. VMJ, Jeseník 2014. s. 74-84.
 10. Bohužel se do dnešní doby v depozitu VMJ zachoval jen jeden obraz - olej na plátně s motivem zámku Jánský Vrch v zimě (přír. č. 239/77, rozměr 41 x 51cm, s rámem 51,5 x 61,5 cm).
 11. SOKA Jeseník, fond Schoss Alfred M., inv. č. 39 (<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=62AF93FAC9FD11E3A697B8CA3A741F80&scan=13>) a 41 (<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=23E7223294-B411E38D1DB8CA3A741F80>).

12. MALIVA, Josef: *V tichu horských samot. Několik poznámek k dílu malíře Hrubého Jeseníku Ericha Hürdena*. Sborník bruntálského muzea, Bruntál 2008; TEICHMANN, Hedwig: *Ein Abend bei Erich Hürden*. Deutschmährische Heimat, 1927, Nr. 9/10, s. 137-147.
13. SOKA Jeseník, fond Městské muzeum Jeseník, inv. č. 17, karton 1.
14. RYCHTÁŘOVÁ, Lenka: *Erich Hürden*. In: ŠOPÁK, Pavel a kol.: *Neklidné ...*, opak. cit., s. 620-623.
15. Obraz Vřesová studánka z roku 1923, viz HABÁN, Ivo – HABÁNOVÁ, Anna (edd): *Paul Gebauer*. Národní památkový ústav, Liberec 2018, s. 115.
16. Ve Sbírce dokumentačního materiálu SOKA Bruntál se sídlem v Krnově je uloženo 5 grafických listů.
17. MALIVA, Josef: *Krajina ...*, opak. cit., s. 56-58.
18. Viz www.koblischek-art.net.
19. Publikováno v *Altwater-Jahrbuch* 1974. Verlag Werner Jerratsch, Heidenheim a.d. Brenz 1973, s. 57.
20. Viz https://www.mzk-diku.de/de/kuenstler/diether_kunerth_vita.php.
21. GROWKA Květoslav: *Jan Krejčí, voják, malíř a politický vězeň*. Jeseník 2012. 36 s.; týž: *Jan Krejčí, občan města Jeseníku 1895-1962*. Město Jeseník, 2019. 36 s.
22. MALIVA, Josef: *Krajina ...*, opak. cit., s. 75.
23. GROWKA, Květoslav: *Z archivního kapsáře – veduty*. Jeseník, město a lázně 2010/2, s. 30-31.
24. NEUBAUEROVÁ, Michaela: *Ikonografie Frývaldova a Gräfenberku*. Jesenícko. Vlastivědný sborník, sv. 5, Jeseník 2004, s. 45-47.
25. TINZOVÁ, Bohumila: *Z lázeňského skicáře Samuela Birmanna*. Jesenícko. Vlastivědný sborník, sv. 8, Jeseník 2007, s. 39-41.
26. Zejména dílo vídeňského malíře Carla Goebela (1824–1899), viz *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950 (ÖBL)*. Band 2, Wien 1959, s. 15.
27. GROWKA, Květoslav – VINKLÁT, Pavel: *Album starých pohlednic – Jeseníky*. Knihy 555, Liberec 2002. 156 s.
28. O něm OLŠOVSKÝ, Jaromír, In: ŠOPÁK, Pavel a kol.: *Neklidné ...*, opak. cit., s. 702.
29. ŠOPÁK, Pavel a kol.: *Paměť ...*, opak. cit., s. 398-399.
30. ŠOPÁK, Pavel a kol.: *Paměť ...*, opak. cit., s. 402-403.
31. ŠOPÁK, Pavel a kol.: *Neklidné ...*, opak. cit., s. 704.
32. ŠOPÁK, Pavel a kol.: *Neklidné ...*, opak. cit., s. 646-647.
33. Vyobrazen tamtéž, s. 647.
34. Viz HABÁN, Ivo – HABÁNOVÁ, Anna (edd): *Paul Gebauer*, opak. cit., s. 115.
35. O něm viz TOMAN, P.: *Nový slovník československých výtvarných umělců*. I. díl, A - K, Ostrava 1993; MALÝ, Zbyšek (ed.): *Slovník českých a slovenských výtvarných umělců 1950-1998*. II. díl D-G, Ostrava 1998.
36. Olejomalba 33 x 25 cm, viz aukce aukro 6945517400, 8. 4. 2019.
37. Rudolf Sokol. In: Hans Vollmer (Hrsg.): *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart. Begründet von Ulrich Thieme und Felix Becker*. Band 37: Meister mit Notnamen und Monogrammisten. E. A. Seemann, Leipzig 1950, s. 220; Rudolf Sokol. In: Hans Vollmer: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler des XX. Jahrhunderts*. Band 6, Nachträge H–Z. E. A. Seemann, Leipzig 1962, s. 422.
- Viz https://de.wikipedia.org/wiki/Rudolf_Sokol.
38. RYCHTÁŘOVÁ, Lenka: *Richard Assmann*. In: ŠOPÁK, Pavel a kol.: *Neklidné ...*, opak. cit., s. 580; <http://www.opava-city.cz/cs/assmann-richard-ludwig-adam>.
39. Muzeum v Bruntále, viz viz HABÁN, Ivo – HABÁNOVÁ, Anna (edd): *Paul Gebauer*, opak. cit., s. 117.
40. Publikováno v *Altwater-Jahrbuch* 1969. Verlag A. Gödel, Wolfrathaused 1968, s. 19.
41. Tamtéž, s. 23.
42. Viz <https://de.artprice.com/artist/48687/oskar-kreibich>.
43. Publikován v neznámém čísle čtvrtletníku pro umění a literaturu Sudetenland - Vierteljahresschrift für Kunst, Literatur, Wissenschaft und Volkstum.
44. O něm SOTIRIS, Joanidis a kol.: *Malíř Jan Orlík (1920–1995)*. RULA, Rejviz 2000. 144 s.
45. GROWKA, Květoslav: *Jesenická výtvarná scéna a lidová tvořivost po roce 1945*. XII. svatováclavské mezinárodní setkání v Jeseníku. Slezská lidová kultura a kultura lidu na Jesenícku. VMJ, Jeseník 2012, s. 117-125.
46. Tak popsal Chmelařovu inspiraci kurátor Vít Jakubiček, viz https://zlinicky.denik.cz/kultura_region/vystava-obrazu-frantiska-chmelare-ve-zline-malir-ktery-psal-basne-20170919.html
47. SOKA Jeseník, Sbírka archiválií různého původu, přír. č. 8/2016, poř. č. 118.
48. WACHFAITL, Zdeněk: *Výstava děl akademické malířky Jožky Ryšavé*. Dostupné z <https://www.pozitivni-noviny.cz/cz/clanek-2011030035>.
49. Lázně Jeseník a jiné motivy v obrazech Jožky Ryšavé.
50. Viz monografie HASTÍK, Jiří – MELZER, Miloš: *Lubomír Bartoš, malíř svého kraje*. VEDUTA, Štítý 2007. 198 s.
51. DANĚK, Ladislav: *Ladislav Jalůvka*. In: *Krajina v tvorbě umělců Olomouckého kraje*. Agentura Galia, Olomouc 2008, s. 130.
52. DANĚK, Ladislav: *Josef Škubna*. In: *Krajina v tvorbě umělců Olomouckého kraje*. Agentura Galia, Olomouc 2008, s. 176-177; ZN: *Josef Škubna, malíř mnoha stylů*. Rýmařovský horizont 2015, č. 22, s. 18-20.
53. Viz <http://www.galeriecaesar.cz/galerie%20sov/dostal/dostal/dete76a-.html?fl=1>
54. Dvůr, tempera - sololit, 121 x 83 cm, 1980–1990, viz tamtéž.
55. Viz <https://adam-kaspar.cz/mapahor/>.
56. Josef Liesler (1912–1995), absolvent oboru kresba na ČVUT v Praze, si vypracoval vlastní styl označovaný jako fantaskní realismus. Zasaňoval do rozmanitých výtvarných oborů: malby, volné a užité grafiky, známkové tvorby, plakátu, ilustrace i monumentálního malířství, mozaiky a sgrafita. Viz jg: *Lázně v sochách a obrazech*. I. Josef Liesler. Lázeňské prameny 2016, č. 14, s. 1.
57. Viz https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/136357/1_OpusculaHistoriaeArtium_60-2016-2_4.pdf?sequence=1
58. Aljo Beran, *Mateřství I.*, monotypie, 60 x 40 cm; o něm *Slovník českých a slovenských výtvarných umělců 1950–1997, A–Č*. Výtvarné centrum Chagall, Ostrava 1998, s. 142-143.
59. Ladislav Jalůvka, *Mánesovy růže*, olej na plátně, 65 x 65 cm; o něm *Slovník českých a slovenských výtvarných umělců 1950 až 1997*, CH-J. Výtvarné centrum Chagall, Ostrava 1999, s.123-124.
60. Jan Sedláček, *Malé zahradnictví*, pastel, 65 x 47 cm; o něm *Slovník českých a slovenských výtvarných umělců 1950–1997*, Ro-Se. Výtvarné centrum Chagall, Ostrava 2004, s. 277-278.
61. Věra Kotasová, *Jezírka*, 1980, barevné lino, č. 4/15, 45 x 54 cm; o ní *Slovník českých a slovenských výtvarných umělců 1950–1997*, Kon-Ky. Výtvarné centrum Chagall, Ostrava 2001, s. 103.
62. Pavel Kotas, *Zátiší*, olej na plátně (bez rámu), 68 x 54 cm; o něm *Slovník českých a slovenských výtvarných umělců 1950–1997*, Kon-Ky. Výtvarné centrum Chagall, Ostrava 2001, s. 102.
63. Evidentně umělecky nejcennější obraz Miroslava Šnajdra st. nebyl ve škole nalezen. Hornista Moravské filharmonie v Olomouci, ale také malíř a kreslíř M. Šnajdr (*1938) patří ke klíčovým osobnostem soudobé české malby a kresby. Jeho díla jsou dnes součástí všech významných sbírek u nás, je zastoupen i ve španělském Oviedu, Drážďanech, Paříži, Sydney. Expresivní obraz *Zátiší se zelím* byl vytvořen technikou enkaustika. O něm *Slovník českých a slovenských výtvarných umělců 1950–1997*, Šan-Šta. Výtvarné centrum Chagall, Ostrava 2006, s. 269-271.
64. Pražský malíř a grafik Karel Vymětal, *Zelený sen*, barevná litografie, 66 x 50 cm.

Malířská díla rodiny Bauchů z Vidnavy

Pavel Macháček

Každý region má svá období rozvoje nebo naopak stagnace. „Zlatých věků“ v dějinách Jesenicka je určitě možné vystopovat hned několik – od období kolonizace spojeného s masívním osídlením do té doby téměř pusté krajiny pohraničního hvozdu, přes časy protkané září blyštivého kovu dobývaného z nitra hor a sloužícího vratislavským biskupům k uskutečňování mocenských ambicí i budování monumentálních chrámů až po dobu spojenou s překotným rozmachem průmyslové výroby a lázeňské péče. Toto poslední období rozkvětu Jesenicka je nejčastěji zařazováno do let 1848–1918. Zasazení mezi dva velké mezníky je ale spíše symbolické.

Věhlas Vincenze Priessnitze se totiž zrodil již o pár desetiletí dříve a v letech před revolučním rokem 1848 se na Gräfenberku scházel výkvět Evropy, aby u „vodního“ doktora hledal recept na civilizační choroby své doby. Také setrvačnost určitých tendencí se v řadě oblastí projevovala i v letech, kdy kraj pod Pradědem již nebyl součástí středoevropské monarchie, ale „jen“ nově zrozeného Československa.

Časy klidu a míru přejí nejen podnikání, ale i umělecké tvorbě. Dostatek zdrojů totiž dovoluje architektům, malířům nebo sochařům naplnit své ideály a ambice, a tak i éra spojená „s dlouhým přelomem“ 19. a 20. století našla svůj odraz v jejich tvorbě. Dodnes je tak možné obdivovat stopy, které tito umělci na Jesenicku zanechali. Jedna z nejvýznamnějších patří malířské rodině Bauchů z Vidnavy.

Určitá řemesla se předávají z generace na generaci. V případech těch uměleckých je to pak mnohdy téměř pravidlem. Příklady na Jesenicku by se našlo mnoho – stačí vzpomenout slavnou sochařskou a řezbářskou rodinu Kutzerů z Horního Údolí nebo malířský rod Templerů ze Zlatých Hor. Přestože šlo o vynikající umělce, co do počtu dochovaných památek se nemohou měřit s Josefem a Aloisem Bauchovými. Otec a syn malující díla se sakrální tematikou měli totiž štěstí, že chrámy Páně zůstaly povětšinou ušetřeny bouřlivých událostí, které s neúprosnou pravidelností střídají časy hojnosti. Jejich umění je tak na Jesenicku dodnes dobře patrné, a poněkud neprávem zůstává stranou badatelského zájmu, přestože šlo o vynikající malíře, přesahující svým významem hranice regionu.

Josef Bauch se narodil 2. února 1826 v Dětríchově u Jeseníku (dříve Frývaldov), kde jeho otec působil jako učitel na vesnické jednotřídní škole. Po brzké smrti otce se Josefova matka znovu provdala za ovdovělého tkalce Hackenberga a přestěhovala se i s dětmi za ním do Jeseníku. Existenční jistoty svého dítěte dokázala novým sňatkem naplnit, citovou prázdnotu po chybějícím vzoru však nikoliv. Josef tak hledal autoritu, která by dala jeho životu smysl. Trávil hodně času na faře, kde byl pověřován různými drobnými úkoly. V sakrálním prostředí ho okouzila nádhera obrazů s náboženskou tematikou a rozhodl se, že se stane malířem. Cesta ke splnění jeho snu však nebyla jednoduchá.

V první polovině 19. století totiž uplatnění cechovně vyučených malířů sláblo. Souviselo to s rozvojem malířských akademií, které produkovaly odborně vyškolené umělce, pracující v novém, dovednějším stylu. Do německy hovořících oblastí Rakouského Slezska mířili zejména absolventi vídeňské akademie. Konkurence na trhu tím stoupala a upřednostňování byli akademicky vzdělaní umělci, zatímco cechovně vyškolení malíři se mnohdy museli spokojit jen se zakázkami, vyžadujícími pouze rutinní řemeslné práce, mezi které patřilo dekorační nástěnné malířství, zlacení, štafírování nebo jen pouhá výmalba sálů a pokojů. Prosadit se za takovýchto podmínek dokázali z cechovních malířů jen výjimečně nadaní „samouci“, jejichž jediným školením byla tvorba po boku nějakého mistra.

I Josef Bauch se musel vydat touto trnitou cestou, protože finanční poměry jeho otčima neumožňovaly

Alois Bauch: *Svatá rodina*, 1914 (soukr. sb.)

nákladná studia v daleké Vídni. V rámci možností se vyučil malířem pokojů a získal jistotu v podobě řemesla, které bude potřeba vždy a všude. To však jeho touhu po umělecké tvorbě jen umocnilo, a tak vstoupil do služeb zlatohorského malíře a štafíře (dnes bychom řekli restaurátora) Josefa Templera. V jeho malířské dílně zůstal několik let jako pomocník. Zdokonaloval se v malířských technikách a po boku svého učitele se podílel na tvorbě řady zakázek pro kostely a kaple na Jesenicku a Bruntálsku.

Jako zdatný žák svého mistra se stal v církevním prostředí na Jesenicku známou osobou a na počátku 50. let 19. století byl pozván do Vidnavy, aby zde restauroval hlavní oltář ve farním kostele sv. Kateřiny. Vidnava tehdy stála na prahu změny, která z ospalé pohraniční výspy udělala překotně se rozvíjející městečko s gymnáziem, kněžským seminářem, okresním soudem a významnou továrnou na výrobu šamotového zboží. Propojení železniční tratí s Jeseníkem a Nysou přispělo ke vzniku lokálního správního a obchodního střediska a posílilo majetkové postavení zdejších měšťanů. Docházelo nejen k budování nových objektů, ale přestavby a úpravy čekaly i většinu stávajících staveb.

Ideální příležitost využil Josef Bauch nejen k prokázání svého nevšedního talentu, ale ve Vidnavě také našel svou životní lásku – Marii Magdalenu Gottwaldovou, dceru magistrátního rady Franze Gottwalda. Tento vážený vidnavský měšťan během svého života třikrát ovdověl, čtyřikrát se oženil (naposledy v 63 letech) a měl celkem 13 dětí, z nichž polovina zemřela již v dětském věku. Těžko říci, jaké měl pan radní plány se sňatkem své dcery z třetího manželství. Zda nějakou roli hrála skutečnost, že jeho čtvrtá žena v té době již bezpochyby upřednostňovala jejich vlastní potomky a na věno pro dospělou „dceru“ nezbývalo, nebo se pod čepec nehrnula sama Marie Magdalena, která se v Opavě vyučila modistkou. Každopádně čas vhodný ke svatbě krásná dívka z neznámých důvodů „propásla“ a Franz Gottwald se jejího sňatku s Josefem Bauchem nedožil. Na svou dobu to však byla nečekaně emancipovaná žena, která nedostatkem sebevědomí rozhodně netrpěla. Již jako svobodná totiž provozovala v rodném domě módní salón, který měl vynikající pověst i klientelu a jeho výrobky se prodávaly nejen na Jesenicku, ale až v Olomouci.

Když se Josef a Marie Magdalena brali, nebyli už nejmladší. Oběma bylo 33 let. Zatímco u Josefa Baucha Kristovy roky nic neznamenaly, věk jeho nastávající se v tehdejších poměrech přece jen poněkud vymyká běžným zvyklostem. Po svatbě se manželé nastěhovali do domu Gottwaldových a Josef Bauch zde našel nejen pohodové rodinné zázemí, ale zařídil si zde i ateliér. Život mu ale do cesty stavěl další těžké zkoušky. Na jedné straně dosáhl uměleckého věhlasu a pracoval na četných zakázkách na Moravě i ve Slezsku. Navíc konečně našel místo, kde mohl zapustit kořeny, a doma měl milující ženu. Přesto nebylo jeho štěstí úplné. Marie Magdalena mu povila celkem čtyři děti. Bohužel prvorozená holčička se narodila mrtvá a další dvě děti, chlapci Josef a Alois, zemřeli v časném věku. Až třetí chlapec narozený 25. listopadu 1867, záměrně pokřtěný opět Alois, aby místo s tímto jménem bylo v nebi již „obsazené“, všechny nástrahy dětských let přežil a stal se posléze důstojným pokračovatelem uměleckého díla svého otce.

Josef Bauch se díky svému talentu a píli stal široko daleko uznávaným malířem obrazů s náboženskou tematikou. Z jeho dochovaných děl lze namátkou jmenovat např. oltářní obrazy v klášterním kostele sester řádu sv. Voršily v Olomouci a ve farním kostele sv. Petra a Pavla v Bernarticích, obraz Panny Marie, obraz sv. Aloise a obraz Matky Bolestné ve farním kostele sv. Kateřiny ve Vidnavě nebo obraz svaté rodiny v kapli kláštera Milosrdných sester sv. Karla Boromejského ve Vidnavě. Vedle vlastní tvorby nacházel uplatnění při četných restaurátorských zakázkách na Moravě a ve Slezsku. Z nich nejvýznamnější byly práce v kostele Panny Marie Utěšitelky piaristického kláštera v Bruntále nebo každoroční sezónní práce probíhající v letech 1881–1887 v kostele sv. Hedviky ve vzdálené Trzebnici u Vratislavi. V závěru svého života spolupracoval Josef Bauch na zakázkách se synem Aloisem, jemuž předal své znalosti a zkušenosti. Zemřel 23. listopadu 1892 a je pochován na vidnavském hřbitově.

Alois Bauch zdědil malířský talent po otci. Jeho rodiče však původně chtěli, aby si zvolil jinou dráhu, než kterou skýtal nejistý osud umělce. Alois tak po určitý čas navštěvoval vidnavské gymnázium, ale ze studií proti jejich vůli odešel a rozhodl se zdokonalit v oboru, který mu byl dán do vínku. Nakonec přesvědčil i svého otce a pod jeho vedením se začal věnovat uměleckému malířství. Zkušenosti získával v jeho malířské dílně, také při práci na zakázkách v kostelech a kaplích, mimo jiné během každoročních pobytů otce v Trzebnici. Odtud si mladý umělec odnesl kromě jizvy na levé dlani, způsobené pádem na skleněný stěp, především silné umělecké a duchovní prožitky, které se projeví i v tom, že jeho prvorozená dcera byla pojmenována po patronce Slezska sv. Hedvice. Podnikl také několik studijních cest. Zavítal při nich nejen do obrazových galerií ve Vratislavi, Berlíně a Vídni, ale svůj talent rozvíjel i v samotné kolébce malířské sakrální tvorby – v Itálii, kde navštívil Benátky, Milán a Pavii.

Po smrti svého otce se vrátil do Vidnavy. V pětadvaceti letech převzal jeho dílnu a naplno se oddal své životní vášni. Práce ho natolik pohltila, že zůstal poměrně dlouho sám, třebaže vzhledem ke svému postavení a majetku neměl v pohraničním městečku o nápadnice nouzi. Aby neutrpěla jeho dobrá pověst, nechtěl v domácnosti žádnou mladší hospodyně a raději snášel i nepohodlí. Na nedostatek zakázek si rozhodně nemohl stěžovat, neboť obrodný proces v katolické církvi vyvolal poptávku po bohaté vnitřní výzdobě kostelů a Alois Bauch ztotožněný s těmito novými proudy se v posvátném nadšení chopil štětce a na klenby a stěny božích chrámů přenášel výjevy z bible a života svatých. V zimním období pak tvořil ve svém ateliéru, kde se věnoval malbě obrazů na základě požadavků církevních i soukromých zákazníků.

Zlom v jeho mládeneckém životě nastal až na počátku 20. století, kdy na pozvání faráře Josefa Neugebauera přišel do Jeseníku, aby zkrášlil zdejší římskokatolický kostel Nanebevzetí Panny Marie. Oba muži se již znali, Josef Neugebauer totiž dříve působil jako kaplan ve Vidnavě, kde se podílel i na založení katolického lidového spolku. Jako řada tehdejších duchovních se aktivně účastnil společenského života a pravidelně publikoval. V Jeseníku inicioval stavební úpravy v kostele Nanebevzetí Panny Marie, obnovení kaple sv. Anny na Křížovém vrchu a zejména výstavbu nových kostelů v Bukovicích a České Vsi. Stál zde také u zrodu katolického dělnického spolku a předsedal i přípravnému výboru pro založení městského muzea, přičemž po jeho slavnostním otevření v roce 1905 patřil k jeho nejštědřejším dárcům.

Jesenická fara tak na počátku 20. století byla nejen duchovním centrem pohraničního okresu, ale i místem četných setkání představitelů společenského života. A právě zde za svého pobytu Alois Bauch poznal svou budoucí ženu Albertinu Schweidlerovou z Dolní Lipové. Ta byla neteří Josefa Neugebauera, pocházela z početné, přísně katolické rodiny a na faře se po boku prelátovy sestry Anny vzdělávala a cvičila ve vedení domácnosti. „Berti“ padla starému mládenci Aloisovi do oka a 2. července 1903 došlo v jesenickém kostele k jejich sňatku.

Po něm novomanželé vyrazili na velkolepou svatební cestu, během níž navštívili řadu míst v Rakousích od Vídně po Salzburg. Domů se vrátili v okamžiku, kdy Jesenicko zasáhla stoletá povodeň, a přestěhovali se do Aloisova domu ve Vidnavě. Zde byla sice Albertina zprvu zděšena mládeneckou domácností svého muže a dala jí hodně práce, než vše uvedla do pořádku, ale mnohem více ji trápila počáteční závist

Alois Bauch: Svatá Cecílie, 1919 (soukr. sb.)

Alois Bauch ve 30. letech (SOKA Jeseník)

maloměšťáckého prostředí, které se jen těžko vyrovnávalo s tím, že si zámožný a vážený muž, kterým Alois Bauch tehdy bezpochyby byl, nevybral za svou životní družku žádnou z místních dívek. Manželovi povila čtyři dcery, nikoli však toužebně očekávaného chlapce, který by převzal otcovu paletu.

Alois Bauch byl velmi pracovitý a dobrosrdečný člověk. Aktivně se účastnil společenského a kulturního dění ve městě, podílel se na zřízení městského muzea a ve 20. letech minulého století zasedal i v městské radě. Někdy však na svou dobrotu doplácel, zejména pak ve chvílích, kdy nedokázal odmítnout finanční pomoc nebo půjčku a dlužníci mu už peníze nevrátili. Jeho umělecké tvorbě, která se nesmazatelně zapsala do dějin malířství na Jesenicku v prvních desetiletích 20. století, posléze nepřála ani „velká“ válka, ani hospodářská krize. Zakázek ubývalo a rodinu také finančně vyčerpávalo nákladné léčení nejstarší dcery Hedviky, která onemocněla na tuberkulózu a v roce 1935 zemřela.

Během svého života Alois Bauch vyzdobil se svou dílnou desítky kostelů a kaplí, přičemž vysoce ceněny jsou zejména jeho oltářní obrazy a malby na stropech kostelů. Jeho snad nejkrásnějším dílem jsou nástropní malby ve farním kostele sv. Kateřiny ve Vidnavě. Pro tento kostel zhotovil i obrazy křížové cesty, jež však byly v době rekonstrukce kostela v 70. letech minulého století pro ztrouchnivění rámu sejmuty a nahrazeny rezbářsky ztvárněnou křížovou. Uloženy jsou na faře, kde byla v roce 2018 v souvislosti s přípravou výstavy o Aloisu Bauchovi¹ objevena ještě jedna křížová cesta údajně připisovaná jeho otci Josefovi. S bohatou tvorbou Aloise Baucha se lze setkat v téměř v každém kostele na Jesenicku – v Žulové, Vidnavě (též kostel sv. Františka z Assisi), Skorošicích, Uhelné, Domašově, Staré Červené Vodě, Černé Vodě, Kobylé, Velkých Kuněticích, Bernarticích, Vápenné, Vlčicích, Lipové-lázních, Bukovicích, Ostružné, Jeseníku nebo v Písečné. Stopy jeho umělecké tvorby lze nalézt i v kaplích v Nýznerově, Travné, Krnově, Ježníku, Městě Albrechticích a v Šumperku. Jeho díla v kostele v Nových Vilémovicích, v kapli na Hraničkách a v kostelíku na Vřesové studánce již bohužel neexistují, neboť tyto objekty byly v poválečném období zničeny. Renovoval rovněž křížovou cestu na Boží horu u Žulové.

Pro zájemce z řad široké veřejnosti také namaloval desítky obrazů, z nichž na prvním místě vyniká monumentální obraz *císaře Františka Josefa I.*, vytvořený pro vidnavské muzeum. Na velkém plátně o rozměrech 251,5 x 167,5 cm, které se nachází v depozitáři Vlastivědného muzea Jesenicka, zachytil Alois Bauch vladaře v majestátní póze, oblečeného v překrásném rouše velmistra Řádu zlatého rouna.² Ovšem jeho nejoblíbenější a niterně prožívanou tvorbou byly obrazy madon.

Alois Bauch zemřel po dlouhé těžké nemoci 17. ledna 1938 a je pohřben na vidnavském hřbitově. Bohužel hrob Bauchů byl po válce, tak jako řada dalších na tomto hřbitově, poničen vysekáním původních německých nápisů a původní náhrobek musel být vyměněn. Otce přežily dvě dcery. Starší Marie se ještě před druhou světovou válkou provdala za českého berního úředníka Josefa Merkla z Prahy, mladší Elisabetha v roce 1941 pojala za muže Ernsta Phillipa, který byl v té době svobodníkem wehrmachtu. Po válce se cesty obou sester rozdělily. Zatímco Marie mohla v Československu zůstat, Elisabetha byla s matkou a dcerou odsunuta do Bavorska. Vnoučata Aloise Baucha se v posledních desetiletích opět navštěvují a setkávají se v rodné Vidnavě.

Dílo malířů Josefa a Aloise Baucha však navzdory dějinným zvratům žije dál a je dokladem nevšedního talentu této malé malířské „dynastie“, která na Jesenicku zanechala svou nesmazatelnou stopu.

POZNÁMKY

1. O výstavě viz ŠOPÁK, Pavel: *Vzpomínka na minulost: Alois Bauch (1867–1938) ve Vidnavě*. Časopis Slezského zemského muzea, série B, 20018, č. 1-3, s. 278-280.

2. Obraz je hodnocen jako projev dílenské praxe postrádající přesvědčivost privátních děl, jakým je kupř. obraz svatě Cecílie, na němž malíř vypočetl svou rodinu. Tamtéž, s. 280.

LITERATURA

KRÁLOVÁ, Lenka.: *Bauch, Alois*. Bibliografický slovník Slezska a severní Moravy. Sešit 5 (17), Ostrava 2004, s. 15-16.

BAUCH, H.: *Chronik der Familie Bauch 1930*. nevydaný rukopis GRIMME, Rudi a kol.: *Das Weidenauer Ländchen*. Neuburg a. d. Donau 1986, s. 284.

VORÁČOVÁ, Krista: *Vidnavský malíř Bauch*. Ročenka Vlastivědné muzejní společnosti 1998, Jeseník 1999, s. 4-6.

TOMÁŠEK, Kamil: *Vidnavský obraz císaře Františka Josefa I.* Jesenicko, Vlastivědný sborník, sv. 16, Jeseník 2015, s. 45-47.

TUHÁ, Olga: *Malířská rodina Templerů*. Bakalářská práce, Filozofická fakulta UP Olomouc, 2012, dostupné online https://theses.cz/id/hlsjif8/Malsk_rodina_Templer.txt

Willy Paupie

– malíř Jeseníků, jenž dobyl Třetí říši

Mgr. Jana Hradilová, Státní okresní archiv Jeseník

Tak jako sochař vkládá svou duši do kamene, ryje do něj dlátem drobné nuance našeho bytí a přetváří je ve věčnost, tak se malíř svými tahy snaží zachytit pomíjivost světa, života kolem nás ve vši jeho rozmanitosti. Horské scenérie Jeseníků, podhorská údolí s vesničkami, jež mají v každém ročním období své neopakovatelné kouzlo, jsou jako stvořené pro krajinomalbu. Svou náladou, měnícími se barvami, někdy až překvapující nevyzpytatelností a zvraty nás neustále přivádějí k úžasu. Stačí se třeba jen vydat na výlet vlakem a dívat se z okna. Onen tajuplný ráz krajiny, jenž vtiskl svůj charakter do duší lidí, kteří zde kdy žili, dodnes inspiruje k různorodé umělecké tvorbě. A byli to právě někdejší němečtí obyvatelé regionu, na jejichž život a dílo, které zde vykonali, navazujeme. Naše zkušenost je samozřejmě odlišná, od r. 1945 prožívá Jesenicko zcela jinou životní etapu. Bezpochyby však máme jedno společné. Za více než půlstoletí po velkých politických, demografických a společenských změnách již můžeme i my hovořit o tom, že se tu cítíme jako doma. Vztah k domovu, k místu, kde žijeme, je v nás historicky hluboce zakořeněn. A zásadní úlohu sehrála domovina (Heimat) i v životě muže, který nejenže dovedl pomocí barev zachytit půvaby zdejší krajiny, ale i překročit bariéru hor a ukázat jejich krásu světu. Z Jesenicka pochází řada významných a uznávaných osobností, které se dokázaly prosadit i v zahraničí. Avšak malíř je dosud mezi nimi jen jeden...

Willy Paupie,¹ celým jménem Wilhelm Eduard Otto Paupie, se narodil 8. října 1898 v Sušici (něm. Tschuschitz), dnes místní části města Moravská Třebová v okrese Svitavy.² Rodina Paupie pocházela z Javorníku v Rakouském Slezsku. Svými kořeny však sahala až na jihozápadní Moravu do Třebíče (něm. Trebitsch), kde se narodil její zakladatel Eduard Paupie, první k. k. javornický notář.³ Willyho otec Dr. Eduard Albin Paupie pocházel ze čtyř sourozenců a byl notářovým druhorozeným synem.⁴ Jako jediný se přidržel otcovy profesní linie a věnoval se studiu práv. Malý Willy přišel na svět hned následujícího roku po svatbě rodičů, která se konala 9. prosince 1897 ve Vídni, resp. ve Währingu, 18. vídeňském obvodu. Jeho maminka Marta pocházela z Kitzbühelu v rakouském Tyrolsku, a to z vysoce postavené rodiny.⁵ Byla dcerou Wilhelma Göbla, k. k. vrchního horního rady Ministerstva zemědělství ve Vídni.⁶ Za kmotra mu tedy byla příbuzná z otcovy strany Louise Johnová, vdova po vrchním pokladníkovi komorního ředitelství biskupských statků v Javorníku, a z matčiny strany právě jeho ministerský dědeček Göbl. Svého javornického dědečka Willy nikdy nepoznal. Zažil jen výrazně mladší babičku Hedviku, která svého muže přežila o 40 let.⁷ Notář Eduard Paupie zemřel 31. října 1897 ve věku 70 let a nedožil se tak ani synovy svatby, natož vnuka.⁸

Rodina Paupie bydlela v Sušici v činžovním domě č. p. 56. V nedaleké Moravské Třebové pracoval Eduard Paupie jako k. k. adjunkt okresního soudu. V r. 1901 se Willymu narodil bratr Kurt,⁹ o rok později sestra Anneliese.¹⁰ Novým domovem se jim poté stala Loučná nad Desnou, někdejší Vízemberk (něm. Wiesenberg) na Šumpersku, kde E. Paupie nastoupil na post okresního soudce.¹¹ Kvůli problémům se srdcem však jeho kariéra neměla dlouhého trvání. V sobotu 11. července 1908 zemřel v nemocnici císaře Františka Josefa ve Vídni. Bylo mu pouhých 37 let. Pohřben byl o čtyři dny později v Javorníku.¹² Marta Paupie tak zůstala na výchovu svých tří dětí sama. Ani poté jí život nedopřál většího klidu. O tři roky později 8. října 1911 zemřel její mladší syn Kurt.¹³ V domovském Javorníku setrvala Marta Paupie až do konce 2. světové války, kdy odtud byla jako jediná z celé rodiny Paupie počátkem dubna 1946 odsunuta do Německa. Bylo jí 72 let.¹⁴ Zatímco o osudu Anneliese zatím nevíme, Willy Paupie po sobě zanechal nasmazatelnou stopu nejen na Jesenicku, ale i daleko za jeho hranicemi.

Willy Paupie, *Krajina*, 1940 (Galerie České spořitelny Praha)

Bylo mu deset, když mu otec zemřel. Po studiích na německé státní reálce v Opavě absolvoval v letech 1914–1916 vojenskou školu v Hranicích na Moravě a jeden rok na vojenské technické akademii v dolnorakouském Mödlingu. Poté se věnoval výtvarnému umění na Bauhausu ve Výmru a v r. 1923 začal studovat malířství na akademii ve Vídni. Studia však byla značně nákladná, dlouhodobě financovat je nebylo možné a nakonec zůstala nedokončena. Nejvyššího vzdělání, kterého dosáhl, tedy byla maturita. Jistotu příjmu mu nejprve zajistilo místo bankovního úředníka v Krnově. Jeho uměleckému duchu však úřednický život příliš nesvědčil. Odešel na volnou nohu a žil jako nezávislý umělec nejprve v Přemyslově (něm. Primiswald) u Loučné nad Desnou na Šumpersku, kde spolu s rodiči prožil část dětství. Od poloviny dubna 1931 bydlel v Bukovicích u Jeseníku, resp. v místní části Franková č. p. 8 (něm. Frankenhau, od r. 1949 Seč). V březnu 1927 se oženil. Jeho žena Frieda pocházela z Vratislavi (něm. Breslau, dnes polská Wrocław). Manželství zůstalo s největší pravděpodobností bezdětné.¹⁵

Ačkoliv musel Willy Paupie svá malířská studia na vysokých uměleckých školách v zahraničí předčasně ukončit, základy oboru si osvojil a dále přirozeně rozvíjel. Z jeho raných děl je znám *Pohled na Bonn od východu* (Blick auf Bonn von Osten), barevný lept veduty města s mostem přes Rýn podle vlastní kresby. Dílo zřejmě vzniklo na objednávku. V r. 1927 jej vydal místní antikvariát a umělecké nakladatelství Hanse Gutackera ke 100. výročí úmrtí největšího bonnského rodáka Ludwiga van Beethovena. Obraz byl jako dar věnován Beethovenovu muzeu a dodnes je evidován v jeho sbírkách.¹⁶ O rok či dva později, snad k připomínce 160. výročí skladatelova narození, vydalo *Pohled z Bonnu (Beethovenova rodiště)* (W. Paupie, Ansicht von Bonn /Beethovens Geburtsstadt/) jako černobílou pohlednici nakladatelství Paula Vorstehera v nedalekém Bad Godesbergu. Nalézt ji lze v internetových aukcích historických pohlednic.¹⁷

V témže roce 1927 se Willy Paupie stal členem spolku slezských výtvarných umělců německé národnosti v Opavě Vereinigung bildender Künstler Schlesiens Troppau.¹⁸ Za svůj cíl si sdružení vetklo propagaci uměleckých zájmů a cítění obyvatel českého Slezska. Svá díla tak začal vystavovat spolu s umělci v regionu činnými, jakými byli např. Adolf Zdravila, Paul Gebauer, Fritz Raida, Felix Bibus, Engelbert Kaps a další. Zapojil se tak oficiálně do uměleckého dění v Československu a jeho práce se postupně

dostávaly do širšího povědomí veřejnosti nejen ve Slezsku a na Moravě, ale později i v Čechách a za hranicemi státu, především v sousedním Německu. Pod patronací spolku prezentoval svá díla v r. 1927 ve Slezském zemském muzeu v Opavě a na výstavě v brněnském Domě umělců. O rok později se, v roce 10. výročí vzniku ČSR, zúčastnil největší meziválečné Výstavy soudobé československé kultury v Brně. Jeho obraz *Krajina v předjaří* byl dle ceníku prodejních děl, v němž se ceny pohybovaly od 500,-Kč do necelých 40000,- Kč, ohodnocen na 2750,- Kč.¹⁹ V letech 1927–1928 hostoval Willy Paupie také na výstavách spolku sudetoněmeckých umělců Metzner-Bund v Olomouci a v Šumperku. Jeho malby a grafiky, jejichž námětem byla především obydlená horská údolí, patřily k nejlepším.²⁰

„*Paupieho talent je patrný v jeho nevelkých obrazech krajin, které vynikají působivým teplým kolo- ritem a niterným prožitkem,*“ psalo se v r. 1928 v článku o slezských umělcích, jenž vyšel v časopisu Deutsche Heimat.²¹ Kladného hodnocení a poměrně značného prostoru se Paupieho dílu dostalo v červenci 1929 na titulní stránce časopisu Altvater. Autor (A.H. ?) se v něm vrátil k výstavě, která se konala předešlého roku v Opavě. „*O Velikonocích 1928 vystavil na opavské umělecké výstavě jeden místní umě- lec řadu chvályhodných a mistrovsky dokončených zimních obrazů z legendárních Jeseníků. Mladý umě- lec je synem někdejšího okresního soudce ve Vízemberku Paupieho. Život, duše, pravdivost, vážnost, hloubka a vroucnost citu jsou charakteristickým znakem Paupieho obrazů. Jeho díla spojují vkusnou kom- pozici, silně působivé a příjemné užití barev, jakož i důmyslné stínování. Projevují se u něj jeho výrazné umělecké schopnosti, hluboké porozumění a důkladné studium přírody. Opravdovým mistrovským dílem je Kostelík na Vřesové studánce v zimní nádheře /Kirchlein am Heidelbrünnerl in Winterpracht/. Velký cit pro barvy a harmonii, důkladné využití reflexe světla, pečlivé pozorování místních odstínů, hluboce vní- mající krásu pojetí odhaluje vynikající talent umělce. Bohužel dosud nenašel dostatečné umělecké uznání, které by mu, podobně jako jiným malířům, vytvořilo potřebné materiální zázemí pro jeho tvorbu. Právě popsané, nádherně zbarvený obraz visí v zadní místnůstce domu pisatele. Tato místnost je malou galerií hodnotných obrazů Jeseníků*“²² Jako „*mladého, citlivého a srdečného malíře slezských hor v proměnách ročních dob*“ označil Paupieho o rok později ve svém příspěvku o malířích z kraje pod Pradědem také Dr. Otto Girschek z Opavy.²³

Jaký ohlas sklidily Paupieho práce v říjnu 1929 na výstavě slezských výtvarných umělců v Domě umě- ní v Ostravě, nevíme. V témže roce a v roce následujícím byl zastoupen rovněž na spolkových výstavách v Opavě.²⁴ Výstavní síně v Opavě, Brně a Ostravě byly pro Willy Paupieho odrazovým můstkem dále do světa. Zahraněčí prostředí pro něj ostatně nebylo nikterak nové, měl zkušenosti a kontakty ze studií. V r. 1931 byl vybrán k účasti na Sudetendeutsche Kunstausstellung, mezinárodní souborné německo- české výstavě v Norimberku. V městské výstavní hale bylo tehdy prezentováno na 586 děl (rozdělených do sekcí malířství a grafika, sochařství, architektura) od 124 autorů. Sudetoněmecké umění z Česko- slovenska tak dostalo velkou příležitost prezentovat se v sousedním Německu. Další taková se naskytla až o šest let později, a to již za zcela změněné politické a kulturně-propagandistické situace. Většina autorů byla zastoupena jedním nebo dvěma díly. Kromě Willy Paupieho se výstavy zúčastnil i supíkovický so- chař Engelbert Kaps, z dalších uměleckých kolegů např. Felix Bibus, Paul Gebauer, Leo Haas nebo Erwin Zichlarz.²⁵

Také Jesenicko, kam se Willy Paupie počátkem 30. let přestěhoval, mohlo již brzy spatřit jeho plátna. V druhé polovině července 1932 byla v Priessnitzově sanatoriu na Gräfenberku otevřena umělecká vý- stava spolku slezských výtvarných umělců s názvem Kunstwerk im Raum (Umění v prostoru). Výstava coby zajímavý experiment sklidila velký ohlas nejen v tisku (právo referovat o ní si vyhradil deník Deut- sche Post), ale i u návštěvníků. Velmi kladně bylo hodnoceno vkusné umístění uměleckých děl, která svou krásou ještě umocňovala velkolepost výstavních prostor. Na výstavě byli zastoupeni malíři Felix Bibus, Leo Haas, Raimund Mosler, Fritz Raida, Luss Raida, Otto Schweigl, Willy Paupie, architekt Otto Wittek a sochař Engelbert Kaps. „*Paupie může být právem označen za lyrika slezské krajiny. Jeho teple tónované, detailně malované obrazy dýchají přitažlivě niterným uměleckým prožitkem,*“ napsal k výstavě Dr. Otto Wenzelides.²⁶

Do r. 1932 nemělo město Jeseník vlastní výstavní prostory. Umělecké výstavy se konaly např. v zase- dací místnosti radnice, v pavilonu u kluziště místního spolku zimních sportů, v sále měšťanské střelecké společnosti nebo v penzionátu kláštera voršilek. Vystavovalo se ale také třeba v zahradní verandě cukrár- ny Täuber-Hackenberg; v r. 1933 zde svá díla společně představili malíř Willy Paupie a sochařka Marie Melzerová.²⁷ Koncem prosince 1932 se Jeseník velké souborné výstavy prací zdejších umělců přece jen dočkal. Byla otevřena v nových prostorách městského muzea ve Vodní tvrzi. Svě práce zde prezentovali sochaři Adolf Franke, Franz Franke, Engelbert Kaps, Marie (Margareta) Melzerová a Paul Stadler ze Su- píkovice, malíři Willy Paupie z Frankové u Jeseníku, Alfred Beyer původem z Vidnavy a Erich Hürden z Karlovy Studánky. Připomenuto bylo rovněž dílo již zesnulého tvůrce, jesenického rodáka, portrétisty

a krajináře Adalberta Willmanna. Návštěvníci zde mohli zhlédnout na 45 exponátů, z nichž 12 bylo nabídnuto k prodeji. Byly to plastiky a skici sochařky Marie Melzerové a plátina Willyho Paupie, který se veřejnosti představil pěti obrazy: *Portrét muže W.K.* (Bildnis des Herrn W.K.), *Krajina kolem Javorníku* (Landschaft um Jauernig, 1200,- Kč), *Zvedající se bouře* (Aufsteigendes Gewitter, 1200,- Kč), *Z Domašova* (Aus Thomasdorf, 600,- Kč) a *V nitru lesa* (Waldinneres, 400,- Kč). Prodal-li se některý z těchto olejů, nevíme.²⁸

Z Paupieho děl, která vznikla v 1. polovině 30. let, se jedno nachází ve Slezském zemském muzeu v Opavě. Je jím olej na plátně *Krajina u Jeseníku* z r. 1933. Ve sbírkách muzea jsou rovněž dvě precizně provedené grafiky, mědirytina na papíře *Horské chalupy v Jeseníkách* (s. d.) a akvatinta na papíře *Kostel v Žulové* (s. d.). Právě tento námět si Paupie nevybral náhodou, neboť kolem žulovského kostela jezdil ke svým příbuzným do Javorníku. Další z jeho prací v muzejním fondu je olej na dřevě *Krajina u Jeseníku*, který však vznikl až v r. 1938.²⁹ Na přelomu let 2018/2019 bylo možné tato díla zhlédnout na výstavě *Černá země? Mýtus a realita v Domě umění v Ostravě*. V samostatné sekci německých malířů a grafiků českého Slezska a Ostravska zde byli spolu s W. Paupiem představeni také např. Fritz Raida, Raimund Mosler nebo Paul Gebauer.³⁰

30. léta, období velké hospodářské krize a vyhrocující se politické situace, německy hovořícím tvůrcům v Československu příliš nepřála. Umělecká díla se však prodávala i v této době. Velký úspěch zaznamenal Willy Paupie na výstavě moravsko-slezských výtvarníků na podzim 1934 v Praze, kterou zorganizovala Krasoumná jednota pro Čechy (Kunstverein für Böhmen). Vůbec poprvé se na ní v pražské metropoli představili mladí němečtí umělci ze Svazu německých výtvarníků moravsko-slezských (Vereinigung deutscher bildender Künstler in der tschechoslovakischen Republik /Böhmen und Mähren/) a ostravského Uměleckého kruhu (Kunstring). Kromě nákupů děl, které na výstavě uskutečnila Moderní galerie (např. od Felixe Bibuse či Karla Harrera z Moravské Ostravy), putoval také jeden obraz do prostor ministerstva zdravotnictví. Byl jím Paupieho *Severomoravský selský dvůr* (Nordmährisches Gehöft), který pro svůj úřad zakoupil tehdejší ministr dr. Franz Spina.³¹

Regionálních přehlídek se Willy Paupie účastnil i v následujících letech. Na jaře 1935 byla v prostorách opavské tržnice otevřena Výstava slezské kultury. Pod patronací Německého kulturního svazu zde mohli návštěvníci během prvního dubnového týdne zhlédnout práce nejen výtvarné a fotografické, ale i díla regionálních spisovatelů a básníků (např. z pera Viktora Heegera, Aloise Lowaga, Dr. Roberta Hohlbauma, Dr. Otto Wenzelidese aj.). Z Jesenicka zde kromě malíře Paupieho vystavovali také např. sochaři Engelbert Kaps a Marie Melzerová, jako literáti se představili Alfred Michael Schoss z Javorníku nebo farář Adolf Rompel z Bílého Potoka.³² Počátkem května téhož roku se konala spolková výstava slezských výtvarných umělců ve Slezském zemském muzeu v Opavě. Deník Neues Tagblatt o ní podrobně referoval v rubrice Umění a věda. V díle Willy Paupieho se podle autora článku objevily dva nové náměty: prales a zasněžená krajina. „*Prales, jenž je ponechán svému osudu, kousek přírody, který se vyhnul drzým lidským rukám, kde k nebi mocně ční hrdinní stromoví velikáni a zápasí se silami země. Sníh, který je prý pouze bílý a jehož barevnost a sytost světla stále a znovu představuje pro velké umělce těžký úkol, láká i Paupieho, jenž trvale umělecky roste, k nové tvorbě. Působivou je zvláště Zasněžená slezská vesnice /Schlesische Dorf im Schnee/.*“³³

Od Vánoc 1935 až do 2. poloviny ledna 1936 byla v městském muzeu v Jeseníku k vidění výstava trojice umělců Engelbert Kaps – Willy Paupie – Oskar Wittek. Spojení sochařství, malířství a architektury nebylo pro místní veřejnost ničím novým. Výstava se však setkala jen s malým ohlasem, „*o očekávané návštěvnosti a prodejním úspěchu se bohužel nedá mluvit.*“³⁴ Jestli tento nezájem odradil Paupieho od uspořádání vlastní autorské výstavy, nevíme. Každopádně se dosud nepodařilo dohledat informace o tom, že by kdy vystavoval sám. Záštitou mu byl i nadále opavský spolek Vereinigung bildender Künstler Schlesiens.

Na přelomu let 1935/1936 se Willy Paupie v Opavě představil na výstavě Soudobé německé umění v soukromém majetku opavském (Zeitgenössische deutsche Kunst im Troppauer Privatbesitz). Podobné výstavy se zúčastnil i o rok později.³⁵ Soudobé umělecké přehlídky bývaly rovněž součástí hospodářských výstav. V červnu 1936 se v Opavě konala II. hospodářská výstava, tzv. Trowa (Troppauer Wirtschafts-Ausstellung), kterou uspořádal Opavský živnostenský spolek. Sál č. 8 byl mj. věnován spolku slezských výtvarných umělců. Zastoupeni zde byli Raimund Mosler, Adolf Zdrázila, Felix Bibus, Paul Gebauer, Otto Schweigl, Theodor Malléner, Leo Haas, Max Ludwig, Willy Paupie a Erwin Zichlarz. Bližších zpráv o prezentovaných dílech v tuto chvíli bohužel nemáme.³⁶ Mnohem podrobněji jsme informováni o výstavě slezských umělců v Jeseníku. Ve dnech 5.–12. července 1936 byla instalována v prostorách textilní továrny firmy Regenhart & Raymann v rámci Freiwaldauer Festwoche, hospodářské výstavní akce věnované průmyslu, obchodu, živnostem, zemědělství, lesnictví umění a oděvní tvorbě. Vedle prací

Willy Paupie, *Kamenolom*, 1941 (Galerie České spořitelny Praha)

některých výše zmíněných autorů se výtvarného umění chtiví návštěvníci mohli seznámit ještě s tvorbou malířů Otto Geyera, Fritze Raidy, Lusse Raidy, Rudolfa Sokola, Fritze Zimmermanna, sochařů Adolfa Frankeho, Engelberta Kapse, Josefa Obetha, Fritze Schillera a architekta Oskara Witteka. Na této prodejní výstavě bylo možné zhlédnout na 103 obrazů, kreseb, grafik, architektonických návrhů a plastik. Willy Paupie se zde představil svými šesti olejomalbami *Slezský dvůr* (Schlesisches Gehöft, 1200,- Kč), *Slezský prales* (Schlesischer Urwald, 1200,- Kč), *Horská vesnice v zimě* (Bergdorf im Winter, 1200,- Kč), *V lese* (Waldinnere, 600,- Kč), *Bílé skály* (Die weissen Steine, 800,- Kč), *Slezský selský dvůr* (Schlesischen Bauernhof, 600,- Kč) a jednou grafikou *Slezský selský dvůr* (Schlesischen Bauernhof, lept, 45,- Kč). Jaký zájem jeho krajiny a selská stavení z okolí Jeseníku vzbudily, bohužel nevíme.³⁷

Slezští výtvarníci se na Jesenícku neprezentovali pouze v Jeseníku, ale také např. v Žulové (v tehdejší Frýdberku, něm. Friedeberg). V prostorách knihovny Zemské odborné školy pro žulový průmysl se na podzim 1936, v roce 50. výročí založení školy, uskutečnila výstava prací členů opavského spolku. Byla to vůbec první výstava tohoto druhu ve městě a zájem o ni byl velký. Podle dobových zpráv ji však provázelo rozčarování z toho, že byla jen málo obelána. „*Obzvláště jsou postrádána díla sochaře Engelberta Kapse a optimistické obrazy /Felixe/ Bibuse. Práce opavských umělců jsou na cestě a dorazí do neděle. Citlivé, zejména v umělecké skladbě a vznešeným užitím barev jsou obrazy Fritze Raidy z Krnova. Čisté, přírodě naslouchající a kompozičně promyšlené jsou krajiny Paupieho. Z domova vycházející a hluboce procítěné jsou práce Otto Geyera z Petrovic.*“³⁸ Výstava byla veřejnosti otevřena do 8. prosince.

O jarní výstavě spolku Vereinigung bildender Künstler Schlesiens v Zemském muzeu v Opavě v r. 1937 referoval v brněnském časopisu Deutschmährisch-schlesische Heimat prof. Gustav Süssmilch. Kriticky zde zhodnotil práce všech vystavujících. Willy Paupie byl podle něj v jistém smyslu umělecky spřízněn s Otto Schweigelem. Oproti jiným temperamentnějším autorům dýchal z děl obou malířů klid. „*Také jemu je vlastní intimní, citlivý vztah k věcem. Jeho nevelké krajiny je možné nazvat poklidně ži-voucímí. Ukazují však jen vzácně kus oblohy a také v barevnosti tkví jaksí na zemi, která svým teplým zelenohnědým odstínem obraz cele naplňuje. Také on je skromný. Jeho malé obrázky otevírají své bohat-*

ství jen základním a opakujícím se motivům. Co Paupie skutečně dokáže, zachovat přesvědčivou nálehavost krajiny, silné duševní naplnění, jaké lze vůbec uchopit. To se mu ale ne vždy daří, protože ještě není tak jednoznačný jako Schweigl, ještě nenašel svou vlastní cestu. Barva není vždy oduševnělým prostředkem, jehož je třeba, aby cele vyjádřil tak hluboký a naplněný obsah. Nejvíce se tomu přibližuje a nejkrásnější jeho prací je velmi čistá a procítěná Krajina v předjaří /Vorfrühlingslandschaft/.³⁹

Léto 1937 znamenalo pro Paupieho kariéru obrovský zlom. Předně se zúčastnil druhé mezinárodní přehlídky německo-českého výtvarného umění v meziválečném Československu Sudetendeutsche Kunstausstellung. Zorganizoval ji Bund der Deutschen (Svaz Němců), a to cele v duchu propagandistických idejí nacionálního socialismu. Výstava byla zahájena 1. srpna 1937 v Karlových Varech, odkud se pak přemístila do Liberce. Koncipována byla jako prodejní a návštěvníkům nabídla na téměř 200 obrazů, plastik a grafik od 80 autorů. Počátkem prosince putovala díla z Liberce do Berlína, kde je bylo možné zhlédnout až do 16. ledna 1938. Slavnostního zahájení výstavy v prostorách Paláce korunního prince (Kronprinzenpalais) byla ve středu 8. prosince 1937 přítomna nejen velká část vystavujících umělců, ale i zakladatel a vůdce Sudetoněmecké strany Konrad Henlein, který zde promluvil jejich jménem. Průřez soudobou sudetoněmeckou výtvarnou produkcí byl v německé metropoli představen vůbec poprvé. Výstava se setkala s neočekávaným uměleckým a ekonomickým úspěchem. Navštívila ji řada říšských ministrů a vedoucích funkcionářů nacionálněsocialistické strany, kteří si četná díla zakoupili do svých sbírek (např. říšský ministr propagandy Goebbels nebo stranický ideolog Alfred Rosenberg). Z Berlína se výstava přemístila do Stuttgartu a odtud do Kolína.⁴⁰ V sídle kolínského uměleckého spolku byla slavnostně zahájena v neděli 13. března 1938 opět za osobní účasti a projevu Konrada Henleina. Politický podtext výstavy byl jednoznačný. Měla za cíl prezentovat německou menšinu v Československu jako součást německého politického národa, demonstrovat a podpořit snahy sudetských Němců o připojení k Německu. Ostatně datum vernisáže zřejmě nebylo zvoleno náhodně – jen o den dříve došlo k anšlusu Rakouska... Na výstavě byla zastoupena především díla, která odpovídala prohitlerovskému výtvarnému projevu. Ve výtvarném umění převládaly náměty ruralistické, zejména v sochařství pak bojovně-patetické, spjaté s kultem lidského těla. Willy Paupie se zde představil dvěma olejomalbami *Slezská horská vesnice* (Schlesisches Bergdorf, č. kat. 158), jejíž reprodukce byla zařazena do katalogu, a *Předjaří v Jeseníkách* (Vorfrühling im Altwatergebirge, č. kat. 159); z Jesenicka byl na přehlídce zastoupen ještě sochař Engelbert Kaps, který vystavil dvě sádrové hlavy zraněného bojovníka (kat. č. 188 a 189). Z Kolína se výstava stěhovala do Drážďan, poté do Vratislavi, kde byla součástí týdne sudetoněmecké kultury, a odtud dále do Hamburku, Kasselu, Dortmundu a Frankfurtu.⁴¹ Dorazit měla také do lotyšské Rigy v tradičním německém území východního Pruska. V srpnu 1938 však musela být předčasně ukončena, neboť již téměř nebylo co vystavovat. Kvalitní díla byla rozprodána a přísun nových exponátů značně vázl.⁴²

Sudetoněmecká umělecká výstava, která odstartovala v srpnu 1937 v Karlových Varech, byla načasována tak, aby se kryla s jiným propagandistickým počinem své doby. V Mnichově byla v témže čase zahájena první z neblaze proslulých Grosse deutsche Kunstausstellungen, jež byly součástí Hitlerových totalitních snah. Velká výstava německého umění se konala jednou za rok v mnichovském Domě umění a v letech 1937–1944 sloužila k prezentaci nacistického umění v Třetí říši. Probíhala pod záštitou Říšské komory pro výtvarné umění, která dohlížela na výběr exponátů a na veškerou uměleckou produkci v zemi vůbec. Na přání Adolfa Hitlera byli k účasti na výstavě pozváni také sudetští Němci.⁴³ V konkurenci obstáli jen někteří, především mladí umělci. Willy Paupie se prosadil hned napoprvé. O úspěchu tohoto domácího umělce přinesl zprávu opavský deník Neues Tagblatt: „*Jak jsme se dověděli, byl na německé umělecké výstavě v Mnichově zakoupen obraz slezského malíře Willy Paupieho. Paupie je, jak známo, jedním z mála sudetoněmeckých umělců, jehož dílo je vystaveno v Mnichově.*“⁴⁴ Zhruba o týden později přinesl zprávu o této události i Zuckmantler Zeitung: „*Na Velké německé výstavě v Mnichově byl zakoupen také obraz akademického malíře Willy Paupieho z Frývaldova. Jeden z jeho obrazů byl rovněž přijat na zahajovací výstavu v Domě umění.*“⁴⁵ Paupieho olejomalba *Horská vesnice v zimě* (Bergdorf im Winter, kat. č. 534) byla k vidění ve výstavním sále č. 4. O dalších jeho vystavených a prodaných dílech zatím bohužel nemáme žádné informace.⁴⁶

Zájem o Paupieho díla byl koncem 30. let obrovský. „*Tento umělec je na vzestupu, jak dokazuje velký úspěch jeho krajin na výstavě v Karlových Varech a v Liberci a velký prodejní úspěch v Berlíně a ve Stuttgartu. Elitní časopisy jako ‚Kunst und Handwerk‘ /.../ a ‚Ackermann aus Böhmen‘ otiskují reprodukce jeho děl.*“⁴⁷ Reflexe jarní výstavy Vereinigung bildender Künstler Schlesiens, která se konala v květnu 1938 v Zemském muzeu v Opavě, jeho stoupající hvězdu odrážela. Již jednou zmiňovaný prof. Gustav Süssmilch v ní označil Willy Paupieho nejen za nejryzejšího lyrika a romantika, ale také za velkého modernistu. Posteskl si, že byl Paupie na této provinční výstavě, jež ve značně malém výstavním prostoru představila na 80 děl, zastoupen jen jedním obrazem. „*Pouze jemu se podařilo zachytit krajinu*

s jejím vnitřním pulzujícím životem. Je to jeden obraz, který nepromlouvá jen k úzkému okruhu ‚odborníků‘, nýbrž k národu. Jeho předností je jisté romantické okouzlení přírodou. Krajinu dodatečně doplňuje mnoha motivy. Les tajuplně šeptá a u tůní mezi vrbami je možné potkat skřítky a vodníka. A přece z toho není cítit nepřijemná literární pachut'. Krajina je i přes svou nahodilost povýšena na všeobecně platnou symboliku, je to slezská krajina. Zde jsou kořeny vlastního života, s půdou svázaná rodná sounáležitost, přirozeně vyjádřená naprosto jinak, než můžeme vidět u Paula Gebauera. Zde jsou počátky nového heimatkunst. ⁴⁸ Heimatkunst, umění domoviny, v němž se mísil rurální naturalismus s romantickými vizemi a který se v dobovém kontextu závěru 30. let 20. století dostával stále více do nacionalistické roviny, nesl zřetelný politický podtext. ⁴⁹ A Willy Paupie si od politiky odstup neudržoval, ba naopak...

Kromě členství ve spolku slezských výtvarných umělců německé národnosti v Opavě se stal Willy Paupie v r. 1936 členem Deutsche Kulturverband, Německého kulturního svazu (DKV). Žádné funkce v něm nezastával. V témže roce vstoupil v Jeseníku do spolku Urschlaraffia. ⁵⁰ V tomto ryze mužském společenství se snoubila bizarnost s německým nacionalismem, jenž byl zvláště v 2. polovině 30. let výrazně na vzestupu. Prostředí romantických rytířských her spojených s humorem dávalo prostor k pravidelnému setkávání svých členů nejen při spolkových slavnostech ve spolkovém hradu zvaném Koberstein (hotel Koruna na náměstí), ale i k politickým debatám, které se zde mohly pod ochranou výra (Uhu) nepozorovaně odehrávat. Willy Paupie splňoval schlaraffské ideály (umění, humor, přátelství) a rychle prošel všemi stupni členství přes panoše, junkera až k rytíři, který měl právo užívat rytířské jméno s přídomkem. A protože bylo takové jméno odvozeno od jeho malířské profese, byl v seznamu členů z roku 1937/1938 zapsán jako rytíř „Keil-Rah-Menn“ s přídomkem „der Überspannte“, což bychom mohli volně interpretovat jako „příliš napjatý obrazový rám“. ⁵¹

O jakou charakteristiku jeho osoby se jednalo, jakéže napětí jím cloumalo či jaký klín měl co upevnit či rozštěpit, těžko říci. Doba to však byla velmi napjatá. Na začátku června 1936 vstoupil Willy Paupie do Henleinovy Sudetoněmecké strany (SdP). Její politický cíl rozbití Československa sice tehdy ještě nebyl otevřeně deklarován, směr však byl jednoznačný a podpora ze strany hitlerovského Německa evidentní. V polovině září 1937 vydal státní policejní úřad v Jeseníku zákaz vstupu do lesů mimo veřejné cesty a zákaz fotografování, filmování, malování a skicování ve volné přírodě, jakož i nošení fotoaparátů a filmových kamer v katastrech obcí Heřmanovice, Horní Údolí, Rejvíz, Adolfovice, Domašov, Bukovice, Dětrichov a Jeseník. Při porušení těchto zákazů hrozil peněžitý trest do výše 5000,- Kč nebo odnětí svobody od 12 hodin až na 14 dní. ⁵² Důvody byly nasnadě. Jednalo se o bezpečnost státu v souvislosti s výstavbou pohraničního vojenského opevnění v údolí řeky Bělé. Zákaz se tedy týkal i Paupieho. Mohl sice malovat z okna svého domu ve Frankové, odkud bylo vidět masiv Šeráku a Keprníku, jenž byl častým námětem jeho obrazů z té doby. Pro krajináře však byla práce v plenéru nenahraditelná... Na jaře 1938 již henleinovci proti státu vystupovali otevřeně. Své vykonávala i cílená propaganda ze sousedního Německa. Paupie se vezl na vzdouvajícím se vlně sudetoněmečtví, romantického pohledu na krajinu a domov. Ač nedostudován, byl zván akademickým malířem. A nevystudovaným malířem byl původně i muž, který od něj v srpnu 1938 koupil obraz. „Říšský kancléř Adolf Hitler zakoupil na Velké německé umělecké výstavě v Mnichově vystavenou krajinomalbu Předjaří ve slezské horské vesnici /Vorfrühling in schlesischen Bergdorf/ (olej/tempéra) našeho slezského malíře Williho Paupie. Protože je na výstavě zastoupeno jen velmi málo sudetoněmeckých umělců, je tento úspěch našeho krajana o to větší ctí.“ ⁵³ O události najdeme zápis také v jesenické městské kronice: „Velkého uměleckého úspěchu dosáhl Willi Paupie, náš malíř domoviny, jehož obraz Předjaří ve slezské horské vesnici, vystavený na Velké umělecké výstavě v Mnichově, zakoupil Vůdce a říšský kancléř Adolf Hitler.“ ⁵⁴ Obraz visel v mnichovském Domě umění v sále č. 18 a Hitler za něj zaplatil 1200,- RM. ⁵⁵

Již koncem roku 1937 a hlavně během následujících měsíců se na Jesenícku rozvinula aktivní síť vyvědačů, kteří předávali strategické informace za hranice, především do nedaleké Nysy, kde byla nejbližší služebna gestapa. Německá iredenta jela na plně obrátky. Paupieho cesty do Německa a styky se špičkami SdP nejen na místní, ale i na celostátní úrovni neunikly pozornosti čsl. bezpečnostních složek. V pondělí 22. srpna 1938 byl Willy Paupie na příkaz Krajského soudu v Olomouci zatčen. A nebyl sám. Na policejní strážníci se spolu s ním pro podezření ze zločinů podle zákona na ochranu republiky postupně sešly více než dvě desítky osob z Jeseníku, Adolfovic, Bukovic, Dětrichova, Domašova, Dolní Lipové, Vidnavy a Velké Kraše. „Vlna zatýkání vyvolala mezi obyvateli velký rozruch a rozhořčení, protože zpočátku nikdo nevěděl, jaké důvody k zadržení vedly a navíc se odehrálo povětšinou v noci. Mezi jinými byl k policejnímu šetření do Moravské Ostravy odvezen také člen městské rady, hejtman Ernst Hackenberg.“ ⁵⁶ Jesenícký cukrář a bývalý rakouský důstojník Ernst Hackenberg byl podle vyšetřování jednou z hlavních postav v přípravách na ozbrojené povstání v pohraničí, jež mělo dát ve vhodný okamžik podnět k vojenskému zákroku hitlerovského Německa proti Československu. Za tímto účelem organizoval na Jesenícku v sou-

činnosti s říšskoněmeckou zpravodajskou službou tajnou vojenskou formací Militärorganisation (MO). Její členové se za hranicemi cvičili v zacházení se zbraněmi, aby mohli v případě konfliktu pomoci německé armádě. Kurzy byly buď jednodenní v kamenolomu v nedalekých pruských Velkých Kuněticích (něm. Gross Kunzendorf, dnes polské Ślawniowice), nebo osmidenní ve vojenském výcvikovém prostoru Neuhammer. Z Německa také Hackenberg získával výzbroj. Z pašování a přechovávání zbraní byl ostatně usvědčen, neboť se u něj při domovní prohlídce našlo deset říšskoněmeckých armádních pistolí zalitých do parafínu; ve svém podniku vyráběl kromě cukrovinek i svíčky.⁵⁷ Členy MO, která byla posléze sloučena s dobrovolnými ochrannými oddíly Freiwillige Schutzstaffeln (FS), byly osoby organizované v SdP, FS a turneři. K jejich náboru angažoval Hackenberg svého někdejšího cukrářského učně a sezónního zaměstnance Ervína Haukeho, náčelníka Turnvereinu, Německého tělocvičného spolku (DTV). Hauke měl vytipovávat spolehlivé lidi spíše mladšího věku, kteří dovedou mlčet. A byl to právě on, kdo při jednom cvičení oslovil Willyho Paupie, jenž se stal členem DTV v Jeseníku právě v r. 1938, jestli by se nechtěl stát kurýrem a také zda by neměl zájem o kurz v Německu. Nejen že Paupie nakonec zájem měl, ale sám ještě do kurzu pozval dalšího účastníka, bankovního úředníka a bývalého k. k. nadporučíka Wilhelma Kawinka ze Šumperka, svého dlouholetého přítele snad ještě z dob studií. Kawinek byl totiž Vídeňák a jen zhruba o rok a půl starší než Paupie. Podle hlášení policejního úřadu v Šumperku měl sice dobrou pověst, ale v ohledu státoobčanském byl nespolehlivý a nacionálně exponovaný. Snad bylo pouhou náhodou, že měl zrovna v době konání „vzdělávacího kurzu“ dovolenou... Ačkoliv to při vyšetřování oba muži popírali, dobře věděli, že se jedná o protistátní činnost a za jakým účelem je systematický střelecký výcvik organizován. I přesto odjeli podle instrukcí a s odznakem SdP na klopě coby poznávacím znamením v neděli 7. srpna 1938 ranním vlakem přes hranice do Głuchołaz (něm. Ziegenhals, dnes v Polsku). Hlásit se měli v hostinci Germanenbad. Spolu s ostatními odtud pokračovali dále do Vratislavi. V kasárnách jim byla přidělena výstroj a výzbroj a na druhý den jeli nákladními auty do vojenského tábora Neuhammer, vzdáleného asi 125 km od města směrem k Berlínu. Stovka mužů oblečených do německých uniforem se zde pod vedením důstojníků wehrmachtu celý týden učila ostré střelbě z pušek, pistolí a automatických zbraní, házet ručními granáty a používat výbušniny. Součástí vojenského výcviku byly rovněž útoky na modely čsl. pohraničních bunkrů. Všichni účastníci kurzu přitom složili přísahu věrnosti Adolfu Hitlerovi. Mimo to byli také vyzváni k výzvědné činnosti ohledně výstavby opevnění, rozmístění a výzbroji čsl. vojska. Kurz byl pro všechny účastníky zdarma, byly jim uhrazeny cestovní náklady a vyplacen žold.⁵⁸

Po absolvování vojenského výcviku v Neuhammer přenocoval Willy Paupie v neděli 14. srpna 1938 i s přítelem Kawinkem u svých příbuzných ve Vratislavi. Teprve na druhý den se vlakem vrátili domů. Tutéž neděli byl v souvislosti s pašováním zbraní u Vidnavy zatčen Erwin Hauke, 22. srpna po návratu z kurzu Willy Paupie a o čtyři dny později také Wilhelm Kawinek. Během srpna a září 1938 bylo na Jeseníku jen v případě Ernsta Haukeho a spol. zadrženo a vyšetřováno více než 100 osob. A zatčených přibývalo, zejména v řadách sudetoněmeckých stranických funkcionářů. Zastavení činnosti SdP, útěk stovek soukmenovců přes hranice, formování oddílů freikorpsu, henleinovský puč, evakuaci Čechů z pohraničí, vyhlášení stanného práva a nakonec i podpis Mnichovské dohody, onen vysněný návrat do Říše, prožil Willy Paupie ve vazbě Krajského soudu v Olomouci. Trestní řízení proti němu, jakož i proti ostatním zadrženým bylo na základě amnestie vlády ze 7. října 1938 zastaveno. Jejich politické činy tak zůstaly nepotrestány. Téhož dne byl propuštěn na svobodu. Bylo to jen den poté, co jednotky wehrmachtu slavnostně překročily hranice a obsadily Jesenícko.⁵⁹ Podobně jako byli vřele přijati němečtí vojáci, dostalo se uvítání také desítkám navrátilců z vězení. „8. říjen /1938/: Byl pošmourný podzimní den. Vítr s deštěm bičoval ulice a rval vlajky, až se stožáry ohýbaly, a strhával z domů girlandy připravené k návštěvě Vůdce. V tento den měl /Adolf Hitler/ přijet z Pačkova, kde přenocoval, přes Javorník do Jeseníku. /.../ po rozhovoru s polským ministrem zahraničí Beckem však okamžitě odcestoval na západ. Odpoledne se /v Jeseníku/ uskutečnilo slavnostní předání budovy kasáren do správy německého wehrmachtu. /.../ Radost a vděk prýštily v těchto dnech a hodinách z tisíců lidí. A přece zde bylo mnoho obyvatel našeho města a sousedních obcí, kteří v sobě ještě stále nesli hluboký žal. Ženy a příbuzní těch mužů, kteří byli již týdny věznění v žaláři v Moravské Ostravě a v Olomouci. Stále a znova se s úzkostí vynořovala otázka, vrátí-li se zpátky bez újmy na těle a na duši? Kolem poledne přišla zpráva, že zatčení z Olomouce dorazili do Velkých Losin. Okolo třetí hodiny konečně přijel autem na náměstí hejtman /Ernst/ Hackenberg. O několik minut později pochodovali náměstím za jásotu obyvatel ostatní, vřele zdraveni členy svých rodin. Okresní vedoucí /SdP Walter/ Jaroschek, starosta města /Max/ Gross a hejtman Fleck vyjádřili pocity radosti nad návratem zadržených. Hejtman Hackenberg nato krátce popsals okolnosti, které vedly k zatčení a poděkoval za zdravici.“⁶⁰

Když tehdy Willy Paupie stál spolu s ostatními na jesenickém náměstí, bezpochyby se cítil jako hrdina, bojovník za svobodu sudetských Němců. A také jako uznávaný umělec – vždyť si přece Adolf Hitler koupil jeho obraz! To vše pro něj muselo být tím nejkrásnějším dárkem, jaký mohl dostat ke svým čtyřicátým narozeninám, jež připadly právě na sobotu 8. října... Jako dlouholetý člen SdP byl Paupie k 1. listopadu 1938 automaticky převeden do nacistické NSDAP. Po svém angažmá v FS vstoupil již 1. dubna 1939 do SS (Schutzstaffel). V posudku ve věci jeho přijetí do Říšské komory pro výtvarné umění o něm v listopadu 1939 vedoucí místní skupiny NSDAP v Bukovicích napsal, že si „*Paupie zaslouží jakoukoliv podporu ze strany NSDAP. Hospodářské poměry jsou sice dobré, ale mnohdy byly a jsou časy velmi nuzné.*“ Okresní vedoucí strany jeho slova ještě doplnil. „*Malíř Willy Paupie je politicky jednoznačný a způsobilý. Proti jeho přijetí do Říšské komory pro výtvarné umění zde není žádných námitek.*“ A ručně k tomu ještě doplnil „*Velmi způsobilý! Vůdce a někteří říšští vedoucí mají jeho obrazy!*“ V podobném duchu se okresní vedoucí NSDAP vyjádřil v květnu 1941 také ve zprávě vyžádané zpravodajskou bezpečnostní službou SD (Sicherheitsdienst): „*V ohledu politickém, světonázorovém a charakterním není proti němu známo nic špatného. Paupie přináleží k římskokatolické církvi. Je členem SS a svým osobním nasazením si získal zásluhy.*“⁶¹ Že byl Paupie vskutku „politicky korektní“ dokládá fakt, že v srpnu 1941 z římskokatolické církve vystoupil...⁶²

Přijetí do Říšské komory pro výtvarné umění znamenalo pro všechny umělce jistotu existence. Pouze její členové totiž směli v Třetí říši vystavovat a umění provozovat jako své povolání. Cesta k účasti na další prestižní Grosse deutsche Kunstausstellung v Mnichově tak byla pro Paupieho otevřená... Od poloviny července 1939 byla v mnichovském Domě umění, opět v sále č. 18, po tři měsíce vystavena jeho olejomalba *Slezská horská vesnice* (Schlesisches Bergdorf). Také tento obraz si našel významného kupce. Za 1500,- RM jej zakoupil říšský místodržící Rakouska Arthur Seyß-Inquart. Že jeho volba padla právě na toto dílo se zasněženými domky ve stráni, nemuselo být jen pouhou snahou napodobit Vůdce. Snad mu Jeseník, který počátkem prosince 1938 osobně navštívil, opravdu učaroval...⁶³ A zimní krajina Jeseníků zaujala v Mnichově i v následujících letech. Olejomalbu *Jeseníky* (Altwaterland) koupila v r. 1940 soukromá osoba za 2000,- RM. O rok později byl za tutéž cenu do soukromých sbírek získán obraz *Vesnice na svahu* (Dorf am Hang). V r. 1943 se již cena Paupieho obrazu *Slezská horská vesnice* (Schlesisches Gebirgsdorf, olej/tempera) s malebnými chalupami krčícími se pod zasněženými kopci a dětmi bruslícími na zamrzlém rybníku vyšplhala na 3500,- RM. Jeho majitelem se stal známý německý průmyslník a letecký konstruktér Willy Messerschmitt.⁶⁴ „*Naši horskou domovinu v její letní a zimní nádheře zachycuje ve svých překrásných obrazech také Willi Paupie pobývající ve Frankové (Jeseník). /.../ Vzdělání nabylo především samostudiem. Jedno z jeho uměleckých děl získal Vůdce. Obraz visí v Říšském kancléřství. Další se nachází v městské Lenbachově galerii /Städtische Galerie im Lenbachhaus/ v Mnichově, jiná jsou v majetku říšských ministrů Dr. Goebbelse, Rusta a Seyß-Inquarta. Obraz vystavený v Domě německého umění v Berlíně zakoupila Říšská kulturní komora z rukou autora již v první den výstavy,*“ zaznamenal na konci roku 1940 Dr. Otto Wenzelides.⁶⁵ Co víc si mohl Willy Paupie přát? Jeho dílo dobylo Třetí říši!

K široké veřejnosti se Paupieho umělecká práce dostala nejen na výstavách, ale též prostřednictvím snadno dostupných pohlednic. Obraz *Vesnice v Jeseníkách* (Dorf im Altwatergebirge) z r. 1939, který byl citací jeho úspěšné olejomalby zimní horské vesnice z Mnichova z r. 1937, vyšel jako první ze souboru deseti uměleckých pohlednic podpůrného sdružení Sudetendeutsches Hilfswerk. Kolekce byla vydána jménem říšského komisaře pro sudetoněmecká území Konrada Henleina a za přispění Společnosti přátel výtvarného umění v Mnichově. Představovaly laciný nástroj nacionálněsocialistické propagandy a měly posilovat myšlenku národní pospolitosti. Dalšími autory reprodukovaných děl byli např. Paul Gebauer či Adolf Zdravila.⁶⁶

Paupieho renomé mu umožnilo získávat i velmi lukrativní zakázky. Na místě původního Raymannova domu na jesenickém náměstí byla v r. 1939 postavena nová budova městské spořitelny. Tak jako byla fasáda budovy osazena sochařským dílem Engelberta Kapse, byla obdobná péče věnována i výzdobě interiéru. V letech 1940–1941 namaloval Willy Paupie pro spořitelnu v Jeseníku dvě rozměrná plátna (cca 3 x 2 m). *Krajina* byla jarní citací zimní verze obrazu vystaveného ve stejné době (tj. v r. 1940) v Mnichově. Týž pohled přes chalupy v osadě Franková k údolí osady Ficová (něm. Fietzenhau, dnešní Mýtinka) na protější svahy s cestou přes Vysokou jedli (Hohe Tanne) směrem na Rejvíz byl doplněn o obdělávaná pole a figurální motiv sejícího rolníka. Postava rozséváče odpovídala požadavkům nacionálněsocialistické ideologie, jež pod heslem Krev a půda (Blut und Boden) odkazovala na německý původ a rodný domov. A protože bylo Jesenicko také krajem žuly a mramoru, znázorňoval druhý obraz s názvem *Kamenolom* práci v lomu vyjádřenou dvěma dělníky tlačícími kolejový vozík. Postavy se v Paupieho dílech vyskytovaly jen výjimečně, na objednávku. Byl především krajinářem. A právě krajina Jeseníků, konkrétně *Vřesová studánka* a *Praděd*, se stala námětem olejomalby, které Willy Paupie vytvořil také pro

Willy Paupie, *Zima v Jeseníkách*, 1958 (reprofoto)

spořitelnu v Šumperku. Obrazy z Jeseníku jsou dnes součástí sbírek Galerie České spořitelny v Praze, díla ze šumperské pobočky byla před dvěma lety prodána v aukci.⁶⁷

O osudech Willy Paupieho během dalších válečných let bohužel nemáme bližších zpráv. Díky internetovým aukcím však za něj hovoří jeho dílo. V dubnu 2018 byl od soukromého majitele z hornobavorského Erdwegu zakoupen Paupieho obraz z r. 1942 *Z Petrodvorců II. Zničený Leninův památník, v pozadí Kronštadt* (Aus Peterhof II. Zerstörtes Lenin Denkmal, im Hintergrund Kronstadt). Tento olej na plátně fixovaném na kartonu je nevelký, i s rámem o rozměrech 55 x 56 cm, datovaný a signovaný, zřejmě původně součást veřejných sbírek (na zadní straně je patrné úřední razítko se sign. 1306). Obraz byl nabídnut za 299,- €, ale zřejmě se neprodal, protože se v květnu 2019 v Německu v aukci objevil znovu.⁶⁸ Zda-li se Paupie na frontu přihlásil dobrovolně jako válečný umělec, nebo dostal povolávací rozkaz coby příslušník SS, nevíme. Dílo však dokládá jeho přítomnost u námořní základny a pevnosti vzdálené jen 30 kilometrů od Petrohradu (někdejšího Leningradu) ležící na ostrově Kotlin při břehu Finského zálivu. Jak již název obrazu napovídá, nebyl jediným Paupieho dílem z této oblasti. V témže roce namaloval podobně velký obraz *Petrodvorce - Katedrála* (Peterhof - Die Kathedrale), znázorňující válečné poškození carského sídla a zejména katedrály sv. Petra a Pavla. Pod názvem *Ruský kostel* (Russische Kirche) byl obraz koncem června 2012 prodán v umělecké aukci v Mnichově a o rok později byl nabídnut k prodeji v internetové aukci v Německu za 2500,- €. Kdo je jeho majitelem dnes, nevíme.⁶⁹ Willy Paupie byl na východní frontě nejspíš na jaře 1942. Nejenže v té době pokračovala blokáda Leningradu, ale německá armáda zde čelila sovětskému útoku. Ten se podařilo úspěšně zastavit díky posílám jednotek Waffen-SS, k nimž zřejmě náležel i Paupie.⁷⁰ Od r. 1943 se válečná situace pro Německo nevyvíjela příliš pozitivně...

Koncem února 2004 se v Německu prodával v aukci Paupieho obraz z r. 1943 *Pahorkatina s potokem a domem* (Hügellandschaft mit Bach und Haus). Olej na kartonu byl nevelkých rozměrů 39 x 33,5 cm. Kde obraz vznikl, nevíme.⁷¹ Další stopu Willyho Paupie se podařilo nalézt v ustašovském Chorvatsku, tehdejší satelitu Německa, kde zřejmě strávil konec války a prožil nějaký čas v zajetí.⁷² Je totiž uveden v seznamu autorů a spolupracovníků časopisu Chorvatská revue, která v r. 1964 otiskla ve svém 14. svazku

Paupieho kresbu uhlím *Vánoce* (Božič). Datována je rokem 1945. Kromě Vánoc byl Willy Paupie také autorem příspěvku *Před patnácti lety* (Prije petnaest godina). Bohužel není známo, ke kterému roku se tato vzpomínka vztahuje.⁷³ Koncem dubna 2018 se v aukční síni JSM-Antik Auktionen v Norimberku prodávala olejomalba s názvem *Ruský voják před Vídní* (Russischer Soldat vor Wien). Dílo, ač nesignováno, bylo připsáno Willymu Paupie s tím, že to byl německý malíř. Plátno o rozměrech 60 x 80 cm znázorňovalo v popředí stojícího muže v uniformě opírajícího se o zničené kamenné zábradlí, hledícího na město s dominantou vídeňské radnice na levé straně. Vyvolávací cena obrazu byla 100,- €. Kdo se stal jeho majitelem a za jakou částku bylo dílo vydraženo, není známo. S přihlédnutím k výše zmíněným skutečnostem je Paupieho autorství více než nejisté.⁷⁴

Zatímco byl Willy Paupie na frontách 2. světové války, jeho žena Frieda žila ve Frankové na Jesenicku. Pracovala v domácnosti. K 1. listopadu 1938 vstoupila do NSDAP, od ledna 1944 se stala členkou Národněsocialistické péče o blaho lidu (Nationalsozialistische Volkswohlfahrt, NSV). Činná byla rovněž v ženském hnutí (Nationalsozialistische Frauenschaft, NSF).⁷⁵ O jejích dalších osudech bohužel nemáme žádných zpráv, nepodařilo se dohledat ani její odsunový lístek. Zdali se ještě někdy setkala se svým mužem, nevíme. Po svém návratu ze zajetí se Willy Paupie usadil v Německu v obci Gross Varlingen uprostřed Vezerské vrchoviny. Později se přestěhoval do Langenargenu u Bodamského jezera. Stal se členem Künstlergilde e. V. Esslingen, společenstva výtvarníků, jež vzniklo v r. 1948 v bavorském Esslingen am Neckar nedaleko Kirchheimu unter Teck a které sdružovalo a podporovalo vysídlené umělce. O jeho výstavách bohužel nevíme nic. Dále však maloval a také prodával. Mezi jeho kupce patřily jak veřejné instituce (např. bývalé spolkové ministerstvo pro záležitosti vyhnanců nebo také Ostdeutsche galerie v Řezně, která má ve svých sbírkách Paupieho obraz *Horská vesnice v zimě* /Gergdorf im Winter/),⁷⁶ tak soukromníci především z řad německých přesídlenců.⁷⁷

Alespoň letmou představou o Paupieho poválečné tvorbě si můžeme učinit díky na internetu dostupnému přehledu aukcí (s konečnými výsledky však většinou jen pro abonenty, mezi něž se autorka příspěvku neřadí).⁷⁸ V polovině října 2011 byla v Německu dražena jeho *Lesní krajina* (Waldlandschaft) z r. 1950, drobná olejomalba na pavatexu o rozměrech 27 x 35 cm. V r. 1954 Paupie vytvořil obraz *Severomoravská krajina* (Nordmährische Landschaft, olej na lepence), který byl citací plátna vystaveného v Mnichově v r. 1939 (Slezská horská vesnice). Pohled na zasněžené chalupy ve stráni byl týž, znázorněna však byla jen horní partie s nejvýše položenými domy. Dílo nejspíš vzniklo podle fotografie původní předlohy a bylo nazváno bez ohledu na geografickou příslušnost. V polovině července 2014 byl obraz vydražen v aukčním domě Neumeister v Mnichově za 460,- USD.⁷⁹ V dubnu téhož roku byla v aukci nabídnuta k prodeji Paupieho *Řeka lemovaná stromy* (Fluss gesäumt von Bäumen), olej na kartonu z r. 1954 a totéž coby akvarel na papíře. Obě položky se prodaly za 262,- USD. Podobný akvarel s názvem *Krajina s řekou* (Flusslandschaft) byl koncem září 2018 k prodeji v aukčním domě Michaela Zellera v Lindau u Bodamského jezera.⁸⁰ V r. 1958 se Willy Paupie opět vrátil ke své někdejší domovině v Československu a namaloval další variaci svých děl z let 1937 a 1939, jimž vévodí pohled přes obydlené údolí na masiv Šeráku a Keprníku. Obraz *Zima v Jeseníkách* (Winter im Altwatergebirge) bohužel známe jen z reprodukce z čtvrtletníku pro umění a literaturu Sudetenland. Dýchá z něj klid, smíření a hluboká nostalgie... V dubnu 2014 byla v Německu nabídnuta k prodeji ještě další dvě Paupieho díla, a to olej na dřevě *Podzimní polnosti se stromy* (Herbstliche Feldlandschaft mit Bäumen) z r. 1959 a *Kytice aster ve váze* (Blumenstrauß mit Asten in Vase, olej, plátno/karton), které vznikly někdy mezi lety 1958–1960. V jeho dosavadní známé tvorbě jde o námět značně neobvyklý. A zcela ojedinělé jsou rovněž Paupieho portréty. V září 2010 nabídl aukční dům Historia v Berlíně k prodeji kolekci *Portrét chlapce* (Knabenportrait) a *Portrét dívky* (Mädchenportrait) z r. 1969. Obě plátna jsou stejně adjustována o rozměrech 50 x 60 cm a vznikla nejspíš na objednávku.⁸¹ Také z nich je patrný silný niterný prožitek. A Willy Paupie, který již tehdy překročil sedmdesátku, stále pokračoval v práci. V r. 1977 namaloval obraz *Severomoravská horská vesnice II* (Nordmährisches Bergdorf II), olej na plátně o rozměrech 35 x 40 cm. Jeho reprodukce byla publikována v témže roce v 19. svazku čtvrtletníku Sudetenland. O rok později vytvořil *Selský dvůr* (Bauerngehöft). Tento olej na pavatexu se v říjnu 2011 také objevil v aukci. U některých děl bohužel neznáme dobu jejich vzniku. Patří k nim např. olej na plátně *Dvůr v severoněmeckém kraji* (Gehöft in norddeutscher Landschaft), malba na desce *Pohled z Wasserburgu am Bodensee* (Ansicht von Wasserburg am Bodensee) nebo akvarel *Pohled přes pole na horské panorama* (Blick über Felder mit Bergpanorama), které se prodávaly v aukcích v Německu v letech 1999, 2004 a 2014.⁸² V České republice se v květnu 2015 dražil Paupieho obraz *Lesní zátiší* z r. 1934. Dražba aukční síně Dorotheum se konala v Praze v hotelu Marriott. Odhadní cena díla byla 6000,- Kč, vyvolávací cena startovala na částce 4000,- Kč.⁸³ Jak dražba dopadla, nevíme. O dva roky později se však plátno objevilo v aukci znovu, a to v aukční galerii Obrazy v aukci. V dubnu 2017 bylo dílo vydraženo za 1200,- Kč. Spolu s ním se v červnu 2017 v téže aukci prodal

další jeho obraz *U chalupy* (s. d.). Cena se zastavila na částce 1400,- Kč.⁸⁴ Mezi Paupieho poslední díla patřil *Pohled na Werdenberg v kantonu St. Gallen* (Blick auf Werdenberg im Kanton St. Gallen, olej/deska) z r. 1981. Obraz byl dražen koncem listopadu 1992 ve vánoční aukci aukčního domu Michaela Zellera v Lindau.⁸⁵ Kde dílo nakonec skončilo, nevíme. A nedožil se toho ani sám Willy Paupie. Zemřel 4. června 1981 ve Friedrichshafenu ve věku 82 let.

Svou stopu nezanechal Willy Paupie jen v aukčních síních. Jeho jméno a reprodukce jeho obrazů se objevují také v krajanské literatuře. Vedle krátkého biogramu ve vlastivědné publikaci *Freiwaldau-Gräfenberg* z r. 1987 jsou o něm zmínky např. v již výše uváděném sborníku *Sudetenland* z r. 1977, v *Sudetendeutscher Kultur Almanach* z r. 1967 nebo v *Mitteilungen des Sudetendeutschen Archivs* z r. 1973.⁸⁶ Uváděno je rovněž v odborné literatuře a v dokumentech o umění v období Třetí říše. Často je zmiňován a reprodukován zejména jeho obraz *Horská vesnice v zimě* (Bergdorf im Winter), který zazářil na Velké výstavě německého umění v Mnichově v r. 1937.⁸⁷

Není účelem a ani v silách tohoto příspěvku shromáždit o Paupiem a jeho díle veškeré informace a kriticky je zhodnotit. To ať učiní kunsthistorikové. Jedna otázka se však přece jen nabízí. Proč už se po válce o něm nikde nepíše jako o významném slezském malíři Jeseníků? Kde jsou jeho biogramy, vzpomínky, gratulace k jubileu, nekrology?⁸⁸ O jiných umělcích regionu se na rozdíl od něj psalo mnohem více, např. o sochaři Engelbertu Kapsovi, a to i přes jeho nacionálněsocialistickou minulost.⁸⁹ Necht' je tento text, ať už byl malířův život a dílo z dnešního pohledu jakkoliv diskutabilní a problematický, alespoň malou satisfakcí. Willy Paupie je součástí Jeseníku a Jesenicka, jeho historického obrazu, který spoluvytvářel. A dnes, kdykoliv jdu městem nebo jeho okolím a dívám se na masiv Šeráku a Keprníku, mám před očima jeho obrazy. Obrazy, jež znamenaly domov...

POZNÁMKY

1. Wilhelm Paupie svá díla signoval nejednotně. Někdy se podepsal jako *Willi Paupie*, jindy jako *Willy Paupie*. Podobná rozdílnost panuje také v dobové literatuře a tisku, kde se o něm psalo. Dochované archivní prameny úředního charakteru z let 1938–1939 obsahují jeho vlastnoruční podpis, a to ve tvaru *Willi Paupie*. Vzhledem k tomu, že je v odborné a krajanské literatuře, jakož i v encyklopediích po r. 1945 uváděn jednotně pod jménem *Willy Paupie*, bylo tohoto pojmenování užito i v tomto biogramu. Není bez zajímavosti, že se různí i dva dochované popisy Paupieho vizáže. S jistotou můžeme říci jen to, že byl středního vzrůstu, tmavých vlasů a nosil bradku. Jeho fotografie bohužel neznáme.

2. SOA v Zámrsku, Sběrka matrik Východočeského kraje, inv. č. 6301, sign. M-11 7431, matrika narozených, Sušice, 1855–1901, s. 115.

3. Eduard Josef Ignác Paupie se narodil 26. 7. 1827 v Třebíči (něm. Trebitsch) v rodině měšťanského mistra sládky Josefa Paupieho a jeho ženy Františky, roz. Altenhoferové, dcery Andrease Altenhfera, soukenického (postřiháčského) mistra v Třebíči. MZA v Brně, Sběrka matrik, sign. 10958, matrika narozených, Třebíč-město (Sv. Martin), 1826–1860, s. 12.

4. Z manželství notáře Eduarda Paupie a jeho ženy Hedviky, roz. Johnové, nar. 22. 3. 1847 v Železně (něm. Buchbergsthal) v okrese Bruntál, dcery hlavního pokladníka biskupských statků Antona Johana a Amalie Malischové z Javorníku, se narodily čtyři děti. Jejich prvorozeným synem byl v r. 1867 pozdější praktický lékař a vlastivědný pracovník Dr. med. Adolf Eduard Paupie (23. 2. 1867 – 7. 5. 1942). Dcera Hedvika Aloisia se dožila pouhých deseti měsíců (20. 9. 1869 – 1. 8. 1870). Eduard Albin Paupie, malířův otec, se narodil 7. 6. 1871 a o osm let později, 10. 8. 1879 přišel na svět i jeho mladší bratr Oskar Anton Paupie, který se v r. 1928 vystěhoval do Argentiny (se svou manželkou a třemi dětmi žil v Buenos Aires). ZA v Opavě, Sběrka matrik, inv. č. 3300, sign. JV II 10, matrika narozených, Javorník-město, Jánský Vrch, 1858–1881, s. 138, 174, 203, 340; ZA v Opavě, Sběrka matrik, inv. č. 13009, sign. JV II 34, úmrtní matrika, Javorník-město, Jánský Vrch, 1870–1914, s. 4; SOKA Jeseník, fond AM Javorník, dodatky, bez inv. č., matrika příslušníků obce Javorník-město 1792–1937; tamtéž, fond AM Javorník, inv. č. 663, karton č. 209, propuštění z domovského svazku 1919–1933; tamtéž, fond OkÚ Jeseník I, bez inv. č., karton č. 270, sčítací operáty 1921 Javorník-město, č. p. 8.

5. Marta Rosa Olga Paupie, roz. Göbl, se narodila 29. 4. 1874 v tyrolském Kitzbühelu v rodině vrchního horního rady Ministerstva zemědělství ve Vídni Wilhelma Göbela a jeho manželky Marie, roz. Johnové. SOA v Zámrsku, Sběrka matrik Východočeského kraje, inv. č. 6301, sign. M-11 7431, matrika narozených, Sušice, 1855–1901, s. 115.

6. Wilhelm Göbl se podílel na řadě významných prací z oblasti geologického mapování. Např. v r. 1891 redigoval atlas *Geologisch-Bergmännische Karte mit Profilen von Joachimsthal nebst Bildern*

von den Erzgängen in Joachimsthal und von den Kupferkies-Lagerstätten bei Kitzbühel. O rok později vyšlo z jeho pera *Montan-geologische Beschreibung des Příbramer Bergbau-Terrains und der Verhältnisse in der Grube nach dem gegenwärtigen Stande des Aufschlusses in diesem Terrain*. V r. 1893 redigoval ve Vídni geologické mapové dílo *Geologisch-Bergmännische Karten mit Profilen von Idria, nebst Bildern von den Quecksilber-Lagerstätten in Idria*. Již jako ministerský rada redigoval v r. 1903 pod hlavičkou ministerstva zemědělství další práci, a to *Geologisch-Bergmännische Karten mit Profilen von Raibl, nebst Bildern von den Bleib- und Zink Lagerstätten in Raibl*. A jistě by se na webu a v knihovnách bývalého mocnářství našly další...

7. Věkový rozdíl mezi manželi činil 20 let. Notářova žena Hedvika Paupie zemřela po dlouhé nemoci v Javorníku 11. 3. 1937 ve věku nedožitých 90 let. O jejím skonu jakožto nejstarší občanky města Javorníku dokonce vyšla zpráva v opavských novinách. SOKA Jeseník, fond AM Javorník, dodatky, bez inv. č., matrika příslušníků obce Javorník-město 1792–1937; Neues Tagblatt für Schlesien und Nordmähren, 17. 3. 1937, č. 65, s. 6.

8. ZA v Opavě, Sběrka matrik, inv. č. 13009, sign. JV II 34, úmrtní matrika, Javorník-město, Jánský Vrch, 1870–1914, s. 256.

9. Kurt Alfred Eduard Paupie, nar. 19. 6. 1901 v Sušici. SOA v Zámrsku, Sběrka matrik Východočeského kraje, inv. č. 6301, sign. M-11 7431, matrika narozených, Sušice, 1855–1901, s. 125.

10. Anneliese Paupie, nar. 5. 9. 1902. SOKA Jeseník, fond AM Javorník, dodatky, bez inv. č., matrika příslušníků obce Javorník-město 1792–1937.

11. SOKA Šumperk, fond AO Loučná nad Desnou, inv. č. 16, seznam domovských příslušníků obce, kteří získali domovské právo i jinde 1890–1939.

12. ZA v Opavě, Sběrka matrik, inv. č. 13009, sign. JV II 34, úmrtní matrika, Javorník-město, Jánský Vrch, 1870–1914, s. 333.

13. Kurt Paupie, malířův bratr, zemřel ve věku 10 let v Javorníku v důsledku amyloidní degenerace orgánů po prodělaném tyfu. ZA v Opavě, Sběrka matrik, inv. č. 13009, sign. JV II 34, úmrtní matrika, Javorník-město, Jánský Vrch, 1870–1914, s. 357; SOKA Jeseník, fond AM Javorník, inv. č. 319, kniha č. 431, kniha úmrtí 1883–1923.

14. SOKA Jeseník, fond ONV Jeseník, inv. č. 122, karton č. 185, odsunový transport č. 3, 4, 4. 1946.

15. Frieda Paupie, roz. Dittmannová, se narodila 18. 1. 1902 ve Vratislavi. Svatba s Willym Paupiem se konala tamtéž dne 12. 3.

1927. SOKA Jeseník, fond AM Javorník, dodatky, bez inv. č., matrika příslušníků obce Javorník-město 1792–1937; *Freiwaldau-Gräfenberg. Die Kurstadt im Altvaergebirge und die Dörfer im oberen Bielethal. Ein Heimatbuch*. Kirchheim u. Teck, s. 269.

16. Viz https://da.beethoven.de/sixcms/detail.php?id=&template=opac_bibli_othek_de&opac=bild_de.pl&t_show=x&reccheck=2606,2719, vyhledáno 15. 10. 2018.

17. Viz <https://www.akpool.co.uk/postcards/deta27679464-kuenstler-postcards-paupie-w-bonn-in-nordrhein-westfalen-stadt-bruecke>, vyhledáno 3. 4. 2019; <https://picclick.de/Kuenstler-Ak-Paupie-W-Bonn-in-Nordrhein-Westfalen-Stadt-Bruecke-2272919>, vyhledáno 6. 2. 2019.
18. Viz např. HABÁN, Ivo: *Modernista ve viru Heimatkunst*. In: HABÁN, Ivo – HABÁNOVÁ, Anna (ed.): *Paul Gebauer*. Národní památkový ústav, Praha 2018, s. 125.
19. MELIKYAN, Seda: *Výtvarné umění na Výstavě soudobé kultury v Československu v Brně roku 1928*. Magisterská diplomová práce, FF MU v Brně, Brno 2016, s. 42, 45.
20. HABÁN, Ivo: *Fenomén německo-českého výtvarného umění 20. století*. Disertační práce, FF MU v Brně, Brno 2012, s. 192-193; *Deutschnährische Heimat*. Brno, prosinec 1927, č. 11-12, s. 233; *Deutschnährisch-schlesische Heimat*. Brno, září/říjen 1928, č. 9-10, s. 327; *Bergwinter in der Kunst*. Altwater, 15. 12. 1927, č. 12, s. 1.
21. *Schlesische Künstler*. Deutsche Heimat, 1928, č. 1. s. 15-16. In: ŠOPÁK, Pavel: *Výtvarná kultura ve Slezsku a na Ostravsku do roku 1970*. Texty a dokumentace. Slezská univerzita v Opavě 2010, s. 62.
22. A. H.: *Maler des Altwatergebirges*. Altwater, 15. 7. 1929, č. 7, s. 1.
23. GIRSCHEK, Otto, Dr.: *Von den bildenden Künstlern des Altwaterkreises*. In: Altwater. Das Altwatergebirge als wertvolles Wanderziel. Der Oberschlesier, Oppeln 1930, s. 79; GIRSCHEK, Otto: *Von den bildenden Künstlern des Altwaterkreises*. Der Oberschlesier. Monatschrift für das heimatische Kulturleben. Breslau 12, 1930, č. 4. s. 318-321. In: ŠOPÁK, Pavel: *Výtvarná kultura...* opak. cit., s. 85-87.
24. *Ausstellung der Vereinigung bild. Künstler Schlesiens: Ostrauer Kunstverein, Kunstthalle (Dům umění) 28. 9. bis 26. 10. 1929*. Vereinigung bildender Künstler Schlesiens, /Ostrava/ 1929, 7. s.; *VI. Ausstellung der Vereinigung Bildender Künstler Schlesiens: Troppau, 13.–28. 10. 1929*. Vereinigung bildender Künstler Schlesiens, Troppau 1929, 19 s.; *7. Ausstellung der Vereinigung Bildender Künstler Schlesiens: Troppau, 7.–21. 12. 1930*. Vereinigung bildender Künstler Schlesiens, Troppau 1932, 27 s.
25. HABÁNOVÁ, Anna (ed.): *Mladí lvi v kleci. Umělecké skupiny německy hovořících výtvarníků z Čech, Moravy a Slezska v meziválečném období*. Oblastní galerie v Liberci 2013, s. 179-182, 187; HABÁN, Ivo: *Modernista...* opak. cit., s. 131.
26. Deutsche Post, 20. 7. 1932, č. 170, s. 8; Dr.W. /Wenzelides/: *Kunstaustellung im Priessnitz-Sanatorium, Gräfenberg*. Deutsche Post, 21. 7. 1932, č. 171, s. 8.
27. *Freiwalddau-Gräfenberg...* opak. cit., s. 376-377.
28. SOKA Jeseník, fond Městské muzeum Jeseník, inv. č. 17, karton č. 1; *Museum Freiwalddau, Neuordnung und Erweiterung der Bestände nach der Übersiedlung ins fürstbischöfliche Schloss*. Altwater, 15. 1.–15. 2. 1933, č. 1-2, s. 4-5.
29. RYCHTÁŘOVÁ, Lenka: *Willy Paupie (1898–1981)*. In: ŠOPÁK, Pavel a kol.: *Neklidné století. České Slezsko a Ostravsko od první světové války do listopadu 89*. Slezské zemské muzeum, Opava 2015, s. 658–661; viz též SCHENKOVÁ, Marie.: *Nástin dějin malířství konce 19. a počátku 20. století ve Slezsku II. 1. Slovník německých malířů*. Časopis Slezského muzea, série B, 1987, č. 36, s. 180. Jedno Paupieho dílo se nachází také v majetku Úřadu města Olomouce, pastel na papíře s názvem *Zasněžená krajina* (Schneebedeckte Landschaft), znázorňující dva smrky na horkém hřebeni ve sněhovém poryvu. Viz *Krajina v tvorbě umělců Olomouckého kraje. Malba, kresba, grafika 1900–2008*. Olomouc 2008, s. 15, 28.
30. Viz https://www.gvuo.cz/cerna-zeme-mytus-a-realita_ed33, vyhledáno 16. 10. 2018.
31. Neues Tagblatt für Schlesien und Nordmähren, 29. 9. 1934, č. 185, s. 7; HABÁN, Ivo: *Fenomén...* opak. cit., s. 138-139, 188-189.
32. Neues Tagblatt für Schlesien und Nordmähren, 26. 3. 1935, č. 72, s. 4.
33. *Ausstellung schlesischer Künstler (Schlesische Landesmuseum Troppau)*. Neues Tagblatt für Schlesien und Nordmähren, 1. 5. 1935, č. 102, s. 8.
34. Neues Tagblatt für Schlesien und Nordmähren, 21. 1. 1936, č. 17, s. 5.
35. HABÁNOVÁ, Anna (ed.): *Mladí lvi v kleci...* opak. cit., s. 167; ŠOPÁK, Pavel: *Výtvarná kultura...* opak. cit., s. 471; *Katalog der Ausstellung Zeitgenössische tschechische Kunst in Troppauer Privatbesitz: Landesmuseum Troppau 10. 1.–31. 1. 1937*. Landesmuseum Troppau, Troppau 1937, 6 s.
36. *Ein Rundgang durch die Ausstellung*. Neues Tagblatt für Schlesien und Nordmähren, 21. 6. 1936, č. 145, s. 20.
37. SOKA Jeseník, Sběrka dokumentačního materiálu SOKA Jeseník, inv. č. 190, karton č. 9; viz též ŠOPÁK, Pavel: *Výtvarná kultura...* opak. cit., s. 456; viz též HABÁNOVÁ, Anna (ed.): *Mladí lvi v kleci...* opak. cit., s. 165, 168; HABÁN, Ivo: *Modernista...* opak. cit., s. 125-126.
38. Neues Tagblatt für Schlesien und Nordmähren, 5. 12. 1936, č. 283, s. 10.
39. SÜSSEMILCH, Gustav: *Frühjahrsausstellung der Vereinigung bildender Künstler in Schlesien. Landesmuseum in Troppau*. Deutschnährisch-schlesische Heimat, Brünn 1937, Heft 5–6, s. 184-186.
40. HÖLLER, Franz: *Bildende Kunst*. Sudetendeutsches Jahrbuch 1938. Nach der Beschlagnahme 2. Auflage, s. 118-121; HABÁNOVÁ, Anna (ed.): *Mladí lvi v kleci...* opak. cit., s. 182-183.
41. HÖLLER, Franz: *Bildende Kunst...* opak. cit., s. 120-121.
42. HAUG, Ute: *Der Kölnische Kunstverein im Nationalsozialismus. Struktur und Entwicklung einer Kunstinstitution in der kulturpolitischen Landschaft des „Dritten Reichs“*. Disertation, FF RWTH Aachen, Aachen 1998, s. 204-205, 663-666 (viz <https://www.yumpu.com/de/document/view/5681434/der-kolnische-kunstverein-im-nationalsozialismus-rwth/665>, vyhledáno 8. 3. 2019); HABÁNOVÁ, Anna - HABÁN, Ivo: *Ztracená Generace? Německočeští výtvarní umělci 1. poloviny 20. století mezi Prahou, Vídní, Mnichovem a Drážďany*. Liberec 2013, s. 21; HABÁNOVÁ, Anna (ed.): *Mladí lvi v kleci...* opak. cit., s. 183.
43. K tématu viz např. MIKULOVÁ, Soňa: *Jubilejní výstava Metzner-Bundu 1914–1944*. Documenta Pragensia XX, Praha 2002, s. 191-257.
44. *Erfolg eines heimischen Künstlers*. Neues Tagblatt für Schlesien und Nordmähren, 4. 8. 1937, č. 181, s. 7.
45. *Erfolg eines Freiwalddauer heimischen Künstlers*. Zuckmantler Zeitung, 14. 8. 1937, č. 33, s. 9; SOKA Jeseník, Sběrka dokumentačního materiálu SOKA Jeseník, inv. č. 612, karton č. 28.
46. Viz <http://www.gdk-research.de/db/apsisa.dll/ete>, vyhledáno 12. 10. 2018.
47. ERTEL, Rudolf: *Künstler der Heimat*. In: Der politische Bezirk Freiwalddau mit den Gerichtsbezirken Freiwalddau, Jauernig, Weidenau, Zuckmantel. Bergland-Verlag Hohenstadt 1938, s. 58; viz též např. *Sudetendeutsches Jahrbuch 1938*. Nach der Beschlagnahme 2. Auflage, s. 12 a 23, W. Paupie: *Slezská krajina* (Schlesische Landschaft); viz také např. *Die Kunst im Dritten Reich. Illustrierte Monatsschrift für freie und angewandte Kunst*. Gefördert durch Staatsminister Gauleiter Adolf Wagner November 1937, Folge 11, Zentralverlag der NSDAP, München 1937 (viz <https://www.zvab.com/erstaussgabe/Kunst-Dritten-Reich-Illustrierte-Monatsschrift-freie/30007059061/bd>, vyhledáno 12. 10. 2018).
48. SÜSSEMILCH, Gustav: *Frühjahrsausstellung 1938 der deutschen Vereinigung bildender Künstler Schlesiens. (Landesmuseum Troppau, 8.–21. Mai)*. Neues Tagblatt für Schlesien und Nordmähren, 18. 5. 1938, č. 116, s. 5.
49. K tématu viz např. HABÁN, Ivo: *Modernista...* opak. cit., s. 104-145.
50. SOKA Jeseník, fond NSDAP-OV Jeseník, inv. č. 25, karton č. 62.
51. Není bez zajímavosti, že vedle Willyho Paupie byl členem Urschlarafie také např. jeho umělecký kolega, akademický sochař Engelbert Kaps, rytířským jménem „Spietz von Speeringen“ s přídomkem „mit Spucke“. *Stammrolle des Urschlaraffenreyches Freyerwalde (Mitgliedsverzeichnis), anno Uhu! 78/79, 1937–1938*; k tématu viz GROWKA, Květoslav: *Šlarafáci všech zemí, spojte se!* Hlava. Horská kulturní revue 2001, č. 4, s. 4-8.
52. SOKA Jeseník, fond AM Jeseník, inv. č. 612, kronika města 1932–1942, s. 150, 154.
53. *Adolf Hitler kauft ein Bild des schlesischen Malers Willi Paupie*. München. Neues Tagblatt für Schlesien und Nordmähren, 21. 7. 1938, č. 169, s. 7.
54. SOKA Jeseník, fond AM Jeseník, inv. č. 612, kronika města 1932–1942, s. 155.
55. Viz <http://www.gdk-research.de/db/apsisa.dll/ete>, vyhledáno 12. 10. 2018.
56. SOKA Jeseník, fond AM Jeseník, inv. č. 612, kronika města 1932–1942, s. 156.
57. ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Krajský soud Olomouc, sign. Tk XVI 1875/38, kartony č. 318–319; viz též DOHNAL, M. – FILIP Zdeněk – SPURNÝ, František: *Pátá kolona na severní Moravě*. Ostrava 1969, s. 141.
58. ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Krajský soud Olomouc, sign. Tk XVI 1875/38, kartony č. 318-319.
59. K tématu události roku 1938 na Jesenícku viz např. HRADILOVÁ, Jana: *„Domů do Říše!! Rok 1938 na Jesenícku ve světle literatury a pramenů SOKA Jeseník*. In: VIII. svatováclavské česko-polsko-německé setkání v Jeseníku. Historický seminář na téma Osudové osmičky v dějinách Jesenícka 20. století. Sborník referátů, Jeseník 2008, s. 19-41.
60. SOKA Jeseník, fond AM Jeseník, inv. č. 612, kronika města 1932–1942, s. 163.
61. SOKA Jeseník, fond NSDAP-OV Jeseník, inv. č. 25, karton č. 62.
62. SOKA Jeseník, fond FÚ Jeseník, inv. č. 226, karton č. 29.
63. SOKA Jeseník, fond AM Jeseník, inv. č. 612, kronika města 1932–1942, s. 165; viz též ZA v Opavě, fond Říšské župní muzeum Opava, inv. č. 72, karton č. 2, korespondence vedoucího muzea Wernera Kudlicha s Willym Paupie z 2. poloviny srpna 1939 ve věci zaslání kvalitní fotografie prodaného obrazu z probíhající mnichovské výstavy pro nové číslo měsíčníku Sudetenland.
64. Viz <http://www.gdk-research.de/db/apsisa.dll/ete>, vyhledáno 12. 10. 2018.
65. WENZELIDES, Otto: *Das Altwater-Beskidenland und seine geistige Leistung für das deutsche Volk. Ein Buch vom Wert der Heimat*. Troppau 1941, s. 45-46.
66. Kolekce uměleckých pohlednic Sudetendeutsches Hilfswerk začala vycházet asi v r. 1939 a sestávala se z těchto děl: 1. Dorf im Altwatergebirge/Willy Paupie; 2. Sudetenbauer/Paul Gebauer, 3. Erzgebirgslandschaft/Franz Gruß; 4. Egerländer Hoch-

- zeitszug/Toni Schönecker; 5. Gräfenberg, Bild über das alte Kurhaus/Adolf Zdražila; 6. Mädchen aus Nordmähren (Tesstal)/ Elisabeth Geyer; 7. Die Elbe bei Aussig/Willy Lang; 8. Das Wallensteinsschloß Friedland/Karl Decker; 9. Glasschleifer aus dem Böhmerwald/Max Geyer; 10. Isergebirgsdorf im Winter/Rudolf Karasek. Viz <http://www.ansichtskarten-center.de/kuenstler-p-kuenstler-q-sonstiges/kuenstler-willi-paupie-dorf-im-altvatergebirge>, vyhledáno 10. 10. 2018; https://www.heimatsammlung.de/motiv_unter/kuenstler_ab_02/kuenstler_02/kuenstler_sud_hilfswerk.htm, vyhledáno 14. 2. 2019.
67. Obě Paupieho díla z bývalé německé městské spořitelny v Jeseníku, *Krajina* z r. 1940 i *Kamenolom* z r. 1941, byla po válce vykazána jako součást inventáře peněžního ústavu v hodnotě cca 26000,- Kč (viz SOKa Jeseník, fond Městská spořitelna Jeseník, bez inv. č., karton č. 2). V majetku spořitelny jsou i nadále. V r. 2000 byla na základě smlouvy o výpůjčce uložena ve Vlastivědném muzeu Jesenicka. V depozitáři muzea zůstala až do konce r. 2018, kdy byla v souvislosti s prodejem budovy spořitelny převezena z Jeseníku do Prahy. Nyní jsou součástí sbírek Galerie České spořitelny. Obrazy *Vřesová studánka* a *Praděd* ze spořitelny v Šumperku sice byly signovány, avšak nedatovány. Malba byla degradována, silně krakelována a z části opadávala. Jejich výtvarná hodnota byla spíše dokumentační, co se zachycení určitého krajinného výseku týče. Nejednalo se tedy o díla s uměleckou kvalitou, o níž lze hovořit u obrazů ze spořitelny v Jeseníku. Proto byla před dvěma lety obě plátna prodána v aukci aukčního domu Vltavín. Za pomoc, informace a poskytnutí fotografií obrazů děkuji laskavě pracovníku VMJ Mgr. Janu Petráskovi a především kurátorce Galerie České spořitelny PhDr. Duně Panenkové. Viz též např. FILIPOVÁ, Milena – FILIP, Zdeněk: *Paupie, Willy*. In: Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Sešit 9, Ostrava 1997, s. 86.
68. Viz <https://www.ebay.de/itm/Willy-Paupie-aus-Peterhof-II-zerstoertes-Lenin-Denkmal-im-Hintergrund-Kronstadt-/112870803224>, vyhledáno 10. 10. 2018; <https://picclick.com/Willy-Paupie-aus-Peterhof-II-zerst%C3%B6rtes-Lenin-Denkmal-123721214668.html>, vyhledáno 7. 5. 2019.
69. Viz <https://www.vialibri.net/years/items/523573/1942-paupie-willi-1898-in-tschuschitz-lkr-peterhof-die-kathedrale-originales-olgemalde-auf>, vyhledáno 10. 10. 2018; <https://de.artprice.com/artist/102043/willy-paupie/viele/vergangenheit>, vyhledáno 15. 10. 2018; <https://www.blouinartsalesindex.com/Willy-Paupie-135237-results.action>, vyhledáno 16. 10. 2018; <http://forum.alexanderpalace.org/index.php?topic=6503.75>, vyhledáno 10. 10. 2018; <http://www.ebay.fr/itm/Willy-Paupie-Peterhof-Peter-und-Paul-Kathedrale-Sankt-Petersburg-Piter-Rusland-/110924827780?pt=Malerei&hash=item19d3a28c84>, vyhledáno 10. 10. 2018 na <http://forum.alexanderpalace.org>, odkaz z 3. 10. 2013.
70. MIKULOVÁ, Soňa: *Jubilejní výstava... opak. cit.*, s. 212, 246 (autorka uvádí, že byl Willy Paupie příslušníkem Waffen-SS, dostupné spisy NSDAP dokládají jen jeho členství v SS).
71. Viz <https://de.artprice.com/artist/102043/willy-paupie/viele/vergangenheit>, vyhledáno 15. 10. 2018.
72. *Freiwaldau-Gräfenberg... opak. cit.*, s. 269.
73. Hrvatska revia, 1964, sv. 14, s. 361. Viz <http://hrevija.lzmk.hr/web/HR/odgovornosti/index808.htm>, vyhledáno 7. 3. 2019.
74. Viz <https://www.lotsearch.de/lot/paupie-willi-1898-1986-atr-russischer-soldat-vor-wien-34615052?page=4>, vyhledáno 7. 3. 2019.
75. SOKa Jeseník, fond NSDAP-OV Jeseník, inv. č. 49, karton č. 145.
76. *Kulturpolitische Korrespondenz*. Ostdeutscher Kulturtrat 1996, vydání 976–993, s. 18.
77. *Freiwaldau-Gräfenberg... opak. cit.*, s. 269; FILIPOVÁ, Milena – FILIP, Zdeněk: *Paupie, Willy... opak. cit.*, s. 86; FILIPOVÁ, Milena: *Paupie, Willy*. In: Kulturně-historická encyklopedie českého Slezska a severovýchodní Moravy M-Ž. Ostrava 2013, s. 179–180.
78. Viz <https://de.artprice.com/artist/102043/willy-paupie/viele/vergangenheit>, vyhledáno 15. 10. 2018.
79. Viz též http://www.askart.com/artist/Willy_Paupie/11060246/Willy_Paupie.aspx#, vyhledáno 12. 10. 2018; <https://www.blouinartsalesindex.com/Willy-Paupie-135237-results.action>, vyhledáno 16. 10. 2018.
80. Viz též http://www.askart.com/artist/Willy_Paupie/11060246/Willy_Paupie.aspx#, vyhledáno 12. 10. 2018; <https://www.zeller.de/index.php?id=179>, vyhledáno 16. 10. 2018.
81. Viz též <https://www.invaluable.com/auction-lot/willy-paupie-1898-1981-signed-born-in-1140-c-6fda436a79>, vyhledáno 10. 10. 2018.
82. Viz <https://de.artprice.com/artist/102043/willy-paupie/viele/vergangenheit>, vyhledáno 15. 10. 2018.
83. Viz <https://www.dorotheum.com/cz/112780401/>, vyhledáno 14. 2. 2018.
84. Viz https://obrazyvaukci.cz/polozka/willy-paupie_v-lese-13298, vyhledáno 10. 10. 2018; https://www.obrazyvaukci.cz/polozka/willy-paupie_u-chalupy-14187, vyhledáno 10. 10. 2018.
85. Viz též <https://www.blouinartsalesindex.com/Willy-Paupie-135237-results.action>, vyhledáno 16. 10. 2018.
86. Sudetendeutscher Kultur Almanach, sv. 6, 1967, s. 200–201. Byla zde otištěna Paupieho olejomalba *Na řece Argen* (An der Argen) a spolu s krátkým životopisem připomenuty jeho obrazy *Fitzová u Jeseníku* (Fitzenhau bei Freiwaldau) a *Krajina v předjaří*, *Štreitová u Jeseníku* (Vorfrühlingslandschaft /Streitenhau bei Freiwaldau); od r. 1949 Pasička) z r. 1937; Mittelungen des Sudetendeutschen Archivs, München 1973, vydání 18–26, s. 76.
87. Viz např. WAGNER, Anni: *Museumsbesuche. Eine Auswahl aus der Zeitschrift Die Kunst und das schöne Heim*. München 1977, s. 183; DIX, Otto – LORENZ, Ulrike – ROCHLITZ, Rainer: *Dessins d'une guerre à l'autre*. Ed. Du Centre Pompidou, Paris 2003, s. 155; PAPPENBROCK, Martin – SAURE, Gabriele: *Kunst des frühen 20. Jahrhunderts in deutschen Ausstellungen: eine kommentierte Bibliografie. Ausstellungen deutscher Gegenwartskunst in der NS-Zeit*. Weimar 2000, sign. K 3230, K 3270; SELZ, Peter Howard: *Art in our times: A pictorial history 1890–1980*. Harcourt 1981, s. 323, 578.
88. K životu a dílu Willyho Paupie se zatím podařilo nalézt jen málo publikovaných informací. Kromě již výše zmíněných titulů dokonce např. ani novější internetová verze německého Allgemeine Künstler Lexiconu nepřináší nic víc, než je uvedeno ve vydání z r. 1962 (viz VOLLMER, Hans: *Allgemeine Lexikon der Bildenden Künstler des XX. Jahrhunderts. Sechster Band, Nachtrage H–Z*. Leipzig 1962, s. 333; za poskytnutí informace a za laskavou pomoc děkuji Mgr. Jiřímu Glonkovi z Vědecké knihovny v Olomouci). S Paupieho výstavní činností je tomu podobně. Jedinou zmínku o výstavě jeho obrazů, avšak již 25 let po jeho smrti, se podařilo nalézt v novinách Sudetoněmeckého krajského sdružení v Rakousku z r. 2006. V rámci Krnovských dnů v Ansbachu se uskutečnila výstava některých slezských malířů Fritze Raidy, Olbricha (?) a Willyho Paupie; vystavena byla rovněž díla domácího malíře Williho Probst. ERTEL, Diether: *Jägerndorfer Tage in Ansbach: Verbrechen leugnen nützt nichts!* Sudetenpost 3. 8. 2006, Folge 15/16, s. 10.
89. Akademický sochař Engelbert Kaps ze Supíkovic (nar. 19. 2. 1888 v Jeseníku) byl od dubna 1933 členem negativistické Německé nacionálně socialistické dělnické strany DNSAP (Deutsche Nationalsozialistische Arbeiterpartei), od května 1935 Henleinovy SdP. V červnu 1938 se stal starostou obce Supíkovic a v této funkci setrval až do r. 1941. K 1. 11. 1938 byl automaticky převeden do NSDAP, kde působil jako personální vedoucí (Personalamtsleiter) a zastupující organizační vedoucí (Organisationsleiter). V r. 1939 pracoval rovněž jako vedoucí tělocvičné obce (Führer der Turngemeinde). Od 1. 10. 1938 byl členem SA. Viz např. GROWKA, Květoslav: *Engelbert Kaps*. In: Osobnosti Olomouckého kraje 1850–2008. Olomouc 2008, s. 53–54; SOKa Jeseník, fond NSDAP-OV Jeseník, inv. č. 15, karton č. 14.

Kreslíř, grafik a malíř Friedrich Gesierich

Mgr. Milan Rychlý, Vlastivědné muzeum Jesenicka

I když se dá dnes Javornicko – co se týká umění – považovat za okraj světa, přece jen v minulosti dalo světu pár talentů, mezi něž bezesporu patřil kreslíř, grafik a malíř Friedrich (Fritz) Gesierich. Narodil se 7. dubna 1893 ve Vidnavě v rodině úředníka zdejšího soudu.¹ V letech 1899–1907 navštěvoval obecnou školu ve Vidnavě a poté, co jeho otec přešel služebně na soud v Javorníku, zde pokračoval na měšťanské škole. Dobré studijní výsledky mu umožnily v letech 1908–1912 studium na učitelském ústavu v Těšíně. Obdržel stipendium 800 korun ze zemských prostředků, ovšem s podmínkou, že po ukončení studia bude šest let sloužit jako učitel ve Slezsku. Roku 1912 složil učitelskou zkoušku s vyznamenáním a mohl nastoupit jako podučitel nebo učitel na školách s německým vyučovacím jazykem. Do 26. října 1914, kdy byl povolán do vojenské služby, učil jako pomocný učitel na školách v Jeseníku, Širokém Brodě a Javorníku.

Vojenské šilenství 1. světové války se mu nevyhnulo, účastnil se bojů na ruské frontě a v roce 1916 padl již v hodnosti poručíka do zajetí, které strávil na Sibiři, odkud se mu nakonec v roce 1918 podařilo utéct. V zajetí se velmi intenzivně zabýval jazyky, takže mohl ještě v témže roce ve Vídni složit překladatelské zkoušky z ruštiny, maďarštiny, francouzštiny a angličtiny. Do konce války potom sloužil v Srbsku jako překladatel.

V prvních válečných měsících zužitkoval svou učitelskou všestrannost a kreslířské dovednosti, z této doby se zachovaly pohlednice polní pošty, perokresby z vojenského života, často s velmi satirickými motivy, které posílal své snoubence Hildegard Buchmannové.

Po válce se v roce 1919 F. Gesierich vrátil do školní služby na obecnou školu v Javorníku. Oženil se a s manželkou se odstěhovali do bytu na náměstí. V letech 1921–1926 složil mnohé odborné zkoušky, což mu umožnilo od roku 1925 vyučovat na měšťanské škole. V roce 1939 se stal jejím ředitelem. Jako odborný učitel kreslení a krasopisu působil i jako okresní referent pro kreslení. Od roku 1932 bydlel se svou rodinou v nově postaveném domě na dnešní Lidické ulici č. p. 218. V prvním poschodí si zřídil ateliér s překrásným pohledem do slezské nížiny. Byl členem uměleckého spolku Vereinigung deutscher bildner Künstler Mährens und Schlesiens Scholle v Brně, jeho tvorba však nikdy nepřekročila regionální rámec. Svá díla vystavoval často v Javorníku i okolí. Hlavním námětem jeho obrazů bylo právě město samotné, příkladem je olejomalba na plátně *Javorník* – uložena v Městském muzeu Javorník, ale spadající dodnes do majetku města (bez inventárního čísla; bez rámu výška x šířka: 106 x 124 cm; s rámem 113,5 x 131,5 cm). Zvláštností obrazu je evidentně zkreslená perspektiva, kdy jsou velmi dominantní budovy a osoby podány ve zmenšeném měřítku jakoby upozaděné. V jeho tvorbě se nejvíce objevuje zámek Jánský Vrch – ten ztvárnil na pěti akvarelech i jako dobovou rekonstrukci či nezvykle z nadhledu. První z nich je akvarel uložený na zámku Jánský Vrch s názvem *Burg Johannesberg nach 1500*, který vychází z představy malíře jak mohl hrad tehdy vypadat (přír. č. 236/77, inv. č. H4791, s rámem 48 cm x 62 cm). Dalším je ve dvou provedeních představa malíře, jak mohl vypadat zámek v 18. století. Jeden se nachází též na zámku Jánský Vrch (přír. č. 237/77, inv. č. H4792, s rámem 54 x 71 cm). Druhý je uložen v Městském muzeu Javorník (bez inv. a přír. čísla, bez rámu 39,8 x 50,9 cm; s rámem 41,5 x 52,5 cm). Čtvrtý akvarel *Jánský Vrch v 19. století* je uložen v depozitu VMJ v Javorníku (přír. č. 238/77, inv. č. H3460, bez rámu 33,6 cm x 45,5 cm; s rámem 41,5 x 52,5 cm). Na zakázku pro muzeum na Jánském Vrchu (přír. č. 249/77, inv. H4794, bez rámu 39 x 51 cm; s rámem 44,4 x 58,5 cm) namaloval půvabný akvarel *Zámek Červená Lhota*,

kde zemřel javornický hudební skladatel Karel Ditters z Dittersdorfu. Majitelem všech těchto akvarelů je Vlastivědné muzeum Jesenicka. Na zámku Jánský Vrch se ovšem nachází ještě další Gesierichovo dílo, akvarel zámku Jánský Vrch v 19. století, který patří pod správu zámku a nemáme o něm více údajů.

Na radnici města Javorník najdeme další dvě díla, patřící městu, jedno z nich je pohled z náměstí na zámek (bez rámu 74 x 61 cm, s rámem 88 x 76 cm) a druhým je pohled z kostela Nejsvětější Trojice na město a zámek (bez rámu 55 x 51 cm, s rámem 61,5 x 58 cm). Gesierich svými perokresbami též přispíval do časopisů a vlastivědných publikací. Nejzdařilejší byla jeho volná tvorba, mistrovsky ovládl barevný dřevoryt a jiné grafické techniky. V depozitu VMJ v Javorníku se nachází reprodukce dřevorytu *Jánský Vrch* (přír. č. 1251/70, inv. č. H491; 29,2 cm x 22,3 cm).

Gesierich nebyl činný jen jako malíř, ale už od 21 let je uváděn spolu s otcem v seznamu zpěváků sboru při Dittersově domu, působil i jako člen komorního orchestru a kvarteta, v němž hrál první housle.

V roce 1941 byl povolán jako tlumočník do armády, pobýval ve Francii a Rusku. Vážně onemocněl, z armády byl v roce 1944 v hodnosti majora propuštěn, vrátil se do své školy v Javorníku, kde působil do konce války. Když 8. května 1945 stanula před Javorníkem Rudá armáda a připravovala dělostřeleckou palbu, Friedrich Gesierich, protože uměl rusky, dojednal s vojenským velením, že Javorník bude předán bez boje.² Bohužel ani tento akt mu nepomohl, aby mohl zůstat ve své domovině. Nejprve byl i s manželkou internován v javornickém lágru, kde vznikly působivé perokresby. Poté byli převezeni do mikulovického střediska MUNA a 14. května 1946 byli odsunuti do německé západní zóny, nový domov našli v hessenském Zwestenu. Zde Friedrich Gesierich 18. února 1952 zemřel. Ale i v novém působišti byl výtvarně činný, kresbou zachytil řadu míst, která mu připomínala rodné Slezsko a Jeseníky. Ovšem zhodnocení své tvorby formou bilanční výstavy se nedožil, tu mu uspořádalo Museum für Landeskunde v městě Königswinter až v roce 1998. K výstavě byl vydán i drobný katalog.³ Obnovený zájem o tohoto umělce lze doložit i sbírkotvornou činností Vlastivědného muzea Jesenicka, které v roce 2018 získalo Gesierichovu litografii *Pohled na Javorník*.

F. Gesierich, *Javorník* (VMJ Jeseník, HJE 18038, 56/18)

POZNÁMKY

1. LUDWIG, Gernot – PACHL, Hans: Persönlichkeiten. In: *Jauernig und das Jauerniger Ländchen*. Regensburg 1983, s. 226; BRACHTL, Zdeněk: *Vidnavský rodák, pedagog, grafik a malíř Friedrich Gesierich*. Severní Morava, sv. 77, Šumperk 1999, s. 38-40.
2. SOKA Jeseník, fond, Farní úřad Javorník, Farní kronika 1826–1997, s. 185.
3. *Friedrich Gesierich 1893–1952. Zeichner, Grafiker und Maler*. Ausstellung im Haus Schlesien – Museum für Landeskunde, Königswinter 1998. 24 s.

Architekt Erich Ziffer (1883–1942): kresebné dílo

Doc. PhDr. Pavel Šopák, Ph.D., Slezské zemské muzeum v Opavě

Jména Ferdinanda a Sally Zifferových uvedla v roce 2010 do literatury Michaela Neugebauerová; stalo se tak při příležitosti svatováclavského symposia, jež bylo věnováno Jesenicku v kontextu vývoje slezské a moravské architektury. Lékař Ferdinand Ziffer (1849–1906) pocházel z Petřvaldu; stavba sanatoria Ziffer proběhla v letech 1899–1900 a 1902 a dále v letech 1908–1928 proběhly z podnětu vdovy po zakladateli Sally Zifferové, rozené Adlerové (1862–1943) adaptace a dostavba.¹

Erich, syn Ferdinanda a Sally Zifferových, se narodil 28. února 1883 v Petřvaldu u Ostravy. Absolutorium reálky v Krnově předcházelo jeho studiu na vídeňské technice, kde byl žákem Karla Königa. Po vystřídání několika praktikantských míst kolem roku 1912 zahájil vlastní projekční činnost ve spolupráci s architektem Arthurem Grünbergerem (1882–1935), rodákem z Fulneku. Přibližně v letech 1919–1920 navštěvoval proslulou soukromou školu Adolfa Loose, již prošly takové osobnosti moderní architektury, jakými jsou Richard Neutra, Paul Engelmann nebo Heinrich Kulka. V roce 1920 sice vyšlo v novinách oznámení, že si Ing. Erich Ziffer otevřel ve Vídni – 4. okrese, Grosse Neugasse 40 kancelář,³ ovšem s ohledem na jeho dosud malý počet identifikovaných staveb lze uvažovat spíše o působení v nějakém velkém projekčním ateliéru. Co se týče jeho díla, dosud se ví pouze o několika obytných domech, postavených vesměs ve Vídni (1911–1924), a o dvojici publikovaných návrhů, konkrétně o soutěžním návrhu na nemocnici ve Fulneku (1908)² a návrhu venkovského domu v Köszegu (1924) – městě na rakousko-německé hranici se silnou židovskou komunitou, čemuž ostatně odpovídá jeho volba jako autora tohoto projektu.⁴

Pro Ericha a jeho dva sourozence Stefanií a Paula měl tragické následky anšlus Rakouska v roce 1938: Ziffer s chotí sice odešli do Lázní Jeseník, ovšem po obsazení pohraničí nacistickým Německem museli pryč i odtud. Přibyli do Moravské Ostravy, odkud byl Erich Ziffer na podzim 1942 deportován do Terezína a později do vyhlazovacího tábora Treblinka. Přesné datum jeho smrti není známo – uvádí se rok 1942.⁵ V roce 1948 jej nechala vdova Hera Pia Hamaková úředně prohlásit za mrtvého.

Takto stručný biogram lze sestavit z dostupných informačních zdrojů. Bylo by jej jistě možno doplnit o další informace, pro náš účel to však postačuje: cílem tohoto příspěvku je totiž upozornit na soubor Zifferových kreseb, který se dodnes dochoval ve Slezském zemském muzeu v Opavě.⁶ Proč právě zde? Neboť v opavském Zemském muzeu mezi 4. a 25. listopadem 1923 proběhla výstava Zifferových výtvarných prací. Noviny *Opavan* z 8. listopadu 1923 o ní napsaly následující: „Výstava v zemském muzeu v Opavě. Ve velkém výstavním sále uspořádal vídeňský architekt Erich Ziffer (narozný v Gräfenbergu) výstavu akvarelů. Vystaveno jest na padesát krajin, pohledů z albánského, vídeňského aj. prostředí, několik též ze Slezska. Erich Ziffer jest stoupencem moderních směrů malířských, takže výstava jeho prací jest vhodnou příležitostí k poznání novodobého pojmání přírody a jejího uměleckého vyjádření.“⁷ Lze jistě správně dovozovat, že arbitrem Zifferovy výstavy byl muzejní ředitel Edmund Wilhelm Braun, který byl snad jistým způsobem zapojen i do vedení Zifferovy disertační práce na téma *Geometrische Figur und architektonische Form. Kunstwissenschaftliche Studien zum Formwandel der Renaissance zum Barock mit besonderer Berücksichtigung der Zentralbauidee (Geometrická figura a architektonická forma. Uměno- vědné studie k proměnám od renesance k baroku s obzvláštním důrazem na ideu centrální stavby)*.

Obraťme pozornost ke konvolutu kreseb a analytickým výkladem si je připomeňme. Jde o 26 volných listů různých formátů, na něž je kresleno tužkou, případně křídou, barevnými pastely nebo akvarelem;

E. Ziffer, *Neugebauerův dům*, 1922 (SZM v Opavě, inv. č. U876A)

práce provedené akvarelem lze charakterizovat jako kresby i malby. Nejstarší kresby nesou letopočet vzniku 1917, nejmladší datovaná kresba vznikla v roce 1923. Ze souboru se vymyká kolorovaná kresba nemocnice ve Fulneku, vytvořená na tuhém kartonu,⁸ kterou známe z publikace v revui *Der Bautechniker*. Zbylou skupinu kreseb si tematicky rozdělme.

Nejstarší samostatnou skupinou je jedenáct listů, které vznikly mezi 2. listopadem 1917 a 25. lednem 1918 v albánském městě Skadaru (italsky Scutari, Skutari), které bylo v roce 1916 obsazeno rakouskou armádou, načež v něm sídlila okupační správa regionu. Rakušané odešli až s koncem roku 1918 a je nepochybné, že právě s tímto faktem souvisí vznik námětově vsutku exotických kreseb.⁹ Provedení je jednotné: architekt zachytil v obrysové kresbě hmotu, následně se soustředil na detaily, jakými jsou okna, keramická střešní krytina či dřevěné konstrukční a dekorativní prvky, jednoduchou lineární kresbou naznačil bezprostřední okolí, terén, ohradní zdi apod. a tu a tam přikreslil strom nejčastěji bez listů, což odpovídá zimnímu období vzniku kreseb. Výjimečně se objevuje skupina postav. Odlišné materiálové nebo světelní kvality řešil stejnosměrným šrafováním, popředí a plochu nebe ponechal vždy prázdnou, čímž vynikl cíl celého snažení: zachytit dokumentárním způsobem mimořádně atraktivní architektonické památky, vesměs mešity doplněné těsně přisazenými náhrobky. Kresby doplňují autorovy iniciály a poznámka o názvu stavby (autor důsledně pro mešity používá albánské označení *Xhamia*) a datum vzniku. Význam těchto kreseb je vsutku mimořádný, uvědomíme-li si, že islámské památky byly po roce 1945 v časech komunistické diktatury programově ničeny.

Další uzavřenou skupinu tvoří pětice akvarelových kreseb z Jeseníku a Lázní Jeseník z let 1922–1923. Autor se snažil o zachycení přírodního prostředí – *Břízy na Kreuzkoppe u Gräfenbergu* svědčí o jeho malířských ambicích – a současně o postižení specifik lidové architektury, proto objekty konkretizuje v označeních *Pfitznerův* nebo *Neugebauerův dům*. Jde o dřevěné roubené stavby, jejichž přírodní rámec je jen zběžně zachycen.¹⁰ Solitérem je perspektivní pohled na radnici coby dominantu jeseníckého náměstí.¹¹ Zájmem o tektonické kvality historické architektury prozrazují dvě kresby z odlehklých lokalit – datem 8. října 1918 je opatřena malba pastelem zachycující gotický kostel svatého Mikuláše z Myry v Coccau (Goggau), vesničky ležící na italské straně italsko-rakouské hranice. Kompozice zaujme snahou o proměnu poetiky: energické, volné tahy vedené s odstupem mezi sebou mizí ve prospěch barevně kompaktní, modulované plochy.¹² Šlo v jistém smyslu o experiment – a zdůrazněme, že nepříliš úspěšný – neboť Erich Ziffer byl mnohem jistější a působivější, když se vyjadřoval energickým kresebným rukopisem s nápadnými kontrasty barev a lineárních struktur. Takže když v případě zpodobnění kostela svatého Marka v alpském městečku Kötschach zvolil barevnou obrysovou kresbu, vyplněnou lehkou šrafurou, docílil efektivnějšího výsledku zachycení památky. Zaujme, že tato kresba vznikla tři dny po předešlé – patrně na Zifferově cestě do Vídně.¹³

Poslední uzavřenou skupinou tvoří série kreseb, které byly pořízeny při Zifferově pobytu ve Villachu, ležícím přibližně pětadesát kilometrů východně od Kötschachu. Kresby z Villachu jsou opatřeny daty, což umožňuje celý soubor pěti listů rámcově datovat do září a října 1918. Náleží k nim dvojice dokumentárních kreseb, které vznikly ve snaze zachytit renesanční arkády nádvoří domu, jenž v Zifferově domě byl označován hotel Fischer,¹⁴ zcela jiného charakteru je pohled na část města s panoramatem hor a s řekou Drávou v popředí, jež mu umožnila vyzkoušet si možnosti přepisu reality barevnými pastely do jakési podzimní harmonie teplých tónů,¹⁵ více dokumentárně působí zakreslení část gotického chrámu s frontou měšťanských domů¹⁶ a naopak mnohem uvolněněji, se snahou po vytvoření efektní barevné harmonie podzimně zbarvených korun ovocných stromů a žlutnoucí trávy vyhlíží více malířská než kresebná kompozice, provedená pastely, kterou můžeme považovat za snahu nahradit dokumentární popisnost a současně úspornost kreseb architektury ze Skadaru za výtvarně orientovaný projev, u něž je předmětná realita jen impulsem k vytvoření autonomní barevné a tvarové kompozice.

Soubor kreseb, resp. maleb Ericha Ziffera ze sbírek Slezského zemského muzea uzavírají dva akvarely vytvořené patrně ve Vídni nebo v jiném velkém městě, na nichž umělec zachytil průhled ulicí směrem k dominantě v podobě věže gotického kostela a dvorek mezi domovními bloky.¹⁸ Dokládají určité autorovo hledání, spočívající ve snaze pojmut různé materiály – fasády domů, zdi, ploty, koruny stromů a další prvky městského interiéru – jako prvky autonomního a celistvého výtvarného záměru. A snad právě takové byly ony obrazy, které Erich Ziffer vystavoval v Opavě v roce 1923 a o nichž se – žel – zachovala pouze novinová zpráva.

POZNÁMKY

1. NEUBAUEROVÁ, M.: *Krnovský stavitel Ernst Latzel a jeho práce na Gräfenbergu*. In: X. svatováclavské česko-polsko-německé setkání. Sborník referátů. Jeseník 2010, s. 100-102.
2. ZIFFER, E.: *Konkurrenzprojekt zu einem Krankenhaus für Fulnek (Mähren)*. Der Bautechniker 28, 1928, č. 49, 4. prosince, s. 961-962; *Preisverkennung*. Mährisches Tagblatt č. 162, 17. července 1908, s. 4.
3. *Kundmachung*. Wiener Zeitung č. 76, 2. dubna 1920, s. 3; *Personalnachrichten*. Der Bautechniker 40, 1920, č. 15, s. 115.
4. *Landhaus in Köszeg*. Allgemeine Bauzeitung 1924, č. 12, s. 2-3.
5. PROKOP, U.: *Erich Ziffer*. Architektenlexikon, přístupné online na www.architektenlexikon.at.
6. ŠOPÁK, P. a kolektiv: *Neklidné století. České Slezsko a Ostravsko od první světové války do Listopadu '89*. Opava, Slezské zemské muzeum 2015, s. 711-712.
7. *Výstava v zemském muzeu v Opavě*. Opavan č. 45, 8. listopadu 1923, s. 2.
8. Slezské zemské muzeum, uměleckohistorické pracoviště, inv. č. U874A. Patrně z důvodu prezentace kresby na výstavě je doplněna přípisem *Wettbewerb um das Krankenhaus in Fulnek, II. Preis*.
9. Slezské zemské muzeum, uměleckohistorické pracoviště, inv. č. U869A (2. listopadu 1917), U871A (2. listopadu 1917), U871A (7. listopadu 1917), U873A (22. listopadu 1917), U868A (28. listopadu 1917), U872A (5. prosince 1917), U866A (17. ledna 1918), U867A (19. ledna 1918), U780A (20. ledna 1918) a U779A (25. ledna 1918). Kresba s inv. č. U870A nese nápadně odlišné datum 23. 1. 1917, ovšem je možné, že autor se jen přepsal při psaní letopočtu, spíše by se dalo uvažovat o vzniku kresby 23. 11. 1917 nebo 23. 1. 1918. Kresby nesou na rubu zbytky nálepek s čitelným označením Skadar.
10. Slezské zemské muzeum, uměleckohistorické pracoviště, inv. č. U875A (z roku 1921), U876A (z roku 1922), U877A (z roku 1922),

U878A (nedatováno).

11. Slezské zemské muzeum, uměleckohistorické pracoviště, inv. č. U884A (nedatováno).
12. Slezské zemské muzeum, uměleckohistorické pracoviště, inv. č. U879A (8. října 1918).
13. Slezské zemské muzeum, uměleckohistorické pracoviště, inv. č. U880A (11. října 1918).
14. Slezské zemské muzeum, uměleckohistorické pracoviště, inv. č. U864A (8. září 1918) a U865A (10. září 1918).
15. Slezské zemské muzeum, uměleckohistorické pracoviště, inv. č. U881A (20. října 1918).
16. Slezské zemské muzeum, uměleckohistorické pracoviště, inv. č. U882A (21. září 1918).
17. Slezské zemské muzeum, uměleckohistorické pracoviště, inv. č. U883A (22. října 1918).
18. Slezské zemské muzeum, uměleckohistorické pracoviště, inv. č. U885A a U886A (nedatováno).

Za účinnou pomoc při přípravě textu jsem povinován díky Marii Svakové. – Text vznikl za finanční podpory MK ČR v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Slezské zemské muzeum (DKRVO, MK000100595) – interní grantový projekt SZM č. IGS 022/2019.

Tylovský krajinář Gustav Brauner

Mgr. Petr Müller, Státní okresní archiv Bruntál se sídlem v Krnově

Budoucí významný akademický malíř a krajinář prof. Gustav Brauner se narodil 16. října 1880.¹ Jeho otcem byl majitel svobodného dvorce, popřípadě statku, v Tylově č. p. 24² v někdejší okrese Rýmařov Wilhelm Brauner³ a matkou Aloisie, rozená Blaschke,⁴ která pocházela z Roudna. Braunerovi byli v Tylově jedni z nejmajetnějších, účastnili se na vedení a zvelebování obce – patřili například mezi spoluzakladatele místního okrašlovacího spolku nebo obecní ovocné štěpnice, zároveň se starali o vzdělání svých potomků.⁵ Pro Gustava Braunera se tak stal typicky příznačným bezprostřední vztah k půdě, respektive k rodné zemi, přičemž si ve své tvorbě vždy šel vlastní cestou.⁶ Oddával se především malování krajinného akvarelu bez krycí běloby⁷ za použití velmi jemných a živých barev. Jeho práce působily hlubokým účinkem, protože neznal žádnou honbu za efektem či jakousi vtíravost.⁸ Soustředoval se na vytvoření umělecky plnohodnotné reprodukce viděného pomocí technicky dokonalé, do detailu jdoucí malby co nejpřesněji zachycující atmosféru námětu. Tento způsob malby byl umožněn jen na základě individuálního pojetí objektu. Gustav Brauner tedy, jak již bylo naznačeno, vytvořil svůj osobitý styl, jemuž zůstal vždy bez ústupků právě se vyskytujícímu uměleckému směru věrný⁹ a který mu dovolil vystihnout veškerou charakteristickou barevnost, tvářnost a krásu sudetské krajiny, měst nebo kulturně historicky pamětihodných míst od Šumavy (německy Böhmerwald) až po Jeseníky (Altvatergebirge).¹⁰ „Příroda naší severomoravské vlasti“, jednou přiznal, „mi dala v průzračné čistotě a křehké hojnosti barev vždy zase podnět k přemýšlení o obzvláště jemném a věrném zobrazení“.¹¹ Profesor Brauner bývá zcela zaslouženě označován jako lyrik¹² mezi sudetskými domovskými či vlasteneckými malíři nebo jako lyrik štětce.¹³

Jeho prvním učitelem kreslení byl ředitel chlapecké měšťanské školy¹⁴ v Bruntále Rudolf Kober,¹⁵ který talentovaného chlapce v této vzdělávací instituci velmi podporoval.¹⁶ Brauner pak studoval stavitelství na brněnské technice, kde rozpoznal své umělecké schopnosti. Ty posléze rozvíjel během studia malířství na Akademii výtvarných umění ve Vídni, přičemž se zdokonaloval pod vedením profesora Julia Viktora Bergera, dále profesorů Augusta Eisenmengera, Julia Schmida a Sigmunda L'Allemanda.¹⁷ Tam byl rovněž vyznamenán cenou za akt,¹⁸ následně podnikl studijní cestu do Istrie a Benátek a nasbíral tak bohaté zkušenosti.¹⁹

Po absolvování zmíněného studia a získání titulu akademický malíř působil od roku 1906²⁰ na německé reálce a na dívčím lyceu v Českých Budějovicích, na nichž vyučoval kreslení.²¹ V Českých Budějovicích se též seznámil s Annou Radochovou, dcerou místního městského úředníka Franze Radocha a Marie, rozené Honsové, se kterou se oženil 21. srpna 1915.²² V té době zároveň sloužil jako zeměbravec c. k. zeměbranceckého pěšího pluku č. 6.²³ V jižních Čechách rozvinul bohatou uměleckou činnost. Půvabné originály maleb starobylých uliček, domků a věží z Českých Budějovic a Českého Krumlova byly použity za účelem vydání hojně prodávané série barvotiskových uměleckých pohlednic.²⁴ Tehdy vytvořil také mnoho krásných obrazů mimo jiné z Chebu, Stříbra, Nejdku, Plané, Prachatic, Rožmberka,²⁵ Dobré Vody, Kájova²⁶ a Jáchymova.²⁷ Kníže Schwarzenberg si ho pozval na zámek Třeboň, aby zachytil krásy tohoto sídla²⁸ a okolí.²⁹ Tam vznikla řada nádherných akvarelů, například zobrazení křížové chodby třeboňského zámeckého kostela,³⁰ na jihu Čech namaloval ale i několik olejomalb.³¹ Pro svou uměleckou tvorbu v oblasti Šumavy byl vyznamenán Společností pro podporu německé vědy, umění a literatury v Čechách v Praze (Die Gesellschaft zur Förderung deutscher Wissenschaft, Kunst und Literatur für Böhmen – nebo in Böhmen – in Prag).³²

G. Brauner, *Horská usedlost*, 1930, olej na lepence (Muzeum v Bruntále, 1299/63)

Také z Karpat si Brauner přinesl množství pohledů,³³ ze kterých pak vznikla série barvotiskových uměleckých pohlednic.³⁴ Kromě Uher (území dnešního Slovenska a Maďarska), Bukoviny a Besarábie, navštívil rovněž Švýcarsko,³⁵ Horní Rakousy, východní Tyrolsko, oblasti Glockneru a Wachau, též Horní Bavorsko, severní Moravu a Slezsko,³⁶ mimo jiné například Brannou, Hanušovice a Zlaté Hory.³⁷ Hojně tvořil i na cestách do severních Čech (Teplíce, Ústí nad Labem, údolí Labe).³⁸

Stal se rovněž členem uměleckých spolků, konkrétně Spolku (nebo Společnosti) Albrechta Dürera (Albrecht-Dürer-Verein), Sekce výtvarných umělců V. Ö. Z. ve Vídni (Sektion Bildender Künstler des V. Ö. Z. in Wien)³⁹ a Moravského uměleckého spolku (Mährischer Kunstverein).⁴⁰ Kolektivní výstavy se zastoupením Braunerových děl se uskutečnily v Moravské Ostravě, Brně (Uměleckoprůmyslové muzeum arcivévody Rainera, něm. Erzherzog Rainer-Museum für Kunst und Gewerbe, popřípadě Rainermuseum), Opavě (Zemské muzeum), Teplicích, Českých Budějovicích, Ústí nad Labem či Liberci.⁴¹ Jednotlivá jeho díla byla opakovaně až do roku 1920⁴² vystavována ve Vídni již zmíněným Spolkem Albrechta Dürera,⁴³ také v Drážďanech a v Mnichově. Brauner až do roku 1943⁴⁴ nechyběl na žádné výstavě na závěr roku v Domě umění v Brně. Kromě toho vystavoval v Olomouci, Šternberku, Karlových Varech, Chebu a Jablonci. Některé jeho obrazy zakoupilo Moravské průmyslové muzeum v Brně – tedy ty s námětem severomoravských selských jizeb, též Šumavské muzeum v Horní Plané (Böhmerwaldmuseum in Oberplan) – s motivy ze Šumavy,⁴⁵ dále městská muzea v Uničově, Bruntále, Vratislavi, Lehnici a Zhořelci i někdejší říšská župní muzea ve Vratislavi a Opavě, kde měly být obrazy vybrány přímo ředitelem dr. Edmundem Wilhelmem Braunem.⁴⁶ Mimo to našly Braunerovy obrazy mnoho jiných kupců v Německu (Berlín, Drážďany, Lipsko, Mnichov, Wiesbaden, Kolín, jakož i Lübeck, Brémy, Stralsund atd.), ve Švýcarsku (Curych, Basilej), na Slovensku (Bratislava, Žilina a Nitra), v Maďarsku (Budapešť a tehdy i Košice), Chorvatsku (Darugar), Rusku, eventuálně v Sovětském svazu (Moskva), Španělsku (Barcelona), ve Spojených státech amerických (New York, Boston) a Argentině (Buenos Aires).⁴⁷

Po konci 1. světové války došlo k rušení nebo slučování německých škol, tudíž byl profesor Brauner předčasně propuštěn bez nároku na penzi. Následně ještě působil v Českých Budějovicích jako umělec na volné noze. V roce 1924⁴⁸ se však přesunul do Uničova,⁴⁹ kde potom po mnoho let působil jako pedagog

G. Brauner, *Bruntálské předměstí*, akvarel (Muzeum v Bruntále, 1487/63)

na místním reálném gymnáziu.⁵⁰ Zároveň tvořil, a tak vznikly jeho nejvýznamnější olejomalby a akvarely,⁵¹ na nichž zachytil především charakteristickou krajinu Nížkého Jeseníku, prostředí tamních měst a horské chaloupky. Znamé jsou Braunerovy krásné obrazy znázorňující barokní mariánský sloup⁵² či farní kostel Nanebevzetí Panny Marie v Uničově,⁵³ pokoj Theresy Kronosové v Bruntále⁵⁴ nebo zahrádku před domem Erwina Weisera a vchod do jeho domu.⁵⁵

V olejomalbě s ryžovištským kostelem a několika domy v popředí výstižně zobrazil tehdejší typické rysy krajiny svého rodného Rýmařovska – zejména mnohotvaré plochy polí, strmé polní cesty či sedlácké houštiny okolo vajglovské cesty nebo jednotlivě stojící stromy a šípkové keře – spolu s kupříkladu hluboko vykrojenými údolními až k Vysoké holi, rozhlednou na Pradědu, Vysokou horou u Vrbna a Anenským vrchem. V dalším obraze znázornil dům dřevorubce v Bedřichově. Také namaloval akvarel s motivem severomoravské selské jizby (1935), což již bylo výše naznačeno, a severomoravský selský dům.⁵⁶

Při příležitosti oslavy Braunerových 60. narozenin se v Uničově konala kolektivní výstava, jež umělci přinesla velké uznání. Také výstava uspořádaná městským muzeem v Bruntále⁵⁷ v době od 18. května do 15. června 1942 pod záštitou starosty Waltera Kindermanna byla úspěšná.⁵⁸

Braunerovu tvorbu v Sudetech ovšem do značné míry ovlivnil konec 2. světové války a posléze ukončilo dění spojené s poválečným odsunem Němců. Tehdy ho Sověti nejprve donutili malovat portréty sovětských osobností. V roce 1946 se mu ale s obrovskými komplikacemi⁵⁹ podařilo vycestovat do Madridu, kde jeho dcera působila v diplomatických službách.⁶⁰ Ve Španělsku pak byl po několik let neméně úspěšně činný, což dokazují výstavy v Madridu, Barceloně, Salamance, Zaragoze,⁶¹ Eibaru, Pamploně,

Vigu, Logronu, Valladolidu a Lequeituu.⁶² Španěle přijali jeho „vídeňský způsob malby“ s nadšením.⁶³ Braunerovy španělské motivy byly totiž vytvořeny s velkou pečlivostí a uměleckým citěním.⁶⁴ Dále též vystavoval v San Francisku a v New Yorku.⁶⁵

V krátkém zhodnocení malířovy tvorby při příležitosti jeho 75. narozenin použil někdejší redaktor, kronikář, kustod městského muzea a vlastivědný pracovník v Bruntále Erwin Weiser tato slova šumavského básníka a Braunerova osobního přítele Seppa Skalitzkyho: „Kdysi patřil domovu a vlasti, dnes patří světu.“ Weiser ve zmíněném zhodnocení dále dodal, že Brauner jednou napsal: „Denně vidím mnohé z krás mé hostitelské země a její kultury, ale už nic z mého domova.“ Poté Brauner podotkl, že v jabloni v rodné zemi je daleko více nádhery nežli v palmách a citróněch.⁶⁶

Následně byla jeho dcera přeložena do Spojených států amerických.⁶⁷ Brauner proto v roce 1958 Španělsko opustil a spolu se svou ženou⁶⁸ odešel za svými odsunutými krajany do Bavorska, kde působil v Höchstädtu an der Donau⁶⁹ a Memmingenu (oblast Allgäu). Žil z příjmů ze své neúnavné tvorby, která však na konci jeho života byla omezena ochabnutím zraku. Pro patronátní švábsko-bavorské město Memmingen domovského okresu nebo kraje Bruntál (Heimatkreis Freudenthal)⁷⁰ vytvořil krásnou malbu města Bruntálu, dále obrazy hudebního skladatele Eduarda Schöna Engelsberga a básníka Bruna Hanse Witteka pro domovskou světnici (Heimatstube) v Memmingenu. Adolfem Zdrzilou vytvořený obraz Viktora Heegera jím byl nádherně restaurován.⁷¹

Profesor Gustav Brauner, tento velmi oceňovaný malíř zaniklého světa chaloupek či vesnice a krajiny měst nebo se vzdálenými kopci a kvetoucími loukami v popředí,⁷² zemřel téměř nevidomý⁷³ 3. března 1966 v Memmingenu⁷⁴ a byl pochován na tamním Lesním hřbitově vedle své manželky Anny a tragicky zesnulého syna.⁷⁵

Velkou část Braunerova souborného díla tvoří malby z někdejší vlasti.⁷⁶ Ačkoli kvůli svému odchodu do Španělska zanechal v rodné zemi více než 200 obrazů, mezi nimi i jediný vlastní portrét,⁷⁷ máme u nás poměrně málo dokladů umělcovy rozsáhlé tvorby. Pokud se jedná o Moravu, nacházejí se v muzeích v Olomouci, v koncertní síni, na radnici a v muzeu U Vodní branky v Uničově⁷⁸ a v soukromých sbírkách.⁷⁹ V případě okresu Bruntál se nalézají v Městském muzeu Rýmařov;⁸⁰ nejvíce v okrese jich však je v Muzeu v Bruntále a ve Státním okresním archivu Bruntál se sídlem v Krnově. Jde-li o Muzeum v Bruntále, to má ve svých sbírkách několik Braunerových maleb, většinou akvarelů znázorňujících především motivy z Nížkého Jeseníku, konkrétně ulice, domy a další pamětihodnosti v Bruntále – obzvláště již výše zmíněnou zahrádku před domem Erwina Weisera a vchod do jeho domu (1933)⁸¹ – eventuálně vesnická stavení na bruntálském předměstí či zimní cestu nebo horskou usedlost (1930). Ve sbírkách posledně jmenovaného muzea jsou zastoupeny i pohlednice s reprodukcemi Braunerových děl – kupříkladu pohledu na Bruntál od nádraží. Ve Státním okresním archivu Bruntál se sídlem v Krnově je potom v rámci fondu s názvem Weiser Erwin ke Gustavu Braunerovi uložen soubor pohlednic,⁸² ze kterých mnohé kusy jsou s Braunerovými obrazy. V uvedeném souboru tak lze najít mimo jiné reprodukcí umělcova autoportrétu, též reprodukce malířových karpatských motivů či obrazu Prachatic. Ty pohlednice, jež Brauner zaslal Weiserovi poštou, respektive Braunerovy řádky na pohlednicích napsané, jsou pak dokladem dobrých vztahů mezi oběma osobnostmi, tedy dalo by se říci Braunerova dobrého vztahu k Bruntálu samotnému.

POZNÁMKY

1. GUTH, Gustav: *Gustav Brauner, ein Heimatkünstler*. Deutschmährische Heimat 1927 (roč. 13), č. 3/4, s. 48.; BÖHM, Willibald: *Gustav Brauner*. Mein Böhmerwald 1943 (roč. 7), č. 1, s. 4.; WEISER, Erwin: *Gustav Brauner ein Fünfundsiebziger*. Sudetendeutsche Zeitung 1955 (roč. 5), č. 42, s. 8.; TUTSCH, Franz: *Römerstadt und das Römerstädter Ländchen. Ein Bild der uns geraubten Heimat*. Verlag Adolf Gödel – Wolfratshausen, Wolfratshausen 1964, s. 173.; BRÜCKNER, Paul: *Gustav Brauner zum Gedenken*. Sudetenpost 1966 (roč. 12), č. 7, s. 4.; *Gustav Brauner, ein lyrischer Maler, zum 100. Geburtstag*. Freudenthaler Ländchen 1980 (roč. 51), č. 10, s. 438.; na tomto odkazu je dostupný digitalizovaný matriční záznam o narození a křtu Gustava Braunera: <http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=29e3f91ac9332f4:1fed92:134458be1e:-7fb&scan=303#scan303>

2. CHYTLÍK, Jaroslav: *Tylovské kořeny malíře Gustava Braunera*. Rýmařovský horizont 2009 (roč. 11), č. 13, s. 25.; URBÁŠEK, Jiří: *Výstava představí lyrika štetce Gustava Braunera (1880–1966)*. Vernisáž se v Městské galerii uskuteční ve čtvrtek 3. března. Uničovský zpravodaj 2016 (roč. 23), č. 3, s. 2.

3. GUTH, Gustav: *Gustav Brauner, ein Heimatkünstler*, opak. cit., s. 48.; WEISER, Erwin: *Gustav Brauner ein Fünfundsiebziger*, opak. cit., s. 8.; TUTSCH, Franz: *Römerstadt ...*, opak. cit., s. 173.; BRÜCKNER, Paul: *Gustav Brauner zum Gedenken*, opak. cit., s. 4.

4. URBÁŠEK, Jiří: *Výstava ...*, opak. cit., s. 2.

5. KAREL, Jiří – ZN: *Gustav Brauner: Tylovský krajinář oblíbený Rakušany*. Rýmařovský horizont 2015 (roč. 17), č. 22, s. 10.

6. GUTH, Gustav: *Gustav Brauner, ein Heimatkünstler*, opak. cit., s. 48.; WEISER, Erwin: *Gustav Brauner ein Fünfundsiebziger*, opak. cit., s. 8.; BRÜCKNER, Paul: *Gustav Brauner zum Gedenken*, opak. cit., s. 4.

7. BÖHM, Willibald: *Gustav Brauner*, opak. cit., s. 4.; *Gustav Brauner, ein lyrischer Maler, zum 100. Geburtstag*, opak. cit., s. 438.

8. BÖHM, Willibald: *Gustav Brauner*, opak. cit., s. 3.

9. URBÁŠEK, Jiří: *Výstava ...*, opak. cit., s. 3.

10. BÖHM, Willibald: *Gustav Brauner*, opak. cit., s. 3-4.; BRÜCKNER, Paul: *Gustav Brauner zum Gedenken*, opak. cit., s. 4.

11. *Gustav Brauner, ein lyrischer Maler, zum 100. Geburtstag*, opak. cit., s. 438.

12. WEISER, Erwin: *Gustav Brauner ein Fünfundsiebziger*, opak. cit., s. 8.; BRÜCKNER, Paul: *Gustav Brauner zum Gedenken*, opak. cit., s. 4.

13. *Gustav Brauner, ein lyrischer Maler, zum 100. Geburtstag*, opak. cit., s. 438.; URBÁŠEK, Jiří: *Výstava ...*, opak. cit., s. 3.

14. Do roku 1905 byla v Bruntále jedna chlapecká škola, tedy osmiletá Obecná a měšťanská škola pro chlapce v Bruntále, jež se nacházela v budově bývalého piaristického gymnázia na dnešní

- Dukelské ulici, viz MRÁZKOVÁ, Jana: *Školství v Bruntále v 1. polovině 20. století*. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra historie. Brno 2012, s. 17-18.
15. Personal-Status der an öffentlichen Volks- und Bürgerschulen in Schlesien wirkenden Lehrpersonen im Jahre 1910. Redaktion des „Schlesischen Schulblattes“, Opava 1910, s. 3.; GUTH, Gustav: *Gustav Brauner, ein Heimatkünstler*, opak. cit., s. 48.
16. BRÜCKNER, Paul: *Gustav Brauner zum Gedenken*, opak. cit., s. 4.
17. URBÁŠEK, Jiří: *Výstava ...*, opak. cit., s. 2.
18. BRÜCKNER, Paul: *Gustav Brauner zum Gedenken*, opak. cit., s. 4; *Gustav Brauner, ein lyrischer Maler, zum 100. Geburtstag*, opak. cit., s. 438; URBÁŠEK, Jiří: *Výstava ...*, opak. cit., s. 2.
19. WEISER, Erwin: *Gustav Brauner ein Fünfundsiebziger*, opak. cit., s. 8; BRÜCKNER, Paul: *Gustav Brauner zum Gedenken*, opak. cit., s. 4.
20. URBÁŠEK, Jiří: *Výstava ...*, opak. cit., s. 2.
21. WEISER, Erwin: *Gustav Brauner ein Fünfundsiebziger*, opak. cit., s. 8; URBÁŠEK, Jiří: *Výstava ...*, opak. cit., s. 2; na následujících odkazech jsou dostupné další zmínky či záznamy o Braunerově působení v Českých Budějovicích:
<https://www.kohoutikriz.org/autor.html?id=braune> ;
<https://www.kohoutikriz.org/autor.html?id=braune&t=p> ;
<http://www.encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/brauner-gustav> ;
https://ceskobudejovickydenik.cz/zpravy_region/malir-gustav-brauner-zachytil-starobyla-zakouti-mesta-20121223.html
22. URBÁŠEK, Jiří: *Výstava ...*, opak. cit., s. 2; na tomto odkazu je dostupný digitalizovaný matřiční záznam o narození a křtu Anny Radochové: <https://digi.ceskearchivycz/2744/470/1986/1114/48/0> ; na následujícím odkazu je pak záznam o její svatbě s Gustavem Braunerem: <https://digi.ceskearchivycz/2783/383/2229/2046/39/0>
23. URBÁŠEK, Jiří: *Výstava ...*, opak. cit., s. 2; to, že Gustav Brauner sloužil u jmenované jednotky, je uvedeno ve zmíněném digitalizovaném záznamu o jeho svatbě s Annou Radochovou.
24. GUTH, Gustav: *Gustav Brauner, ein Heimatkünstler*, opak. cit., s. 48.
25. WEISER, Erwin: *Gustav Brauner ein Fünfundsiebziger*, opak. cit., s. 8; BRÜCKNER, Paul: *Gustav Brauner zum Gedenken*, opak. cit., s. 4.
26. URBÁŠEK, Jiří: *Výstava ...*, opak. cit., s. 2.
27. WEISER, Erwin: *Gustav Brauner ein Fünfundsiebziger*, opak. cit., s. 8; BRÜCKNER, Paul: *Gustav Brauner zum Gedenken*, opak. cit., s. 4.
28. WEISER, Erwin: *Gustav Brauner ein Fünfundsiebziger*, opak. cit., s. 8.
29. URBÁŠEK, Jiří: *Výstava ...*, opak. cit., s. 2.
30. GUTH, Gustav: *Gustav Brauner, ein Heimatkünstler*, opak. cit., s. 48.
31. BÖHM, Willibald: *Gustav Brauner*, opak. cit., s. 4.
32. WEISER, Erwin: *Gustav Brauner ein Fünfundsiebziger*, opak. cit., s. 8; BRÜCKNER, Paul: *Gustav Brauner zum Gedenken*, opak. cit., s. 4.
33. GUTH, Gustav: *Gustav Brauner, ein Heimatkünstler*, opak. cit., s. 48.; TOMAN, Prokop: *Nový slovník československých výtvarných umělců*. Rudolf Ryšavý v Praze, Praha 1936, s. 53.
34. GUTH, Gustav: *Gustav Brauner, ein Heimatkünstler*, opak. cit., s. 48.
35. BÖHM, Willibald: *Gustav Brauner*, opak. cit., s. 4.
36. BRÜCKNER, Paul: *Gustav Brauner zum Gedenken*, opak. cit., s. 4.
37. WEISER, Erwin: *Gustav Brauner ein Fünfundsiebziger*, opak. cit., s. 8.
38. GUTH, Gustav: *Gustav Brauner, ein Heimatkünstler*, opak. cit., s. 48.
39. Tamtéž.
40. WEISER, Erwin: *Gustav Brauner ein Fünfundsiebziger*, opak. cit., s. 8.; BRÜCKNER, Paul: *Gustav Brauner zum Gedenken*, opak. cit., s. 4.
41. GUTH, Gustav: *Gustav Brauner, ein Heimatkünstler*, opak. cit., s. 48.
42. URBÁŠEK, Jiří: *Výstava ...*, opak. cit., s. 3.
43. GUTH, Gustav: *Gustav Brauner, ein Heimatkünstler*, opak. cit., s. 48.; URBÁŠEK, Jiří: *Výstava ...*, opak. cit., s. 2.
44. WEISER, Erwin: *Gustav Brauner ein Fünfundsiebziger*, opak. cit., s. 8.
45. GUTH, Gustav: *Gustav Brauner, ein Heimatkünstler*, opak. cit., s. 48.
46. BÖHM, Willibald: *Gustav Brauner*, opak. cit., s. 4.
47. Tamtéž.
48. URBÁŠEK, Jiří: *Výstava ...*, opak. cit., s. 3.
49. GUTH, Gustav: *Gustav Brauner, ein Heimatkünstler*, opak. cit., s. 49.; WEISER, Erwin: *Gustav Brauner ein Fünfundsiebziger*, opak. cit., s. 8.; BRÜCKNER, Paul: *Gustav Brauner zum Gedenken*, opak. cit., s. 4.; ZAMAZAL, Luděk: *Malíř Gustav Brauner prožil čtvrtstoletí v Uničově*. Uničovský zpravodaj 2010 (roč. 17), č. 20, s. 9.; v souvislosti s výstavou Braunerových děl, jež se konala v roce 2016 v Uničově, potom kromě již citovaného článku pana kurátora zmíněné výstavy Bc. Jiřího Urbáška, DiS. vyšly tyto články: ZAMAZAL, Luděk: *Nad výstavou Braunerových obrazů*. Uničovský zpravodaj 2016 (roč. 23), č. 5, s. 3.; red: *Výstava obrazů se rozšíří o nově zapůjčené kusy*. Uničovský zpravodaj 2016 (roč. 23), č. 6, s. 1.; mj: *Záhada námětu Braunerova obrazu visícího v koncertní síni je vyřešena*. Uničovský zpravodaj 2016 (roč. 23), č. 7, s. 1.; ZAMAZAL, Luděk: *Uničovská léta malíře Gustava Brauera. K padesátému výročí úmrtí*. Střední Morava 2016 (roč. 22), č. 41, s. 93-98.
50. URBÁŠEK, Jiří: *Výstava ...*, opak. cit., s. 3.
51. Tamtéž.
52. BÖHM, Willibald: *Gustav Brauner*, opak. cit., s. 4.
53. BRÜCKNER, Paul: *Gustav Brauner zum Gedenken*, opak. cit., s. 4.
54. Tamtéž.
55. TUTSCH, Franz: *Römerstadt ...*, opak. cit., s. 175.
56. K tomuto odstavci viz: TUTSCH, Franz: *Römerstadt ...*, opak. cit., s. 173–176.; KAREL, Jiří: *Tylovský krajinař oblíbený Rakušany* Rýmařovský horizont 2008 (roč. 10), č. 18, s. 20.
57. BÖHM, Willibald: *Gustav Brauner*, opak. cit., s. 4.; WEISER, Erwin: *Gustav Brauner ein Fünfundsiebziger*, opak. cit., s. 8.
58. BÖHM, Willibald: *Gustav Brauner*, opak. cit., s. 6.
59. URBÁŠEK, Jiří: *Výstava ...*, opak. cit., s. 3.
60. *Gustav Brauner, ein lyrischer Maler, zum 100. Geburtstag*, opak. cit., s. 439.
61. TUTSCH, Franz: *Römerstadt ...*, opak. cit., s. 173.
62. WEISER, Erwin: *Gustav Brauner ein Fünfundsiebziger*, opak. cit., s. 8.
63. *Gustav Brauner, ein lyrischer Maler, zum 100. Geburtstag*, opak. cit., s. 439.
64. BRÜCKNER, Paul: *Gustav Brauner zum Gedenken*, opak. cit., s. 4.
65. WEISER, Erwin: *Gustav Brauner ein Fünfundsiebziger*, opak. cit., s. 8.; TUTSCH, Franz: *Römerstadt ...*, opak. cit., s. 173.
66. K celému odstavci viz: WEISER, Erwin: *Gustav Brauner ein Fünfundsiebziger*, opak. cit., s. 8.; URBÁŠEK, Jiří: *Výstava ...*, opak. cit., s. 3.
67. URBÁŠEK, Jiří: *Výstava ...*, opak. cit., s. 3.
68. *Gustav Brauner, ein lyrischer Maler, zum 100. Geburtstag*, opak. cit., s. 439.
69. TUTSCH, Franz: *Römerstadt ...*, opak. cit., s. 173.
70. *Gustav Brauner, ein lyrischer Maler, zum 100. Geburtstag*, opak. cit., s. 439.
71. BRÜCKNER, Paul: *Gustav Brauner zum Gedenken*, opak. cit., s. 4.
72. MALIVA, Josef a kol.: *Krajina v tvorbě umělců Olomouckého kraje*. Agentura Galia, Olomouc 2008, s. 36.
73. *Gustav Brauner, ein lyrischer Maler, zum 100. Geburtstag*, opak. cit., s. 439.
74. BRÜCKNER, Paul: *Gustav Brauner zum Gedenken*, opak. cit., s. 4.
75. URBÁŠEK, Jiří: *Výstava ...*, opak. cit., s. 3.
76. *Gustav Brauner, ein lyrischer Maler, zum 100. Geburtstag*, opak. cit., s. 439.
77. URBÁŠEK, Jiří: *Výstava ...*, opak. cit., s. 3.
78. Tamtéž (pan Bc. Jiří Urbášek, DiS. z Uničova, velký znalec Braunerova díla, velmi ochotně poskytl autorovi tohoto příspěvku svoje materiály).
79. Tamtéž.
80. V Městském muzeu Rýmařov (i v Muzeu v Bruntále) je uložena dobová barevná pohlednice s reprodukcí obrazu G. Braunera zachycujícího pokoj T. Kronesové v Městském muzeu v Bruntále.
81. Na ulici Viktora Heegera 24, tedy na dnešní Čelakovského ulici – viz SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond: Weiser Erwin, respektive úvod k inventáři tohoto fondu, přičemž dotyčný dům dosud stojí. O všech Braunerových obrazech v Muzeu v Bruntále velmi ochotně podala informace jeho pracovnice paní Mgr. Květoslava Málková, Ph.D., tedy i o malbách Bruntálu, které vznikly ve 30. nebo 40. letech minulého století, zachycujících rodný dům Theresy Kronesové či expozici T. Kronesové v Městském muzeu v Bruntále, hostinec U Modré oblohy, kašnu na rohu dnešních ulic Požárníků a Dr. E. Beneše, nynější ulici Partyzánskou a Gewerbevereinsheim v popředí a zátiší, kde na jednom domě je vývěsní štít Franze Peikera. Zmíněné akvarely mají velkou dokumentární hodnotu, poněvadž především dokládají dnes již neexistující tvář Bruntálu, jenž prošel výraznou architektonickou proměnou.
82. SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond: Weiser Erwin, poř. č.: 36, obsah: Brauner Gustav (malíř) - soubor pohlednic, z toho 26 ks s Braunerovými obrazy (z nichž 14 bylo Braunerem odesláno Weiserovi poštou), 1 ks s Braunerovým autotypem s věnováním Weiserovi, 4 ks pohlednic Prahy odeslané Braunerem Weiserovi, 1 ks pohlednice Českého Krumlova odeslaná Braunerem Weiserovi, jazyk: němčina; množství: 32; Autoři výtvarné stránky: Brauner Gustav (1880-1966); Místa vydání: Český Krumlov (Česko); technika záznamu: tisk; nosič záznamu: papír; barevnost: černobílý provedení; barevné provedení; fyzický stav: dobrý; Ref. ozn.: C2227201010/1850/1/3/2/1/4, EJ (počet a druh): 32 poh, datace vzniku: 1928–1944, uložení: kar 7.

Slezské umělecké pohlednice E. F. Hofeckera

Mgr. Kristina Lipenská, Vlastivědné muzeum v Šumperku

V letech 1912–1913 Německý školský spolek ve Vídni (Deutscher Schulverein Wien) ve spolupráci s Moravsko-slezským sudetským horským spolkem (Mährisch-Schlesischer Sudetengebirgsverein, MSSGV) vydal dvanáct uměleckých místopisných pohlednic zachycujících největší turistická lákadla v okolí tehdejšího Frývaldova (dnešní Jeseník). Deutscher Schulverein pro tento účel oslovil vídeňského malíře Eduarda Ferdinanda Hofeckera, který během roku 1912 vytvořil dvanáct akvarelů s motivy z Jesenicka.

Autor předloh prozatím zůstává stranou zájmu badatelů. Hofeckerovo jméno ponechávají bez povšimnutí běžně dostupné české i německé slovníky umělců.¹ Až na strohé zmínky mu je prakticky věnována jediná, v českých knihovnách však nedostupná publikace, čtyřicetistránkový katalog výstavy Hofeckerova díla v městském muzeu v St. Pöltenu v květnu 1975.² Zdá se tedy, že Hofeckera je díky jeho volné tvorbě 30. let možné přiléhavě zařadit mezi regionální malíře Dolních Rakous. V rámci habsburské monarchie se ve druhém desetiletí 20. století výrazně prosadil jako autor akvarelových předloh pro masově vydávané umělecké místopisné pohlednice, které se v současnosti běžně objevují na filokartistických aukcích a jako ikonografické prameny jsou zastoupeny též v muzejních sbírkách a archivních či knihovních fondech.³ Samy pohlednice vydávané v několika sériích se za těchto okolností stávají důležitým pramenem.

Ze zkoumané série Hofeckerových pohlednic s motivy z Jesenicka se několik exemplářů nachází ve fondech SOkA Jeseník, ojediněle ve sbírce šumperského muzea. Šumperský sběratel Tomáš Petruň vlastní ve své soukromé sbírce téměř kompletní kolekci těchto pohlednic.⁴

Eduard Ferdinand Hofecker se narodil roku 1882 ve Vídni. Ve 30. letech se usadil v dolnorakouském St. Pöltenu, kde působil až do své smrti v roce 1938. Věnoval se realistické akvarelové malbě v duchu akademismu. Úspěchu dosáhl především díky svým kompozicím, které sloužily jako podklad pro edice uměleckých místopisných pohlednic zachycujících přírodní scenérie, městská zákoutí a architektonické interiéry poukazující na krásu rakouské přírody a starobylost rakouských měst (Víděň, St. Pölten, Dürnstein, Melk, Krems, Salzburg, Innsbruck). Pracoval zejména pro velké vídeňské vydavatelství bratří Kohnů (B. K. W. I), které od svého založení na počátku století do svého zániku s anšlusem Rakouska v roce 1938 vydalo víc než 15 000 pohlednic a spolupracovalo s více než 450 umělci.⁵ Desítky akvarelů vytvořil Hofecker rovněž pro pohlednice vydávané spolkem Deutscher Schulverein, se kterým spolupracoval nejméně od roku 1909. Později, v St. Pöltenu, byly vyhledávány Hofeckerovy akvarely na papíře zachycující městská zákoutí.

Na Hofeckerových malbách reprodukováných na pohlednicích vydávaných Deutscher Schulverein se objevují především horské scenérie, hrady čnící na pahorcích, kostely, horské chaty a jezera, mosty nebo také městská zákoutí a chrámové interiéry. Ve všech případech se jednalo o atraktivní turistické cíle, což platí jak pro sérii pohlednic z Jeseníků, tak pro pohlednice zachycující lákadla Vídně, Sankt Pöltenu, Tyrolska či Salzburga. Ze strany Deutscher Schulvereinu vydávání pohlednic představovalo především formu podpory nacionální turistiky. V jazykově smíšených Sudetech rozvoj turistiky přinášel nejen ekonomické výhody pro německé obyvatelstvo, ale stal se také účinným nástrojem k šíření nacionální obranné myšlenky do venkovských oblastí.⁶

E. F. Hofecker, *Vřesová studánka*,
1912 (Vlastivědné muzeum v Šumperku, H 12155)

E. F. Hofecker, *Kaple sv. Anny na Křížovém vrchu*,
1912 (soukr. sb.)

Na Jesenícku se podpoře turistiky věnoval německý spolek MSSGV, který byl ustaven v Jeseníku 26. 4. 1881. Impuls k jeho vzniku vzešel z nedalekého Gräfenberku (dnešní Lázně Jeseník) od Priessnitzova zetě Johanna Rippera a notáře Edmunda Rudolfa, kteří vyhověli přáním lázeňských hostů toužících se podívat do hor, jejichž panorama se před nimi rozprostíralo. Spolek financoval výstavbu horských chat a rozhleden, organizoval německé značení turistických cest, vydával vlastní časopis *Altvater*, mapy, průvodce a také pohlednice.⁷ Úvahy o vydání vlastního nákladu pohlednic se v řadách vedení MSSGV objevily již před rokem 1900, jak dokládá pohlednice Jeseníku se znakem spolku, pohledem na náměstí v Jeseníku a na rozhlednu Zlatý chlum, kterou jesenícká sekce vydala při příležitosti otevření rozhledny v roce 1899.⁸ Pohlednic zachycujících Zlatý chlum spolek vydal do začátku 1. světové války ještě několik.⁹ Chata Jiřího na Šeráku, vybudovaná již v letech 1887–1888 a po požáru nově postavená v roce 1894, se vlastní pohlednice se znakem MSSGV dočkala jistě již před rokem 1905.¹⁰ V roce 1912 spolek vydal ve vydavatelství bratří Hillebrandových v Prudniku čtyři pohlednice zachycující věž na Pradědu, Ovčárnu, Petrovy kameny a Vřesovou studánku.¹¹ V téže roce spolek uvítal nabídku vídeňského Deutscher Schulvereinu na vydání dvanácti pohlednic s reprodukcemi Hofeckerových akvarelů.¹²

Hofecker své práce svědomitě signoval i datoval. Celou kolekci maleb pro jeseníckou sérii vytvořil v roce 1912. K reprodukci technikou tříbarvotisku byly připraveny ve vídeňském ateliéru Maxe Jaffé. Stejně jako ostatní pohlednice vydávané spolkem Deutscher Schulverein jsou číslovány, byla jim přidělena čísla 421 až 432. Zobrazují postupně Žulovou, Čertovy kameny, Zlatý chlum z Křížového vrchu, Vysoký vodopád, Lipovou-lázně, Vodní tvrz v Jeseníku, Praděd, Vřesovou studánku, Divoký důl, chatu Jiřího na Šeráku, zámek Jánský Vrch a Staré Město pod Sněžníkem. S výjimkou Starého Města se tedy

jedná o slezské lokality, které se nacházely ve sféře zájmu jesenické sekce MSSGV. Pohlednice mají pařížskou Světovou poštovní konferencí v roce 1878 standardizované rozměry 140 x 90 mm,¹³ jsou orientovány na výšku. V tisku dole jsou Hofeckerem signovány a datovány, dále se v tisku objevuje značení tiskárny „Jaffé“. Série se těšila takové oblibě, že ji ve 20. a 30. letech znovu vydal Německý kulturní svaz (Deutscher Kulturverband), poválečný nástupnický spolek Deutscher Schulverein.¹⁴

Umělecké pohlednice vydávané jako reprodukce uměleckých děl byly před 1. světovou válkou, kdy se barevná fotografie teprve rodila, velmi žádané. Díky zdokonalení techniky soutisku tří barev byla vydavatelství schopna sytit poptávku obrovskou produkcí místopisných pohlednic vytištěných podle akvarelů. Hofecker se ve 2. desetiletí 20. století úspěšně zařadil mezi dvorní autory malířských předloh vyhledávané spolkem Deutscher Schulverein. Dvanáctidílná série pohlednic z Jesenicka s Hofeckerovými akvarely byla vydána v duchu cílů spolku usilujícího o všeobecné pozvednutí němectví a souběžně v souladu s posláním MSSGV představovala účinnou podporu rozvoji turismu v Jeseníkách.

POZNÁMKY

1. TOMAN, Prokop: *Nový slovník československých výtvarných umělců I*. Praha 1947; BECKER, Felix–THIEME, Ulrich: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart. Siebzehnter Band*, Leipzig; VOLLMER, Hans: *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler des XX. Jahrhunderts. Zweiter Band*, Leipzig; Idem, *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler des XX. Jahrhunderts. Sechster Band*, Leipzig.
2. WINDHÖR, Rudolf: *Eduard F. Hofecker – St. Pölten's Maler der dreißiger Jahre*. (kat. výst.), Stadtmuseum St. Pölten 1975.
3. Mimo region Slezska a severní Moravy např. v NÖ Landesbibliothek v St. Pölten. Srov. ANDRASCHKE–HOLZER, Ralph: *Die Statutarstadt St. Pölten in alten Ansichten*. (kat. výst.), NÖ Landesbibliothek St. Pölten 2009, s. 21–23, 30, 32, 36, 40. Dostupné z: http://www.noelandsbibliothek/ausstellung_2009_katalog.pdf vyhledáno 25. 6. 2019.
4. Autorka článku děkuje T. Petruňovi za poskytnutí pohlednic ke studijním účelům.
5. MARTINETZ, Erwin: *Über die Ausarbeitung eines Katalogs der BKKWI-Postkarten*, Meteor Nachrichten XVIII, č. 5, 2004, s. 12–13. Dostupné z: http://www.meteor-sammlerverein.at/meteor/wp-content/uploads/2016/10/meteor_2005_04_internet.pdf, vyhledáno 21. 6. 2019.
6. K problematice podrobně viz BALCAROVÁ, Jitka: „Jeden za všechny, všichni za jednoho!“ *Bund der Deutschen a jeho předchůdci v procesu utváření „sudetoněmecké identity“*. Praha 2013, s. 336–338.

7. K tématu podrobně viz DZIEDZIC, Martin: *Morawsko-Śląskie Sudeckie Towarzystwo Górskie 1881–1945*. Wrocław 2006; GLONEK, Jiří: *Raritní materiály k počátkům turistiky v Jeseníkách ve Vědecké knihovně v Olomouci*. In: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska: sborník z 18. odborné konference Olomouc, 14. – 15. října 2009*, Olomouc 2010, s. 41–60.
8. Srov. GÁBA, Zdeněk – MOŽNÝ, Petr: *Horské chaty v Jeseníkách na starých pohlednicích a fotografiích*. Štíty 2017, s. 160.
9. Tamtéž, s. 158.
10. Srov. Pohlednice Chata Jiřího na Šeráku, proslá 1905, Sběrka šumperského muzea, podsběrka historická, H 12760.
11. Diedzic (pozn. 7), s. 355; Pohlednice Praděd s věží, reprodukováno in: GÁBA – MOŽNÝ (pozn. 8), s. 76; Pohlednice Vřesová studánka, Sběrka šumperského muzea, podsběrka historická, H 15304.
12. *Altwater* 1912, č. 3, s. 141; *Altwater* 1912, č. 4, s. 155.
13. KARPAŠ, Roman: *Pohlednice. Historie lístků, které zmenšily svět*. Liberec 2005, s. 164.
14. Srov. pohlednice zachycující Vysoký vodopád, kterou vydal Deutscher Kulturverband v Praze pod číslem 64, SOkA Jeseník, Sběrka obrazového a fotografického materiálu, sign.3/154.

Němečtí malíři hor

Paul Aust a Arthur Blaschnik

Dr Marcin Dziedzic, Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu

P. Aust, *Rozhledna na Pradědu, pohlednice* (SOA Jeseník)

Jesenicko a pohoří, jež do něj zasahují – tedy Hrubý Jeseník a Rychlebské hory – tvořily přirozenou pohraniční hradbu s Pruskem, resp. Německem. Nepřitahovaly pozornost jen turistů, ale i umělců. Uveďme jako příklad alespoň dva malíře pocházející z Kladska a Slezska.

Německý malíř, grafik, básník a lékárník **Paul Aust** se narodil 22. 8. 1866 v kladském lázeňském městě Duszniki-Zdrój (Bad Reinerz) v rodině tkalce Wilhelma Austa a Christine roz. Förster. Studoval chemii, fyziku, mineralogii a botaniku na univerzitách v Mnichově a v Erlangenu, kde v roce 1896 obhájil doktorskou práci *Beiträge zur Kenntnis der metamorphen Kalke des Fichtelgebirges* o metamorfózách vápence ve Smrčinách, pohoří na severovýchodě Bavorska. V roce 1895 se oženil s Marií Kappel, 8. 7. 1900 se jim narodila dvojčata, dcery Brigitte a Irmingard. Aust vlastnil lékárnu v Łagiewnikach u Niemczy (Heidersdorf, 1900) a v Ostritz u Zhořelce (Görlitz, 1901–1907). Vedle psaní veršů se rozhodl zdokonalit svůj zájem o malování. V letech 1907–1910 studoval na Akademiich výtvarného umění v Drážďanech a Mnichově. Ještě během studií vznikly jeho první krajinomalby z okolí Drážďan a Míšně, poté podnikl studijní cestu do Bavorska a Tyrol.

V roce 1910 se vrátil zpět do Slezska, zakoupil v Sobieszówie (Hermsdorf, dnes část Jeleniej Góry) dům, v němž žil až do smrti. V roce 1922 se stal spoluzakladatelem malířského uskupení *Vereinigung bildender Künstler St. Lukas* v Szklarskiej Porębie (Schreiberhau). U příležitosti 60. narozenin mu spolek v roce 1926 uspořádal výstavu jeho prací, do té doby obeslal jen kolektivní výstavu v Berlíně roku 1910. Věnoval se krajinomalbě, zejména s tématem Krkonoš, a technice leptu, kterou používal při tvorbě volné grafiky a návrhů *ex libris*. Jeho tvorba se vyznačovala jemným, romantickým realismem. Často podnikal

malířské výpravy do Kladska a Jizerských hor. Jeho obrazy a kresby z let 1916–1922 byly publikované v časopise *Die Bergstadt*. Friedrich Castelle o něm v časopise roku 1925 napsal: „*Každá krajina je mu básní.*”¹ Nakladatelství Maxe Leipelta a Fritze Springera v Cieplicach Śl.-Zdroju (Bad Warmbrunn – Cunnernsdorf) vydaly sérii několika pohlednic s horskými motivy.

Tvořil rovněž v Jeseníkách, kde maloval v okolí Branné, vytvořil obraz s námětem smrkového pralesa, zachytil Vřesovou studánku, chatu na Šeráku, Praděd a Františkovu myslivnu. V roce 1912 se jeho obrazů ujalo nakladatelství Gebrüder Hillebrand z Prudniku (Neustadt) a vydalo je na sérii pohlednic z Jeseníků. Aust zemřel 4. 9. 1934 v Sobieszówie. Dcera Irmingard († 19. 9. 1992 Worms) zdědila po otci jeho nadání a stala se rovněž malířkou. Vystudovala u Otto Müllera na akademii ve Vratislavi. Po roce 1946 byla i se sestrou odsunuta do Wormsu.

A. Blaschnik, *Okolí Lipové* (reprofoto)

Ve slezském městě Strzelin (Strehlen) se 8. 12. 1823 narodil **Arthur Blaschnik**, který rovněž hledal inspiraci v našem kraji. Blaschnik studoval malířství na akademiích výtvarného umění ve Vídni (1843/1844) a v Mnichově (1844–1849). V letech 1849–1852 žil a tvořil na Gräfenberku, kde jeho otec pracoval u pohraniční strážce. Během té doby navštěvoval i dnešní Głuchołazy (Ziegenhals). V roce 1852 se vydal přes Tyroly do Itálie. Žil půl roku v Benátkách a stejně dlouhou dobu ve Florencii. V půli října 1853 dorazil do Říma, kde zůstal až do roku 1880 a věnoval se krajinomalbě. Byl členem zdejší německé umělecké kolonie. Během římského pobytu jezdil v létě a na podzim často malovat do Slezska, jmenovitě do Cieplíc Śląskich (Bad Warmbrunn, 1859), Przesieky (Hain, 1860), Podgórzyna (Giersdorf, 1861), Szczawna-Zdroju (Bad Salzbrunn, 1871), Lubáně (Lauban, 1875), Kościelniku (Holzkirch, 1876) a Głubczyc (Leobschütz, 1879). Od roku 1880 žil v Berlíně. Podnikl několik malířských výprav do Slezska (1881, 1886, 1890, 1906) i Říma (1907 a 1908). S jeho dílem se můžeme setkat v mnoha aukcích, většinou však s italskými motivy. Z poslední doby jsme zaznamenali prodej jeho obrazu *Lindewiese* (Lipová).² Nevelká práce na papíře (olej a kvaš) zachycuje horské okolí lázeňské obce Dolní Lipová s kostelem sv. Václava.

LITERATURA

Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart. Hrsg. U. Thieme, F. Becker, Bd. 4, Leipzig 1910, s. 102.
Saur Allgemeines Künstler-Lexikon. Bd. 5, München-Leipzig 1992, s. 680.
Saur Allgemeines Künstler-Lexikon. Bd. 11, München-Leipzig 1995, s. 437.
 SACHS, R.: *Lexikon der bildenden Künstler und Kunsthandwerker Schlesiens bis 1945*. Bd. 1, Breslau 2001, s. 141-144.
 STANICKA-BREZICKA, K.: *Artystki śląskie ok. 1880-1945*. Toruń 2006, s. 259.
 ROME-DZIDA, A.: *Niemieccy artyści w Karkonoszach w latach 1880-1945. Przyczynek do badań nad Heimatkunst*. Jelenia Góra 2013, s. 212-218.
 DZIEDZIC, M. – DZIEDZIC, G.: *Kłodzka Grupa Artystyczna 1920–1945*. Wrocław 2014, s. 35.

MEHNERT-GEß, Gisela – ULLRICH, Junker: *Dr. Paul Aust 1866–1934*. Bodnegg 2010.
 ŁUKASZEWICZ, P. – KOZAK, A.: *Obrazy natury. Adolf Dressler i pejzażyści śląscy drugiej połowy wieku XIX*. Wrocław 1997, s. 98-99.

POZNÁMKY

1. MEHNERT-GEß, Gisela – ULLRICH, Junker: *Dr. Paul Aust 1866–1934*. Bodnegg 2010. Dostupné z http://jbc.jelenia-gora.pl/Content/5155/Aust_Buch.pdf
 2. Antiquariat Daša Pahor, Umgegend von Lindewiese, 18,5 x 24 cm, viz https://www.pahor.de/media/catalog/product/cache/1/image/1024x700/9df78eab33525d08d6e5fb8d27136e95/6/2/62982_1.jpg, vyhledáno 27. 5. 2019.

Malíř Jeseníků Stanislav Menšík

Mgr. Jan Andres, Filozofická fakulta Univerzity Palackého
prof. RNDr. dr. hab. Jan Andres, DSc., Přírodovědecká fakulta Univerzity Palackého

Ve dnech 25. října 2018 až 27. ledna 2019 proběhla v Arcidiecézním muzeu Olomouc výstava obrazů Stanislava Menšíka¹ – nedoceněného a částečně již pozapomenutého významného umělce v kontextu českého výtvarného umění 30. až 60. let minulého století. Přestože strávil téměř celý život ve svém rodišti na Svatém Kopečku u Olomouce, pobýval také od roku 1945 pravidelně na své chalupě v Ludvíkově u Vrba pod Pradědem. Pro bytostný vztah k tamní krajině a přírodě, které s důvěrnou znalostí znázorňoval na svých plátnech a četných kresbách, si svého času vysloužil označení „Malíř Jeseníků“. Cílem našeho příspěvku je, kromě opětného připomenutí osobnosti zajímavého autora, snaha o alespoň částečné přiblížení důležité části jeho tvorby, a to právě ve vztahu k Jeseníkům.²

Narodil se 9. listopadu 1912, jen několik kroků od svatokopecké baziliky Navštívení Panny Marie. Po absolvování obecné školy ve svém bydlišti a měšťanské školy v Olomouci–Pavlovičkách se vyučil u příbuzných v Olomouci obchodním příručím. Po smrti otce se však již v roce 1931 stává svobodným umělcem. Prostřednictvím spisovatelky, překladatelky a mnohačetné aktivistky Pavly Moudré (1861–1940) absolvoval v letech 1933–1935 soukromé školení u Alfonse Muchy (1860–1939). Maloval 40 roků. Výsledkem je kolem 500 maleb, 1500 kreseb, 30 grafik, 10 ex libris, 20 ilustrovaných knih a bibliofilii. Z toho odhadem zhruba čtvrtina se týká jeseníckých motivů. Spolupracoval s brněnským uměleckým knihářem Jindřichem Svobodou (1909–2001), který realizoval jeho kresebné návrhy knižních vazeb a s architektem Lubomírem Šlapetou (1908–1983) při úpravách interiérů prodejen v Olomouci. Vystavoval asi na 70 výstavách. Menšíkovy obrazy jsou kromě soukromých sbírek zastoupeny také v několika státních muzeích a galeriích, zejména v Muzeu umění Olomouc.

Čtyři samostatné výstavy měl přímo v regionu Jeseníků: v roce 1956 ve městě Jeseník při příležitosti sjezdu neurologů, v roce 1958 v Karlově Studánce, o rok později v Šumperku a v roce 1965 ve Vrbně pod Pradědem. V samotném Jeseníku vystavoval již dvakrát předtím v roce 1949, a to se Skupinou morav-

Stanislav Menšík v ateliéru v Ludvíkově (soukr. sb.)

Stanislav Menšík, *Předjaří (v Ludvíkově)*, 1959, olej, plátno (soukr. sb.)

ských výtvarníků v Olomouci, jíž byl členem. Jeho obrazy bývaly součástí výzdoby několika jesenických turistických chat (Na Skřítku aj.) a rekreačních zařízení (Hotel Praděd ve Velkých Losinách aj.). Jestli se z nich těší i současní návštěvníci, nám není známo. Několik obrazů bylo údajně také v majetku Městského muzea Jeseník (nyní Vlastivědné muzeum Jesenicka), Čs. státních lázní v Jeseníku (nyní Lázně Jeseník) a Čs. státních lázní v Karlově Studánce (nyní Horské lázně Karlova Studánka).

V roce 1945, po několika návštěvách novousedlíků Hradilových v Ludvíkově, se Menšík rozhodl koupit v jejich sousedství zchátralý obuvníkův dům č. p. 39. Postupně ho upravil a později k němu také přistavěl ateliér, který měl nejdříve provizorně na půdě u Hradilů. V letních měsících zde trávil stále více času a v reakci na politickou situaci 50. let mu chalupa sloužila doslova jako azyl. V Jeseníkách tak našel svůj druhý domov.

Zdejší krajina plně odpovídala jeho nátuře a temperamentu. Menšík rád maloval přímo v plenéru. Později, když mu už tak nesloužilo zdraví, si do skicáku pořizoval jen kresebné náčrty tužkou s označením barev, které pak realizoval až v ateliéru. Jeho panoramatické obrazy jesenického pohoří a přírodních scenerií byly mnohými vnímány – slovy blízkého přítele a největšího znalce jeho díla, překladatele a básníka Otty Františka Bablera (1901–1984) – jako „vrchol krajinářské tvorby a šťastný úsek celého jeho uměleckého díla“.³

O. F. Babler také připravil itinerář putování Menšíkem zachycenou jesenickou krajinou v katalogu výstavy *Krajiny Stanislava Menšíka*, konané roku 1956 v Olomouci.⁴ Pokusme se podělit o zážitek alespoň z ukázky závěrečné části Bablerova poetického textu:

Potom však nás malířova cesta vede už vzhůru do Vysokých Jeseníků, na dějiště příhod z dávných pověstí a bájí, do kraje drvoštěpů a skaláků. Prožíváme tam s ním celý rok od časného studeného jara přes jasné dny léta, do deštivého a mlhavého podzimu, od první vyrážející zeleně, přes plnost vegetace, provázenou bzukotem včel a čmeláků a zákmity ještěřčích pohybů, až do zlátnutí a vadnutí jeseň. Stoupáme po stráních nad Hraběšicemi, jejichž políčka mají meze posázeny břízkami a lískovými keři, až se zdá, jako by tyto svahy tvořily celý složitý systém obrazců a kosočtverců, který pak zvláště za deště, kdy pozbuje určitosti, působí dojmem podivným a tajemným. Posedíme tu chvíli v trávě mezi mateřídouškou a třezalkou,

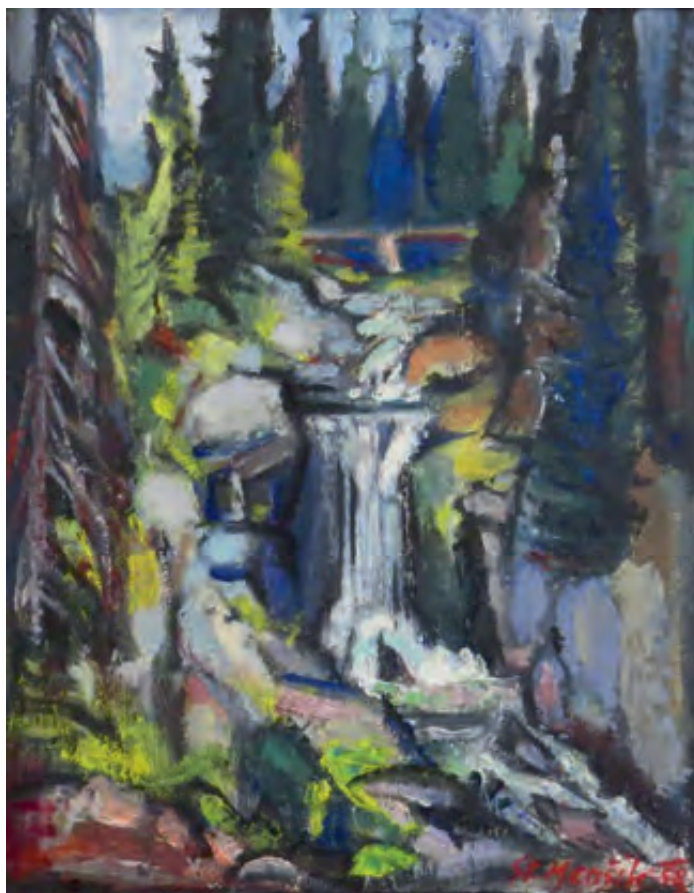
ale cesta nás brzy vede dále, do údolí Desné a do Krásného, odkud za podvečerní nálady hledíme na zvláště pahorky a vrchy, pak dále do hor nad Sobotín, kde se nám otvírá pohled k Mravenčníku, k Červenohorskému sedlu a k Pradědu, na celý ten mohutný temný masiv. Máme ještě v očích obrazy radostnějších a smavějších krajin Hané a můžeme tedy s nimi srovnávat pochmurnější nálady těchto rozložených hor – rub a líc krásy naší země. Pak zase s malířem hledíme na Praděd z druhé strany pohoří, od Ludvíkova. Z této strany zná malíř své hory ještě důvěrněji. Pohledem od ludvíkovské roubené chalupy s převislou střechou zachycuje více podrobností této krajiny, její holé stráně, tlení jejího pralesa, její stromy větrem a nepohodami ošlehané, její polomy, horské chatrče s chudými jeřabinami, trpkým ovocem těchto hor, její balvany, tyto ztuhlé vyvrheliny z pralátky této planety. V jednom z těchto údolí více tušíme, než vidíme Karlovu Studánku, a dominantou kraje je stále Praděd se svou rozhlednou, jedna ze slavných hor našich zemí. Zde teprve je malířská cesta od Hané k Pradědu dokonána.

Stanislav Menšík dokončil svou životní cestu dne 16. 6. 1970 v Olomouci, kam se v roce 1969 odstěhoval. Pohřben byl ve svém rodišti na starém svatokopeckém hřbitově, nalevo od kaple sv. Barbory.

Menšíkovo malířské dílo s motivy Jeseníků by si zasloužilo samostatnou monografii.⁵ Zajímavá by také byla konfrontace s pracemi čerstvého absolventa AVU v Praze Adama Kašpara (1993), jehož diplomová práce *Mapa hor* se přímo týká Jeseníků, kam se na osm měsíců studia a praxe přestěhoval. Podle slov Aloise Rečky prostě „Menšík pochopil Jeseníky a dovedl je přiblížit“.⁶

POZNÁMKY

1. K výstavě připravili její autoři (shodní s pisateli tohoto textu) výpravný katalog, mající charakter monografie: *Marnotratný milovník barev / Stanislav Menšík (1912 – 1970)*. Muzeum umění Olomouc, Olomouc 2018, 168 s.
2. Spektrum malířovy tvorby je mnohem širší a sahá od religiózních figurálních námětů až k abstraktním monumentálním realizacím. Menšík byl také příležitostný grafik a ilustrátor bibliofilů.
3. Viz BABLER, O. F.: *Obrazy Stanislava Menšíka*. Text katalogu stejnojmenné výstavy ve Výstavní síni Lidové demokracie, Praha 1958. Tento názor však není obecně přijímán. Pro někoho znamenají Menšíkovy jesenícké krajiny jen „z nouze cnost“ a odklon od moderní tvorby, podobně jako krajiny Českého středohoří Emila Filly.
4. Viz BABLER, O.F.: *Krajinami Stanislava Menšíka*. Text katalogu výstavy v Malé galerii Díla, Olomouc 1956.
5. V této souvislosti připomeňme známé fotografické publikace o Jeseníkách: LENHART, Otakar – TOMEČEK, Jaromír: *Jeseníky*. Krajské nakladatelství v Ostravě, Ostrava 1964, 200 s. a SMAHEL, Rudolf: *Jeseníky*. Krajský národní výbor v Ostravě, Osveta, Martin 1970, 208 + 16 s.
6. Viz novinový článek k již zmíněné výstavě *Krajiny Stanislava Menšíka* (Malá galerie Díla, Olomouc) v Lidové demokracii ze dne 15. 11. 1956.

Stanislav Menšík, *Vodopády na Bílé Opavě*, 1958, olej (soukr. sb.)

Malíř živé přírody

Mirko Hanák z Bukovic

Mgr. Božena Kaňáková, Vlastivědné muzeum Jesenicka

Jeseníky a jejich přírodou se ve svých dílech nechal inspirovat také malíř a grafik Mirko Hanák, který patřil mezi naše nejúspěšnější ilustrátory knih pro děti a mládež. Z jeho rozsáhlého výtvarného díla můžeme obdivovat především obrázky a ilustrace divoce žijících zvířat z naší přírody, jejichž originálním ztvárněním se Mirko Hanák zapsal do srdcí nejedné generace čtenářů. Ovšem jen někteří ví, že své nejplodnější tvůrčí období prožil v našem kraji, v Bukovicích u Jeseníku.

Mirko Hanák přišel na svět 26. června 1921 v Turčianském Svätém Martině na Slovensku. O několik let později se jeho rodina odstěhovala na Moravu. Nejprve s rodiči pobýval ve Skaličce u Zábřeha, kde začal navštěvovat také základní školu. Později sem jezdil k babičce na prázdniny, když se jeho rodiče přestěhovali do Kroměříže.¹ Jako malý chlapec se Mirko Hanák často celé dny toulával společně se svými kamarády v lesích okolo Zábřeha nebo pytláčil na řece Moravě. V dospělosti rád vzpomínal na na tyto první silné doteky s krásami i taji přírody, které ovlivnily jeho pozdější tvorbu. „*Již od dětství choval lásku k broukům, motýlům, květinám a zvířatům. Dovedl se dívat celé hodiny na každého prostého tvora, až z něj vyčetl každíčkou podrobnost ve tvaru, barvě, pohybu i myšlení.*“²

Také na škole patřilo kreslení k Hanákovým největším koníčkům, proto se po maturitě v Olomouci v roce 1940 rozhodl v důsledku uzavření vysokých škol přihlásit na Baťovu školu umění ve Zlíně, kde studoval v ateliéru dekorativní malby. Po dvou letech studia byl však jako příslušník tzv. „ročníku 1921“ povolán na nucené práce do Německa, kde pracoval v továrně poblíž města Kapfenberg. O Vánocích roku 1944 se mu ale podařilo se svým přítelem malířem Čestmírem Kavkou uprchnout zpět do protektorátu, kde se do konce války skrýval na Českomoravské vysočině.³

Po 2. světové válce studoval v letech 1945–1949 na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze v ateliéru kresby a malby vedeném profesorem Josefem Novákem.⁴ Ještě během svého studia se stal členem Spolku výtvarných umělců Mánes, který již od svého založení v roce 1887 sdružoval nejlepší české a slovenské výtvarné umělce své doby.⁵ Již od dob svých studií v Praze pobýval často v Jeseníkách, kam se jeho rodiče krátce po válce přestěhovali. Rád se procházel v hlubokých lesích okolo Jeseníku, kde se věnoval také své lovecké vášni. Na své toulky do přírody však stále častěji vyrážel beze zbraně vybaven pouze svou geniální vizuální pamětí, prostřednictvím níž pozoroval divoce žijící zvířata v jejich přirozeném prostředí. „*V terénu Mirko Hanák nekreslil, ani neskicoval, jeho obrázky s přírodní tematikou tak vznikaly především ze vzpomínek, které nebyly jen otiskem viděného, ale evokovaly těž osobní silný zážitek.*“⁶ K jeho dalším oblíbeným místům mimo Jeseníky patřila Lipenská a Vranovská přehrada i slovenské Tatry. Svůj mimopražský ateliér měl od roku 1945 v Bukovicích v č. p. 173.⁷ Při výtvarné práci poskytovala Mirko Hanákovi velikou oporu jeho manželka Dagmar, která měla pochopení pro jeho pracovní nasazení. Kromě profesního úspěchu tak manželé Hanákovi mohli prožívat i rodinné štěstí dovršené narozením dcery Zuzany.

Mirko Hanák se díky svému rozsáhlému a bohatému výtvarnému dílu, jež vytvořil během dvaceti let své ilustrační tvorby, zařadil zaslouženě mezi významné české ilustrátory. Těžištěm jeho tvorby se staly především ilustrace knih pro děti a mládež s přírodními náměty. Převládajícím motivem kreseb a grafik byla většinou divoce žijící zvířata vyskytující se v přírodě naší vlasti. Postupem doby si Mirko Hanák vytvořil svůj osobitý výtvarný styl, když se v průběhu 50. let postupně odpoutal od tehdy preferovaného realistického zobrazování a vydal se cestou znaku. Při svém výtvarném projevu se nechal inspirovat

Mirko Hanák, *Bukovice*, akvarel, 50. léta 20. století (Vlastivědné muzeum v Šumperku, H 17368)

zejména čínskou tušovou malbou, s níž se pravděpodobně seznámil díky celé řadě výstav pořádaných na podporu kulturní spolupráce Čínské lidové republiky a Československa.⁸

Z malířských technik si nejmíce oblíbil akvarel, který „vyžadoval rychlou a přesnou práci, vylučoval hledání konečného tvaru i opravy, zato tato technika dodávala kresbě lehkost, vzdušnost a průzračnost.“⁹ Nešlo mu o co nejpřesnější vyobrazení zvířete, ale spíše o zachycení jeho citové stopy, ať už v pohybu nebo při bdělé strnulosti. Po zaschnutí malby dokresloval drobné detaily, jako oči, tykadla, nebo jednotlivé chloupky. Právě oči bývají často jediným ostře zachyceným bodem z podoby celého zvířete.¹⁰

Mirko Hanák už od konce 40. let spolupracoval se Státním nakladatelstvím dětské knihy, které již v roce 1951 vydalo pětici knih s jeho obrázky. Jednalo se o tituly sovětských autorů, mezi nimiž vynikla především publikace *Lovcovy povídky* od Georgije Aleksejeviče Skrebnického.¹¹ O rok později se jeho ilustrace objevily také v knize Aloise Jiráska *Kozák a Turek a jiné povídky* a v *Pohádkách* Boženy Němcové. Jeho tvorbu výrazně ovlivnil také spisovatel Karel Nový, pro nějž Mirko Hanák opakovaně ilustroval knihu *Rybařící na Modré zátoce*. Tato publikace vyšla s Hanákovými obrázky poprvé v roce 1953, později byla vydána ještě jedenáctkrát. K dalším knihám pro děti a mládež s tematikou přírody, na nichž se Hanák výtvarně podílel, patřily například tituly *Na rybníce* (1954) Ladislava Stehlíka, *Toulky přírodou* Jana Vrby (1955) nebo knížka *Jelen Švihlík* Aloise Mikulky (1955). V 60. letech úzce spolupracoval též se spisovatelem Jaromírem Tomečkem, jemuž ilustroval například knihy *Admirál na Dyji* (1962), *Stříbrný lipan* (1965), *Smaragdové stopy* (1966) nebo *Marko* (1967).¹² Jeho ilustrace se objevily také v dobrodružných knihách zahraničních autorů jako Henryho Williamsona, Ernesta Thompsona Setona, Felixe Saltena nebo Jacka Londona. Knihy s jeho obrázky vycházely i v zahraničí, například ve Velké Británii, Německu, Belgii, Holandsku, Finsku, USA, Japonsku, Maďarsku, Polsku nebo v Sovětském svazu.

Mimo dobrodružnou literaturu pro děti a mládež vytvořil Mirko Hanák též ilustrace k několika pohádkovým knížkám, především ke klasické pohádce *Pták Ohnivák a Liška Ryška* od Karla Jaromíra Erbena (1963) nebo titulu *Modrý pták* od Marie d' Aulnoy, jehož česká verze vyšla v přepracování Jana Vladislava poprvé v roce 1971. Velkého úspěchu mezi malými čtenáři se dočkaly také jím ilustrované knížky veršů pro děti jako *Trnky brnky na ty hrnky* od Kristy Bendové (1964) nebo titul *Bačkůrky z mechu* od Mileny

Mirko Hanák, *Srna*, grafický list (Vlastivědné muzeum v Šumperku, H 8827)

Lukešové, který získal ocenění v soutěži o nejkrásnější knihu roku 1968. Nejmenším dětem pak otevírala obzory jeho obrazově koncipovaná leporela *Moje zvířátka* (1966) i jejich pokračování *Zvířátka z lesa* (1968), stejně jako soubor volných reprodukcí *Zvířátka z celého světa* (1969).¹³ Svými ilustracemi Mirko Hanák obohatil nejen knihy krásné literatury, ale i učebnici autorů Jindřicha Roubala a Karla Zimy *Zoologie pro 6. ročník*, která byla poprvé vydána v roce 1961.¹⁴

Mirko Hanák se ve své výtvarné činnosti neomezoval pouze na obor knižní ilustrace. Z jeho rozsáhlého díla se zachovaly také samostatné obrazy, stejně jako řada volných kreseb a prací z oboru užité grafiky, z nichž můžeme obdivovat zejména jeho návrhy filmových plakátů a poštovních známek. Jeho filmové plakáty byly prezentovány na několika českých i zahraničních výstavách o vývoji českého filmového plakátu ve 20. století. V roce 1963 získal dokonce cenu na Mezinárodní výstavě filmového plakátu ve Versailles.¹⁵ Počátkem 70. let se Mirko Hanák snažil překročit hranici knižní ilustrace a proniknout do světa filmové animace. V roce 1970 spolupracoval s americkým režisérem Genem Deitchem na přípravě animovaného filmu *Šarlotina pavučinka*, pro nějž vytvořil více než 700 obrázků. Film se však nakonec nerealizoval a ilustrace skončily v režisérově archivu.¹⁶

Jeho výtvarná díla byla prezentována na mnoha výstavách. V 50. letech se jednalo například o Výstavu k výročí deseti let Československé lidové demokratické republiky ve výtvarném umění (Praha, 1955) nebo IV. přehlídku československého výtvarného umění (Praha, 1955). Během 60. let se Mirko Hanák účastnil výstav, které se snažily postihnout charakter knižní ilustrace a její současný vývoj, jako Moderní ilustrace dětské knihy (Praha, 1965) nebo 2. bienále užité grafiky (Brno, 1966). Koncem této dekády se jeho díla prezentovala také na zahraničních výstavách československých knih v Haagu a Moskvě. Počátkem 70. let měl dokonce dvě samostatné zahraniční výstavy, a to v roce 1970 v Berlíně a o rok později v Bagdádu. V Československu vystavoval Mirko Hanák za svého života samostatně pouze v Olomouci v roce 1971.¹⁷

V období politického uvolnění na přelomu 60. a 70. let se tak Mirko Hanák ocitl na vrcholu své výtvarné kariéry. Avšak krátce poté, co oslavil své padesátiny, jej zasáhla těžká nemoc. V květnu roku 1971,

když se chystal na výstavu do Bagdádu, mu byla při povinné lékařské prohlídce diagnostikována leukémie. Této nemoci bohužel o pár měsíců později podlehl. Zemřel v Praze 4. listopadu 1971. V roce 1972 byla pak k prvnímu výročí Hanákova úmrtí uspořádána v Praze v Galerii Václava Špály výstava s názvem Mirko Hanák – výběr z díla, o kterou projevila později zájem i další města.¹⁸

Během svého života získal Mirko Hanák za svou práci řadu ocenění nejen v Československu, ale i v zahraničí. Knihy s jeho ilustracemi se pravidelně objevovaly na přehlídkách Nejkrásnější kniha roku, kde byly mnohokrát vyznamenány. V letech 1967 a 1968 mu byly uděleny ceny na mezinárodním knižním veletrhu v Bologni. V roce 1968 získal ocenění v Cittá di Carole. O rok později Mirko Hanák obdržel na Mezinárodní výstavě v Moskvě diplom za zpracování knihy Bohumila Říhy *Divoký koník Ryn*. V roce 1970 mu byla pak udělena nakladatelstvím Albatros cena za výtvarné zpracování knihy Henryho Williamsona *Vodní poutník Tarka*. Po své smrti byl Mirko Hanák v roce 1972 za celoživotní dílo vyznamenán Cenou Ministerstva kultury, o dva roky později obdržel též Cenu Marie Majerové.¹⁹ Jeho díla jsou součástí sbírek Národní galerie v Praze, Moravské galerie v Brně, Památníku národního písemnictví v Praze i Vlastivědného muzea v Šumperku.²⁰

Tvorba Mirko Hanáka představuje více než dvacet let systematické a promyšlené práce, která zahrnuje mimo velkého množství kreseb, obrazů a knižních ilustrací též návrhy poštovních známek, filmové plakáty i karikatury. Jeho knižní ilustrace ovlivnily estetické vnímání přírody celých generací čtenářů jím ilustrovaných knih. Tento vliv byl o to cennější, že působil na své čtenáře, respektive diváky v jejich dětství, kdy je lidské vnímání nejintenzivnější. Ačkoliv mu bylo dáno prožít poměrně krátký život, přežívá jeho výrazný umělecký styl a citlivé vnímání živé přírody v reedicích jím ilustrovaných knih dodnes.

Vzhledem k tomu, že v inkriminovanou dobu spadalo jesenické muzeum pod Okresní vlastivědné muzeum v Šumperku, nezískalo do své sbírky žádné Hanákovy dílo a povědomí o jeho spjatosti s Jesenickem postupně vybledlo, chápeme tento článek především jako prostředek regionálního znovuobjevení tohoto tvůrce novými generacemi čtenářů a milovníků umění vůbec.

POZNÁMKY

1. NĚMEČKOVÁ, Jana: *Ilustrační tvorba Mirko Hanáka*. Bakalářská diplomová práce, Masarykova univerzita v Brně, Fakulta filozofická, Brno 2013, s. 12.
2. FRANKE, J.: *Za malířem a ilustrátorem Mirko Hanákem*. Severní Morava, sv. 23, Šumperk 1972, s. 75.
3. FULÍKOVÁ, Anna: *Mirko Hanák (1921–1971) v kontextu dobové ilustrace*. Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Fakulta filozofická, Praha 2016, s. 49.
4. *Archiv výtvarného umění*, heslo *Mirko Hanák*, <http://cs.isabart.org/person/6036>, vyhledáno 30.5.2019.
5. FRANKE, J.: *Za malířem ...*, opak. cit., s. 76.
6. FULÍKOVÁ, Anna: *Mirko Hanák ...*, opak. cit., s. 54.
7. FRANKE, J.: *Za malířem ...*, opak. cit., s. 75.
8. FULÍKOVÁ, Anna: *Mirko Hanák ...*, opak. cit., s. 8.
9. STEHLÍKOVÁ, Blanka: *Abeceda lásky*. Praha 2009, s. 147.
10. STEHLÍKOVÁ, Blanka: *Ilustrace Mirko Hanáka*. Klub přátel výtvarného umění, Praha 1971.
11. NĚMEČKOVÁ, Jana: *Ilustrační tvorba ...*, opak. cit., s. 12.
12. FULÍKOVÁ, Anna: *Mirko Hanák ...*, opak. cit., s. 50-51.
13. NĚMEČKOVÁ, Jana: *Ilustrační tvorba ...*, opak. cit., s. 24–29.
14. *Mirko Hanák*. Praha 1974.
15. FULÍKOVÁ, Anna: *Mirko Hanák ...*, opak. cit., s. 52.
16. *Mirko Hanák – výběr z ilustrační tvorby (katalog k výstavě)*. Praha 1973.
17. FULÍKOVÁ, Anna: *Mirko Hanák ...*, opak. cit., s. 51-52.; *Mirko Hanák – výběr z ilustrační tvorby*. Praha 1973.
18. STEHLÍKOVÁ, B.: *Abeceda ...*, opak. cit., s. 148.
19. *Archiv výtvarného umění*, heslo *Mirko Hanák*, <http://cs.isabart.org/person/6036>, vyhledáno 30.5.2019.; *Mirko Hanák – výběr z ilustrační tvorby*. Praha 1973.
20. *Archiv výtvarného umění*, heslo *Mirko Hanák*, <http://cs.isabart.org/person/6036>, vyhledáno 30.5.2019.; *Práce Mirko Hanáka ve sbírkách Okresního vlastivědného muzea v Šumperku*. Severní Morava, sv. 42, Šumperk 1981, s. 76-77.

Čtyřprocentní socialistické umění. Umělecká díla ve veřejném prostoru města Jeseníku

Bc. Lucie Kristýna Buchtová, Městský úřad Jeseník

Článek obsahuje v názvu „4% socialistické umění“. Kdo by si myslel, že se bude jednat o skryté výtvarné homosexuální akty, které vznikaly v komunistickém Československu, bude zklamán.

Příspěvek ve skutečnosti pojednává o uměleckých dílech, která u nás vznikala v 70. a 80. letech minulého století, kdy se rozmáhala výstavba rozsáhlých sídlišť, jež kromě paneláků zahrnovala parčíky či obchody. Aby ve změní šedých staveb nepůsobila sídliště tak nevzhledně a smutně, existoval zákon, který ukládal, aby každá státní stavba (drtivá většina všech stavebních projektů) dala 1 až 4 % z celkového rozpočtu na „výzdobu“. Toto „čtyřprocentní umění“ pak tvořilo estetické dominanty ve veřejném prostoru nejen kolem vznikajících sídlišť, ale i poliklinik, nemocnic, obchodních domů, výrobních podniků, administrativních a správních budov. Stát tak zajišťoval lukrativní práci vystudovaným výtvarníkům, čímž si chtěl získat jejich loajalitu a zároveň je použít ke své propagaci. Vznikala díla sochařská, reliéfy, mozaiky, panó, tapiserie atd. Takto zdobeny byly i interiéry staveb, jako např. slavnostní haly, foyery, obřadní síně.

Fantazii autorů se při tvorbě sochařských prací a výtvarných motivů meze nekladly, a proto vznikala nejrůznější díla. V tomto krátkém článku si dovolíme obecně zmínit pouze ty nejrozmanitější a nejčastější typy, které nacházíme v českých městech, a poté je specifikovat v Jeseníku.

Tato stránka umění není dosud řádně zpracována a málokoho při procházce městem Jeseník napadne sledovat, zda ta zvláštní socha, mnohdy abstraktních forem, nepatří do skupiny čtyřprocentního umění. Přitom informace je již dnes možné nalézt jednak v literatuře, např. v díle autora Pavla Karouse s názvem *Větřelci a volavky: Atlas výtvarného umění ve veřejném prostoru*, či ve fondu Dílo, podnik Českého fondu výtvarných umění – oblastní středisko Olomouc, který je deponován v Muzeu umění v Olomouci, kde jsou uloženy objednávky děl z 80. let. Tento materiál není dosud zpracován, a nabízí tak velké možnosti bádání. Dokumenty, které se váží k 70. letům minulého století, se s největší pravděpodobností nacházejí v Zemském archivu v Opavě.

V dnešní době dochází k pomalému, ale jistému odstraňování uměleckých děl socialistické éry. Často nenávratně mizí při rekonstrukci sídlišť, takže budoucí generace nebudou mít možnost poznat na vlastní oči tuto etapu výtvarného umění. Nehledě na to, že jsou tímto způsobem často porušována autorská práva zhotovitelů, jelikož jejich souhlas s odstraněním díla nikdo nepožaduje.

Prvním typem tohoto druhu umění byly sochy zv. „Nejedlý“, což byly postavy připomínající různé události, jako např. partyzánský boj proti nacismu, oběti nacismu či různé osobnosti, které budovaly socialismus.¹ „Nejtypičtějším formálním projevem typu *Nejedlý* byla figurativní socha, která se od ostatního realistického sochařství kromě námětů odlišovala stereotypním geometrizováním hmoty, výraznou drapérií a užitím symbolických gest a ideologických znaků.“² V Jeseníku stála taková socha od roku 1965: *Rudoarmějec* od Josefa Žbika.³ Dalším typem jsou sochy hrdinských profesí za socialismu, jako byli horníci, slévači, obráběči kovů atd. Oslava těchto profesí se stala základem pro tvorbu obdobných soch po celé republice. V Jeseníku se nacházela socha dělníka, zřejmě od J. Žbika.⁴ Po vstupu člověka do vesmíru si oblibu získaly motivy kosmonautů. Dalším typem byly sochy sportovců, od hokejistů, basketbalistů až po gymnastky. „*Forma těchto soch má svou dynamiku, jež vyžaduje téma nejbliž k modernistické expresivní zkratce futurismu... Geometrické zestručnění domácích soch se sportovní tematikou probíhá pouze v detailu a neovládá celou hmotu sochy, aby nebylo možné dílo označit za příliš abstraktní.*“⁵ V Jeseníku stála před Sportovní halou plastika *Hráči s míčem*, jejímž autorem je akademický sochař Zbyněk Runczik.⁶

Z. Runczik, *Hráči s míčem*, stav 2017 (SOKA Jeseník)

Velmi oblíbeným motivem byly volavky, v Československu celkem rozšířené, protože šlo o díla ideologicky neutrální. Plastiky ptáků bývají logicky spojené s vodou, čili se objevují jako součást kašen a jezírek. „*Kořeny této obsese sahají do roku 1958, kdy Vincenc Vingler pro úspěšný Československý pavilon na výstavě v Bruselu vytvořil stylizovanou sochu Pták...Kromě vodních ptáků sloužila profesionálním sochařům jako předloha z říše fauny také ostatní vodní a obojživelná zvířata s výraznou aerodynamikou, jako jsou ryby, tuleni, lachtani hroši, ale i místní lesní zvěř, především srnci, divoká prasata a medvědi, a samozřejmě i symbol české státnosti lev.*“⁷

Rozšířené byly i motivy obřích rostlin. Jejich výhodou byly pravidelné geometrické rovnoměrné tvary. Kromě plodů ovoce, jakými jsou jablka, meruňky či hrušky, byly užívány i motivy květů. Autorem plastiky *Květ*, kterou dodnes nalezneme v parčíku u paneláků na nám. Svobody naproti Základní školy Průchodní Jeseník, byl sochař Karel Hořínek z Olomouce.⁸ Plastiku realizoval v březnu až listopadu 1978 z jugoslávského mramoru. Instalována byla pak dne 28. 12. 1978.

Dobově podmíněnou formou byla tzv. Bruselská abstrakce. Československo ji převzalo na výstavě Expo 58. Oblíbené v tomto stylu byly pavučiny, což byly obrazy uskupené z keramických dlaždiček, nejčastěji umístěné na průčelích fasád, koridorech, či na halách.

Typem Bruselské abstrakce byli trilobiti. Jednalo se o abstrakce, připomínající svým tvarem pravěké trilobity. Rozšíření byli i tzv. Trifidi, kteří svým tvarem připomínali kapky, nebo byli vytaženi do ostrých špic.

V Jeseníku se nachází řada dalších děl ze 70. a 80. let minulého století. Bohužel hodně z nich už bylo nenávratně odstraněno během rekonstrukcí. Bezesporně největším zadavatelem byl Městský národní výbor Jeseník, který objednával výzdobu nejrůznějších míst nejen v Jeseníku, ale třeba i v Šumperku.

Reliéf v hale tzv. Pentagonu (SOKA Jeseník)

Objednávky směřoval na umělce, pocházející především z Olomouce, ale pár zakázek dostali i umělci z Brna. Ne všechny zakázky byly dotaženy do konce a ne vše bylo nakonec zrealizováno.

Roku 1979 byla objednána plastika *Mládí* pro Lázně Jeseník. Jejím autorem byl Rudolf Chorý, akademický sochař z Olomouce,⁹ který v Jeseníku vytvořil bustu spisovatele N. V. Gogola.¹⁰ Plastika byla z pískovce a na výšku měřila 180 cm. Realizována byla v roce 1980 osazením v lázeňském parku.¹¹ V lázních se však od něj nachází socha *Eva*, vytesaná z jugoslávského mramoru o výšce 210 cm z let 1980–1981.

Roku 1983 Městský národní výbor Jeseník objednal výtvarné řešení dodnes nevzhledného průchodu na náměstí Rudé armády u ing. arch. Blahoslava Adamíka.¹² Toto dílo nakonec nebylo realizováno, takže průchod vypadá stále stejně bezútěšně.¹³

Petr Zlamal¹⁴ společně s Petrem Exlerem¹⁵ vytvořili roku 1986 reliéf pro Základní školu Boženy Němcové, který před pár lety zmizel při obnově fasády.¹⁶

Roku 1986 byla pro obřadní síň na MěNV Jeseník objednána reliéfní výzdoba dvou nik s rostlinnými motivy a výroba dvou paravanů. Autory byli Pavel Kryl,¹⁷ T. Matys a D. Hráčková z Brna.¹⁸ Technické služby si roku 1988 objednaly u ing. arch. R. Pluskala vytvoření výtvarného díla, které mělo být umístěno na náměstí Svobody. Z důvodu nedostatku financí musela být zakázka nakonec zrušena.

Zajímavostí je, že kromě klasických uměleckých děl vznikaly objednávky na takové věci, jako byly např. kliky ke dveřím, realizace dvou stojanů na vlajky pro zasedací síň, nebo dokonce návrh expozice pro Vodní tvrz.

Další díla, o nichž víme, že existují, jsou reliéf *Mír* 1981 v Lázních Jeseník na stejnojmenném sanatoriu autora Františka Bělohlávka¹⁹ a reliéf v hale tzv. Pentagonu (dnes Městský úřad Jeseník). Vratislav Varvažů²⁰ přispěl Jeseníku dvěma realizacemi: keramický reliéf *Květ* na obchodě Jednoty na ulici Lipovská v Jeseníku z roku 1980 a dnes již polorozpadlá plastika *Zdraví* v areálu Jesenické nemocnice. Při rekonstrukci nemocnice byla ve foyeru znovuobjevena reliéfní plastika *Strom života* Slavoje Kovaříka.²¹

Naopak odstraněn byl autorsky neurčený dřevěný reliéf, který se nacházel v obchodě Dukla (dnešní Albert) a panů v Palmovém restaurantu hotelu Slovan.²² V našem městě, resp. lázních pracovali další olomoučtí umělci, jejichž díla nebyla doposud odborně posouzena: Marie Bělohávková (lázně, 1977),²³ Anna Grmelová,²⁴ Zora Poříčká-Chadřabová (interiér smuteční síně v Bukovicích)²⁵ a zasl. umělec Jan Sedláček (reliéfy, lázně, 1974 a 1980).²⁶

Závěrem konstatujeme, že zpracování tohoto typu umění na celém Jesenicku nabízí velké možnosti. Na obdobné výtvarné projevy narazíme i v Lipové-lázních, Javorníku a Zlatých Horách. Tato oblast zatím není prozkoumaná a zaslouží si jistě větší pozornost.²⁷ Stále objevujeme na starých fotografiích umělecká díla, která byla odstraněna během rekonstrukcí objektů. Také dosud zachovaná díla by měla být zdokumentována, aby se zabránilo jejich zničení. Když se o nich nebude vědět, málokdo si povšimne, že už zde nejsou.

POZNÁMKY

1. KAROUS, Pavel: *Vetřelci a volavky: Atlas výtvarného umění ve veřejném prostoru v Československu v období normalizace (1968–1989)*. Praha 2013, s. 1.

2. Tamtéž, s. 1.

3. ZUBER, Rudolf: *Pomník Rudarmejce v Jeseníku*. Severní Morava, sv. 39. Šumperk 1980, s. 40; GROWKA, Květoslav: *Pomníky Sovětské armádě v Jeseníku*. Speciál Jesenického týdeníku 18. 4. 2006, s. 2; (dk): *Zastupitelé dali sochám z dob minulých stop*. Deník 19. 9. 2006, s. 4.

4. GROWKA, Květoslav: *Exkluzivní pomníkové místo (Kamenná kronika města Jeseníku)*. Jesenický týdeník 9. 5. 2006, s. 3. Kdy socha zmizela, přesně nevíme. Pamětníci si však ještě dobře vybavují, že zde „přistál“ armádou vyřazený stíhací letoun MIG-15, aby rozveseloval dítky z nedaleké mateřské školky.

5. KAROUS, Pavel: *Vetřelci a volavky*, opak. cit.

6. *Slovník českých a slovenských výtvarných umělců 1950–1997*, Ro-Se. Výtvarné centrum Chagall, Ostrava 2004, s. 118.

7. KAROUS, Pavel: *Vetřelci a volavky*, opak. cit.

8. Narodil se 2. 6. 1936 v Olomouci a v letech 1951–1954 studoval kamenosochařské učiliště v Žulové, další čtyři roky na Střední uměleckoprůmyslové škole v Uherském Hradišti. Vyšší školou však pro něj byla spolupráce se svým otcem akad. sochařem Vojtěchem Hořínkem při tesání plastik *Vzpomínka pro Vsetín, Vděčnost pro Javorník* (1975) a *Pocta praporu* pro Radvanice, tedy pomníku věnovaných osvobození Československa. V letech 1969–1973 pomáhal otcovi s reprodukcí Brokoffovy sochy sv. Vojtěcha pro Karlův most v Praze. K jeho vlastním realizacím patří kromě jesenického *Květu kašna Voda-život* pro Olomouc (1969) a plastika *Voda* pro Moravský Beroun (1989). O něm viz Katalog výtvarných umělců olomoucké oblasti A/Ž, Olomouc – Praha 1989; Karel Hořínek. [18.06.2019]. URL <<http://horinek.condata.cz/autor.php?lang=cz>>.

9. Narodil se 17. 4. 1927 v Nemilanech, autor realizací do architektury a v oblasti monumentální tvorby. Za války se vyučil automechanikem, v letech 1952–1958 absolvoval AVU u prof. Laudy. O něm viz DVOŘÁK, František: *Rudolf Chory*. Profil, Ostrava 1989.

10. *Gogolova busta stojí v Jeseníku 40 let*. Jesenický týdeník 4. 12. 2018, s. 5.

11. Muzeum umění Olomouc, fond Dílo, podnik Českého fondu výtvarných umění – oblastní středisko Olomouc.

12. Ing. arch. Blahoslav Adamík (1925–2008) absolvoval Vysokou školu architektury a pozemního stavitelství ČVUT v Praze. Realizoval řadu projektů, mj. lázeňský dům Mír v Lázních Jeseník.

13. Muzeum umění Olomouc, ... opak. cit.

14. Narodil se 21. 3. 1949 v Olomouci, absolvent AVU v Praze, Ateliéru monumentální malby (1968–1974). Autor realizací v oblasti užitého umění.

15. Narodil se 11. 7. 1951 v Olomouci, autor realizací do architektury (keramické reliéfy). Vyučený soustružník kovů absolvoval v letech 1972–1976 katedru výtvarné výchovy na PdF Univerzity Palackého.

16. *Bestia triumphans. Základní škola Boženy Němcové přišla o svou mozaiku*. Jesenický týdeník 1. 8. 2017, s. 1.

17. *Slovník českých a slovenských výtvarných umělců 1950–1997*, Kon-Ky. Výtvarné centrum Chagall, Ostrava 2001, s. 324.

18. KAROUS, Pavel: *Vetřelci a volavky*, opak. cit.

19. Narodil se 11. 5. 1924 v Novém Rychnově, studoval na Karlově univerzitě u Cyrila Boudy a působil na Univerzitě Palackého. Grafik, ilustrátor, realizoval řadu prací v kovu (reliéfy, znaky) a panů. O něm BALEKA, A.: *František Bělohávek*. Profil, Ostrava 1971.

20. *Slovník českých a slovenských výtvarných umělců 1950–1997*, V-Vík. Výtvarné centrum Chagall, Ostrava 2008, s. 177-179.

21. KRŇÁVEK, Petr: *Umělecké dílo roky zakrývala plachta, teď je*

nemocnice odhalila. Deník 9. 8. 2017; TZ: *Halu Jesenické nemocnice znovu zdobí dílo Slavoj Kovaříka*. Jesenický týdeník 22. 8. 2017, s. 5; o něm *Slovník českých a slovenských výtvarných umělců 1950–1997*, Kon-Ky. Výtvarné centrum Chagall, Ostrava 2001, s. 172-173.

22. *Palmový restaurant hotelu Slovan*. Jesenický rozhled č. 9, 21. 9. 1964.

23. *Slovník českých a slovenských výtvarných umělců 1950–1997*, A-Č. Výtvarné centrum Chagall, Ostrava 1998, s. 124-125.

24. *Slovník českých a slovenských výtvarných umělců 1950–1997*, D-G. Výtvarné centrum Chagall, Ostrava 1998, s. 377.

25. *Slovník českých a slovenských výtvarných umělců 1950–1997*, Por - Rj. Výtvarné centrum Chagall, Ostrava 2003, s. 22-23.

26. *Slovník českých a slovenských výtvarných umělců 1950–1997*, Ro-Se. Výtvarné centrum Chagall, Ostrava 2004, s. 277-278.

27. HEČKOVÁ, Petra (alf): *„Neviditelné památky“: Umění doby nedávno minulé*. Seriál, Jesenický týdeník 18. 6. , 25. 6. 2019.

Textilní výtvarník a malíř Jindřich Turek

Mgr. Jan Petrásek, Vlastivědné muzeum Jesenicka

Malíř Jindřich Turek se narodil 6. února 1914 ve Velkém Poříčí u Hronova, jenž spolu s nedalekým Náchodem ležel při německé (nyní polské) hranici v Kladsku. Vystudoval textilnictví, konkrétně již v roce 1880 otevřenou tkalcovskou školu v několik málo kilometru vzdáleném Stárkově. Dokončil ji jako textilní návrhář v roce 1932, dva roky před jejím uzavřením. Po údajné nemožnosti se dlouhodobě uplatnit v rodném kraji (v roce 1942 např. pracoval u firmy Roman Žid a synové v Hronově) přesídlil ve svých dvatřiceti letech nejpozději před prosincem 1946 do Rýmařova. Tato část jesenického podhůří mu však dle pamětníků z jeho rodiny příliš k srdci nepřirostla, o dva roky později proto přijal nabídku zaměstnání v textilní továrně v Jeseníku, který se naopak stal jeho celoživotním domovem a kde čerpal inspiraci pro výtvarnou tvorbu. Svou roli v přesunu do budoucího Moravolenu 04 jistě sehrála skutečnost, že se v případě Jindřicha Turka jednalo o kvalifikovaného zaměstnance, kterých se v textilce na soutoku Staříče a Bělé po odsunu německého obyvatelstva zhusta nedostávalo. V květnu roku 1949 se do jeho nového bydliště natrvalo přestěhovala rovněž manželka Růžena s šestiletou dcerou Jindřiškou a tříletým synem Jirkou. V Moravolenu pak Jindřich Turek strávil celý svůj pracovní život, k odchodu ze zaměstnání jej donutilo až dovršení důchodového věku v roce 1979, tedy po celých čtyřiceti letech. Pracoval na pozici návrháře textilu, zejména ubrusů.

Výtvarný talent však nevyužíval pouze ve svém zaměstnání, „rád kreslil“ již od mládí a v novém jesenickém bydlišti se stal jedním ze zakladatelů místní skupiny amatérských výtvarníků s názvem Jesenická výtvarná skupina. Její počátky sahají až do roku 1953, o čtyři roky později ve Vodní tvrzi proběhla společná výstava. Tehdy se poprvé objevil i název sdružení. Oficiálně se skupina ustanovila až o dalších deset let později a každoročně pořádala v letních měsících kolektivní výstavy, nejprve v kapli bývalého kláštera voršilek, později načas ve vstupním vestibulu I. základní školy na dnešním Masarykově náměstí.¹ Vedle každoročních skupinových výstav lze pro samotného Jindřicha Turka doložit rovněž autorskou výstavu v Jeseníku – jeho akvarely a olejomalby bylo možné zhlédnout ve výstavní síni Divadla Petra Bezruče mezi dubnem a květnem 1996. Jednalo se zároveň i o úplně poslední malířovu výstavu, neboť již zanedlouho, 27. července 1996, ve svých 82 letech zemřel.² Po sametové revoluci v průběhu 90. let Jindřich Turek vystavoval pravidelně každý rok v zahraničí,³ konkrétně v bavorském městečku Hollfeld. Tyto výstavy organizovala rodinná přítelkyně Dora Gebhardt.

Jak již bylo naznačeno, Jindřichu Turkovi učarovala jesenická krajina, z níž čerpal témata a inspiraci: „Právě zde, v Jeseníkách jsem našel nespočet námětů [...] Když člověk chodí po zdejších horách, najde celou řadu krásných míst a zákoutí.“⁴ Pochvaloval si rovněž přírodní scenérie u Černé Vody, kde pobýval na chalupě u svého zetě, kde se rovněž dle malířových slov často scházela Jesenická výtvarná skupina a diskutovala nad svými díly. „Ponurou, ale půvabnou“ krajinu zachycoval ve všech ročních obdobích především technikou olejomalby a akvarelu.⁵ Typickým pro jeho tvorbu bylo realistické podání: „Maluji především krajiny a byla by velká škoda zdejší krajinu přetvářet. Ta realita je tak kouzelná, že to prostě nejde.“⁶ Vedle krajinářské tvorby se věnoval rovněž květinovým zátiším.⁷ Vedle soukromých sběratelů a především rodinných příslušníků se obrazy Jindřicha Turka nacházejí ve sbírkách Vlastivědného muzea Jesenicka, které vlastní tři akvarely,⁸ či MKZ Jeseník.⁹ Volně spatřit jeho díla je však možné rovněž ve stálé expozici výtvarníků jesenického regionu v Kapli.¹⁰

Jindřich Turek, *Zimní krajina* (VMJ Jeseník)

POZNÁMKY

1. HORSKÝ, Radovan: *Dort k šedesátinám*, Jesenický týdeník, 2013, č. 27-28, s. 8.
2. *Zemřel malíř Jindřich Turek*. Jesenický týdeník, 1996, č. 30, s. 2.
3. Fotografickým materiálem máme doloženou výstavu např. pro rok 1994.
4. Rozhovor s Tomášem Krajíčkem při příležitosti autorské výstavy v dubnu 1996, viz „*Malování mi dává sílu do života*“. Jesenický týdeník, 1996, č. 13, s. 14.
5. Katalog *Jesenická výtvarná skupina ke 40. výročí osvobození Československa Sovětskou armádou*. Jeseník 1985.
6. Rozhovor s Tomášem Krajíčkem, opak. cit.
7. *Slovník českých a slovenských výtvarných umělců 1950–1997*, Tik-U. Výtvarné centrum Chagall, Ostrava 2007, s. 246.
8. *Jeseníky* (HJE 11686), *Zimní krajina* (HJE 12640), *Továrna R & R* (HJE 12639).
9. *Z Písečné; Pohled na vesnici*.
10. *Lom v Černé Vodě; Kraj lesa v Černé Vodě*.

Zlatohorští malíři

Boleslav Doboš a Josef Šmoldas

Mgr. Matěj Matela, Vlastivědné muzeum Jesenicka

Výtvarné umění má v oblasti Zlatohorska hluboké tradice. Jednou z největších uměleckých osobností regionu je bezesporu Bernhard Kutzer (1794–1864), který vedle vytváření překrásných dřevořezeb zejména sakrálního zaměření rovněž výborně kreslil a maloval, což lze konstatovat i o mnoha členech jeho rozvětvené rodiny žijících v Horním Údolí. Zakladatelem druhého významného uměleckého rodu byl malíř a pozlacovač Joseph Templer (1804–1860) pocházející z nedalekého Mnichova (dnes místní část Vrbna pod Pradědem), jenž však tvořil ve Zlatých Horách. Starší syn Rudolph (1837–1905), ve své době jeden z nejúspěšnějších malířů české části Slezska, záhy po vyučení v otcově dílně přesídlil do Bruntálu a posléze do Opavy. Zabýval se především portrétní a náboženskou tvorbou, z jeho ateliéru pocházejí rovněž krajinomalby či střelecké terče. Jeho mladší bratr Franz (1854–1930) spojil celý svůj život s rodným městem, svými obrazy s náboženskou tematikou vycházejícími z tradic nazarenismu vyzdobil řadu kostelů v regionu (Horní Údolí, Velké Kunědice, Rejvíz, Bruntál, Vrbno). Od roku 1900 až do své smrti žil a tvořil u poutního kostela Panny Marie Pomocné (Mariahilf), kde zároveň vedl hospodu. Templerův nejlepší žák, Emil Brendel (1879–1950), na něj stylově i tematicky navázal. Za veskrze lidového umělce pak můžeme označit Karla Knoblichu (1873–1936), řezbáře a malíře, který si nejvíce oblíbil Mariahilf. Malůvky kostela v podobě typických kulatých obrázků prodával Knoblich spolu s chutným likérem vlastní výroby poutníkům. Na šikovné mistry, pro něž se okolí Zlatých Hor stalo celoživotní inspirací, byla neméně bohatá i druhá polovina 20. století.

Boleslav Doboš

První z velké dvojice současných zlatohorských výtvarníků Boleslav Doboš se narodil 5. září 1953 v Krnově. Jeho otec Henryk (jemuž po příchodu do Slezska z důvodů cizího křestního jména státní správa doporučila přejmenování na Ondřej) se narodil ve východoslovenské osadě Poloma, místní části Jasenovců, jeho kořeny však zřejmě sahaly až do oblastí Vojvodiny (dnešní sever Srbska), konkrétně do regionu okolo města Bačka Topola. Pracoval jako horník, poté jako zedník. Matka Pavlína pocházela z Vinohradů nad Váhom, kam malý Boleslav jezdil trávit prázdniny. Na dny pod horkým jihoslovenským sluncem dodnes umělec vzpomíná s neskrývanou nostalgií a láskou. Příjemné teplo, prostředí plné života a domácích zvířat, typická vůně vinné révy a vyhřátých vesnických uliček, nádherný barevný folklor, to vše mu oproti rodným Sudetům připadalo jako ve snu. Ona neopakovatelná atmosféra jako vystřižená z děl francouzského prozaika Marcela Pagnola (1895–1974) v něm zformovala celoživotní inklinaci k teplým krajům, o čemž mimo jiné svědčí i rozlehlá mapa jihovýchodní Evropy visící na stěně jeho pracovny.

Po maturitě na krnovském gymnáziu pokračoval Boleslav Doboš studii geodézie v Brně. Povinnou dvouletou vojenskou službu absolvoval ve Znojmě. S manželkou Marií, zdravotní sestrou, se vzali roku 1978, nejprve na národním výboru ve Vrbně pod Pradědem, poté v kostele Panny Marie Uzdravení nemocných v Karlově Studánce, odkud jeho žena pochází. Nejprve pracoval v Geodézii Bruntál, poté v Ostravě u dopravních staveb, od roku 1979 pak v lisovnách plastických hmot ve Vrbně. O několik měsíců později přesídlil s rodinou do Zlatých Hor, kde získal místo u geologického průzkumu. Zde působil až do roku 1992, kdy se osamostatnil a začal pracovat jako grafik a vydavatel na volné noze.

Boleslav Doboš, *Mariahilf* (soukr. sb.)

Dlouhodobou spoluprací navázal např. s lázněmi v Karlově Studánce nebo s výrobcem lázeňských op-latků v Bílé Vodě. Kromě soukromých aktivit působil v letech 1992–2003 jako učitel výtvarného oboru na ZUŠ Franze Schuberta. S manželkou vychovali čtyři děti – nejstarší dcera se stala řádovou sestrou v řec-kokatolickém klášteře poblíž ukrajinského Lvova, syn se žíví grafikou, další dcera pracuje jako sociální pracovnice, ta nejmladší žije ve Wroclawi, kde pracuje v tiskařské firmě. Boleslav Doboš je několika-násobným dědečkem.

Umělecká tvorba

S výtvarným uměním poprvé přišel do kontaktu již v raném dětství díky kresbám svého otce, který nej-častěji zpodobňoval hospodářská zvířata. Vlastní umělecké vlohy pak Boleslav Doboš pocítil na základní škole, kde na jedné z hodin výtvarné výchovy dostala třída za úkol, aby každý nakreslil svého spolužáka. Obrázek se mu „náhodou povedl“ a uvědomil si, že právě ztvárňování okolního světa je přesně tím, co ho baví a naplňuje. Výtvarné činnosti se však začal aktivně věnovat až po vojně, v Ostravě kreslil kolegy z práce a již tehdy si začal přivydělávat olejomalbami. Nezůstal ale jen u tužky a oleje, zkoušel různé tech-niky (pastel, linoryt). Malířství jej postupně vtáhlo natolik, že se v době, kdy pracoval ve vrbenkých liso-vnách, dokonce přihlásil na vysokou uměleckou školu v Bratislavě a uvažoval o tom, že by v případě pří-jetí s rodinou na Slovensko přesídlil. Nakonec jej však, bez udání důvodů, nevezali.

V oblasti umění se Boleslav Doboš řídí mottem svého dobrého přítele Miroslava Štandery z Tomíkovic „*jak to zrovna cítím, tak to i udělám*“. Typickým rysem jeho tvorby je tak neuvěřitelně široká škála nejrůznějších výtvarných stylů, technik a způsobů ztvárnění. Nutno však podotknout, že vydá-li se tento zlatohorský umělec kterýmkoliv směrem, výsledné dílo lze bez nadsázky označit za bravurní jak po stránce technického a kompozičního zvládnutí, tak také přesvědčivosti výjevu a celkového estetického dojmu, vycházejícího z autorova osobního přístupu k danému tématu.

Nadmíru zajímavou etapu jeho umělecké činnosti představují 80. léta, kdy vytvořil řadu děl v duchu tzv. naivního (či chceme-li insitního) umění. Tímto stylem kupř. jedinečně zachytil zlatohorské náměstí, nádraží, atmosféru uliček či hřbitova. Již v novém tisíciletí pak vznikly obrazy poutního kostela Mariahilf či typické zástavby Karlovy Studánky, oba zasazené do podmanivého podzimního hávu. Kromě živosti barev zdůrazňující snovost výjevu a příjemně nakažlivý idealismus, s jakým autor na emblematická místa regionu pohlíží, zaujmou plátna specifickou výstavbou prostoru, zpodobněného do jakéhosi kruhu, který daný výjev opticky rámuje a zároveň připomíná objímající ruce. To umocňuje celkový uklidňující dojem pláten sálajících lidstvím a silným vztahem umělce k místu. Vzhledem k počtu děl tohoto ražení v soukromých rukou je Dobošova naivní tvorba o to vzácnější a hodna pozornosti.

Několikrát si vyzkoušel i kubismus, nejčastěji se však věnuje čistému realismu. Mezi vrcholná díla malířovy realistické tvorby patří bezesporu zakázka pro lázně v Karlově Studánce, jejichž vedení si u něj objednalo vytvoření dvanácti kopií obrazů Reinholda Völkela (1873–1938). Tento vídeňský malíř počátkem 20. století zobrazil na přání velmistra Řádu německých rytířů arcivévody Evžena Habsburského místa, která tehdy rád vlastnil – vedle Karlovy Studánky či bruntálského zámku se jednalo kupř. o Hrabyni, Dlouhou Loučku či Štítinu. Dobošovy precizně odvedené kopie, k nimž mimochodem přidal i dva obrazy Karlovy Studánky čistě svého autorství, v současnosti zdobí interiéry hlavní lázeňské budovy Libuše. Pečlivé studium Vökelových prací mělo zároveň nanejvýš zásadní vliv na styl B. Doboše, především v oblasti krajinomalby. „*Právě u Völkela jsem uviděl řád, na základě jeho pláten jsem zdokonalil kompozici a učil se umění realistické malby*,“ hodnotí Doboš důležitý mezník ve své tvorbě. Za své vzory považuje i další výrazná jména krajinářské školy 19. století, nejvíce pak „jednoduše úžasné“ dílo Adolfa Chwaly, českého malíře žijícího ve Vídni, dále Augusta Bedřicha Piepenhagena či Julia Mařáka. Typické rysy a motivy těchto výtvarníků, jako např. vysoký horizont, živé a syté barvy, jakousi zádumčivost, smysl pro detail či typickou „vökelovskou oblohu“, skutečně často shledáváme i u Dobošových olejů.

Více než výraznou část tvorby zlatohorského výtvarníka tvoří kresby tužkou. Nejen v jeho ateliéru nejčastěji vznikají portréty (za pozornost stojí kresby „nerudovských“ figurek Zlatých Hor, jakou byl kupř. *lesní dělník Juzek*, rok 1996), dále zátiší, ale i zcela nekonkrétní, abstraktní motivy často až surrealistického ražení. Dobošovy kresby nám však vedle zážitku estetického zároveň umožňují – mnohem více než jeho olejomalby – částečně proniknout do umělcova vnímání světa i jeho nitra. Právě v tužce se poměrně sugestivně odráží mnohé roviny duchovního života tohoto věřícího umělce. Pozorovatel vnímá přemítavost, hloubavost přelévající se mnohdy v lehkou melancholii a jakýsi mírný ostych, na čemž bezesporu nese podíl i technika, jakou Boleslav Doboš volí – své výjevy vytváří jemnými tahy a halí je do zvláštního oparu umocňujícího dojem zastřenosti, jež nutí k zamyšlení. Typickým příkladem je kupř. podmanivé vyobrazení ničivé síly pití (*Démon alkohol*, 2005) či těžkostí lidského života v symbolistických *Ranách osudu* (2005). Doslova fatalisticky pak působí *Cháron* (2010), jenž s ledovým klidem a neúprosně pluje na své loďce přímo vstříc pozorovateli.

Zákoutí Jesenicka, především kraj okolo Zlatých Hor, zobrazuje Boleslav Doboš i perokresbami, které však, na rozdíl od Josefa Šmoldase, tvoří skoro výlučně liniovými tahy (př. *Rejvízský hřbitov*, 2013). Kapitolou samou o sobě jsou však jeho díla s náboženskou tematikou. Zásadní význam Boleslava Doboše pro regionální umění i kulturu obecně totiž spočívá především v jeho aktivitách směřujících k zachování duchovního dědictví Zlatohorska. Ať už v rámci občanského sdružení Bernard, jehož je předsedou, či jako vytrvalý solitér mnoho let neúnavně zachraňuje památky dokládající silné náboženské cítění někdejších obyvatel Zlatých Hor a přilehlého okolí. Obnovuje kříže, jeho precizně odvedené malby zdobí nejednu venkovskou kapličku v Jeseníkách (namátkou Javorná, Supíkovice či Chebzí), čímž harmonicky navázal na práci svých oblíbených Templerových, jejichž umělecké úrovně bez problémů dociluje. Dále je autorem maleb křížové cesty v ambitu poutního kostela Mariahilf, na jehož opětovném vzniku po roce 1990 se podílel také vytvořením loga nebo obrazu umístěného na posvátné studánce. Zatím posledním velkým projektem se stalo obnovení křížové cesty okolo vrchu svatého Rocha nad Zlatými Horami, jejichž čtrnáct zastavení zhotovili převážně umělci česko-polského pohraničí, a to jak profesionálové, tak také neškolení výtvarníci vycházející z lidových tradic (B. Doboš je autorem sedmého zastavení). V oblasti tvorby náboženských motivů využívá Doboš kromě oleje i např. techniky linorytu a několikrát se odvážil vytvořit také ikony, jejichž nadmíru složitá a přesně definovaná vyhotovení je spíše procesem duchovním než výtvarným (tzv. ikonopisectví).

Boleslav Doboš, *Karlova Studánka podle Völkela*, 2007 (Hotel Libuše)

Vedle výše uvedeného se aktivně zabývá dějinami umění na Zlatohorsku (plánuje vydat publikaci o rodině Templerů) i historií regionu jako takového, především pak odhalováním dosud neznámých faktů a zajímavostí, které zveřejňuje v internetovém časopise Mozaika, periodiku spolku Bernard. Vydal několik publikací – ve třech jazykových variantách (česky, polsky, německy) vyšla knížka Poutní místo Panna Maria Pomocná u Zlatých Hor, kterou napsal spolu s Vladislavem Bakončíkem, roku 2017 vydal brožuru Historie poutního místa sv. Anny a Marty v Horním Údolí, rok nato Vrch sv. Rocha ve Zlatých Horách a jeho křížová cesta: historie a obnova. V roce 1994 stál u zrodu městského muzea, o dva roky později spoluzakládal zlatohorskou městskou gardu, jež funguje dodnes.

V padesáti sedmi letech si Boleslav Doboš splnil dlouholetý sen, když dokončil studium dějin umění na Masarykově univerzitě. Ve své bakalářské práci se věnoval oltářním obrazům piaristického kostela Panny Marie Těšitelky v Bruntále, jehož stěžejní část vytvořil výrazný umělec Jan Kryštof Handke, pocházející ze vsi Janušov u Rýmařova, nebo již vícekrát zmíněný Rudolf Templer (hlavní oltářní obraz). Poznatky studiem získané příkladně přetavuje do vlastní tvorby, zejména do maleb s náboženskou tematikou.

Svá díla vystavoval Boleslav Doboš na zámku v Bruntále, v rýmařovské Galerii Octopus, dále v Ostravě, Šumperku, polském Prudniku, Komprachcích, Kętrzyně, Głuchołazech a samozřejmě několikrát doma (např. kostel svatého Acháce v Dolním Údolí). Jeho díla se většinou nacházejí v soukromých rukou, kromě českých zemí např. v Řecku, Německu, Polsku, Maďarsku, na Slovensku či Ukrajině.

Josef Šmoldas

Josef Šmoldas, Zlatohorák ve všech směrech, spatřil světlo světa 28. listopadu 1947, v době, kdy se ještě jeho rodné město nazývalo po staru Cukmantl. Otec Jaroslav se narodil v Olomouci-Hejčíně, vyučil se krejčím. Do vysídleného pohraničí se s manželkou Annou (pocházela z Nasobůrek u Litovle), synem Jaroslavem a dcerou Zdenkou přestěhoval v roce 1946, aby si zde otevřel živnost. Poválečné společenské poměry však tomuto záměru nepřály, a tak nastoupil do místní továrny na výrobu jízdních kol (založena roku 1923 pod názvem Fuchs Zukmantel). Na své dětství vzpomíná Šmoldas jako na idylické časy plné vycházek do okolní přírody, v níž kromě plných košů hub a borůvek nacházel s otcem nebo kamarády i velké množství palných zbraní či nevybuchlé munice. V jeho paměti ulpěly i obrazy specifické multi-

kulturní atmosféry poválečných Zlatých Hor – stačilo projít přes starobylé náměstí, aby člověk zaslechl snad všechny moravské dialekty doplňované slovenštinou, polštinou, němčinou a samozřejmě řečtinou.

V posledním ročníku základní školy Josefa Šmoldase a řadu jeho kamarádů náboráři přesvědčili o tom, že vyučí-li se horníky, mají budoucnost zajištěnou. Zůstanou v rodném kraji a ještě si vydělají více než slušné peníze. V roce 1962 tedy Josef Šmoldas usedl do lavic hornického učiliště v Příbrami, které dokončil roku 1965. Přestože pro něj vojenská služba nebyla povinná, dobrovolně na ni nastoupil, neboť, jak sám vzpomíná, „*měl by v rodině i mezi přáteli ostudu*“. V západoslovenských Malackách a na pohraniční rotě v Gajarech zažil ve vojenské uniformě srpen 1968. Rok předtím se stihl oženit, manželka Jana pocházela z Jeseníku, po ukončení základní školy se s rodiči přestěhovala do Olomouce, kde odmaturovala na zdravotní škole. Narodily se jim dvě děti, dcera pracuje jako zubní laborantka v Otrokovicích, syn se žije jako strojní zámečnický ve Zlatých Horách.

V roce 1968 nastoupil Josef Šmoldas do Rudných dolů Zlaté Hory. Ačkoliv oproti uhelným dolům představují ty rudné vzhledem k absenci jedovatých plynů či otrěsů relativně bezpečnější prostředí, miniaturní částice oxidu křemičitého v kamenném prachu soustavně narušují plíce. V roce 1983 Šmoldasovi diagnostikovali silikózu, vrtací kladiva mu zase způsobila vazoneurózu. Byl tedy nucen odejít do invalidního důchodu. Každá mince má však, jak známo, dvě strany – díky dostatku volného času se mu dostalo prostoru být výtvarně činný.

Umělecká tvorba

K vůni barev a ředidla poprvé přičichl již jako kluk, a to díky strýci z matčiny strany, který nádherně zobrazoval krajinu lužních lesů rozprostírajících se v okolí řeky Moravy. Malování patřilo mezi nejoblíbenější činnosti Josefa Šmoldase od dětství, kdy byl kvůli vysokým cenám papíru nucen čmárat na nejrůznější plochy včetně domácnosti, za což dostával náležitě vyčíněno. Výtvarně činnosti ale skutečně propadl až na internátě v Příbrami, která tehdy platila za město neomezených možností, v hospodách vystupovaly poměrně kvalitní kapely, fungovaly zde zajímavé umělecké skupiny. Zprvu, nejčastěji na hodinách ruštiny, vytvářel svým spolužákům perokresby Brigitte Bardot či Kim Novak na košile a tzv. štruktúry, jak se říkalo pracovním kalhotám, jež po náležité úpravě připomínaly nedostatkové džíny. Vedle ztvárňování tehdejších sexsymbolů zároveň maloval na sklo, hlavně přírodní motivy, které se vedení učiliště dokonce líbily natolik, že ozdobily chodby budovy. Jednou instituci navštívil ředitel nějaké umělecké školy a ohromen právě těmito výtvarnými Šmoldasovi navrhl, aby přestoupil k nim. Ten se ale tehdy rozhodl stát se raději materiálně dobře zajištěným horníkem, než aby se vydal na trnitou dráhu věčně strádajícího umělce.

Rok před vojnu poprvé vyzkoušel olejomalbu, což mu však zpočátku dělalo obrovské potíže. Jak vzpomíná, chtěl ztvárňovat krajinu realisticky, ale ať se snažil sebevíc, vždy mu z toho nakonec vyšel impresionismus. Zlom přišel až na vojně, kde mu jistý četař absolvent nabídl, že místo běhání s ostatními na place by Šmoldas mohl sedět s ním v ateliéru, malovat a účastnit se soutěží. Tuto možnost zlatohorský rodák bez váhání přijal. Jeho první prací se stal noční New York, za který vyhrál cenu a nádavkem závratných 2 000 Kčs. Ocenění přišlo ještě několik, význam této etapy však spočíval především v tom, že díky dotyčnému nadřízenému se Josef Šmoldas naučil pracovat s barvami, dostalo se mu vysvětlení kompozičního rozvržení děl apod.

Malovat nepřestal ani po vojně, vytvářel ale zejména líbivé obrázky pro známé, s nimiž nebyl umělecky příliš ztotožněn. Rozhodl se tedy začít zpodobňovat krajinu svého domova. Nejdříve tvořil v plenéru, poté ale, na radu místního malíře Stanislava Pospíšila (více viz níže), přešel do ateliéru. Umělecky poklidné období osmdesátých let rázem změnila Sametová revoluce a devadesátá léta, kdy Jeseníky postupně začali navštěvovat odsunutí rodáci z Německa a přáli si z rodného kraje odvézt vzpomínku v podobě obrazu, který by jim ztracenou domovinu připomínal. Josef Šmoldas s nostalgií vzpomíná na chvíle, kdy potají, nejlépe v šeru noci, škrábal omítku ze zdí, aby zjistil původní nátěr rodného domu svého zákazníka, a obraz tak působil co nejvíce autentickým dojmem. Ne vždy se však v hodnověrnosti trefil – když jednou starý automobil zpodobnil v černé namísto v kávově hnědé, pedantní zákaznice žádala přemalování. Zpočátku chtěl Šmoldas vracet pamětníkům jejich vzpomínky na mládí zadarmo, brzy ale zjistil, že Němci bezplatně nic nechťejí, a tak svá díla začal prodávat. Maloval vše, od staré věže na Pradědu po Biskupskou kupu. Nejčastěji na plátna přenášel původní kostel Panny Marie Pomocné. Někdy jej tvorba vtáhla natolik, že ani nešel spát a paletu třímal v ruce často i 16 hodin vkuse. S olejomalbami, kterých vytvořil více jak 3 600, přestal po smrti své ženy v roce 2004, kdy byl natolik psychicky na dně, že rozděl barvy a na uměleckou tvorbu rezignoval.

K opětovné výtvarné činnosti přiměl Josefa Šmoldase až rejvízský lesník a písmák Sotiris Joanidis (nar. 1939), který jej oslovil s prosbou, zdali by mu do připravované knihy o zlatohorských pověstech

Josef Šmoldas, *Zlaté Hory mého dětství*, 1996 (soukr. sb.)

nevytvořil ilustrace. Po počátečním váhání nakonec Šmoldas svolil a nádhernými perokresbami doplňuje Joanidisova díla dodnes – namátkou *Zlaté báje ze Zlatohorska* (2007), *Pracující potoky* (2007) či monumentální publikace *Zlaté Hory v Jeseníkách – letopisy* (2014). Vedle toho Josef Šmoldas aktivně tvoří nejrůznější pohlednice, razítka, potisky apod.

Šmoldasova tvorba olejomaleb vykazuje několik typických rysů, nicméně tím nejvíce ikonickým, jenž se odráží v nejmenším detailu každého z jeho děl, je úzké citové sepětí s regionem, který zná doslova „do hloubky“. Byť on sám se považuje za čistého realistu, rozhodně neztvárňuje pouze věci, které vidí, ale rovněž to, co cítí. V jeho ateliéru tak nenajdeme objektivně vytvořené kopie jednotlivých lokalit, ale plát-na věrně zachycující Šmoldasův osobní vztah k domovu, stejně jako radost, s jakou obrazy tvoří. Jak ostatně říká sám autor, „*naučit se dá vše, ale dá-li do toho člověk cit a zájem o danou věc, je o mnoho lepší a pozná se to.*“ Šmoldasovy olejomalby se vyznačují velice živými, pestrými až zářivými barvami, výtvarník zobrazovaná místa v drtivé většině zasazuje do letního období či babího léta plného slunečního jasu – z jeho pláten tak čišší neuvěřitelně pozitivní a harmonická atmosféra, čímž se neškolený umělec nevědomky blíží prvorepublikovému malířskému dekorativismu. Podobně jako naivní malíři je i Šmoldas oproštěn od neklidu všedního dne, ryze poeticky a s idealismem sobě vlastním zobrazuje ze svého kraje jen to nejhezčí.

S oním subjektivismem souvisí skutečnost, že tvorba pro tohoto milovníka regionální historie zároveň představuje výborný prostředek k návratům do minulosti, nikoliv výhradně té předválečné, ale i své vlastní. Na plátna rád vnáší osobní vzpomínky, dojmy, k zobrazovanému jej často váže nějaká příhoda, a při malování dokonce několikrát zažil chvíli, kdy si vybavil specifickou vůni daného okamžiku – umění je pro něj tedy i jakýmsi druhem rozpomínání a nostalgického putování zpět v čase. Typickým příkladem je Šmoldasovo vyobrazení zlatohorské uličky, jejíž náladu jednoho letního dne zachytil se vším vsudy, včetně neodmyslitelného atributu v podobě německého souseda postávajícího na zápraží.

Perokresby Josefa Šmoldase lze rozdělit do dvou vrstev. Kromě zmíněných ilustrací starých, mnohdy zaniklých kapliček, kostelů, obytných objektů či technických děl vytváří kresby humorného charakteru – ať už situací, jež sám prožil, nebo střípků z rozbité mozaiky zlatohorské historie. Často přechází až do rovin karikatury a specifickou část jeho perokreseb pak tvoří smíšení obou těchto vrstev, kdy do precizně vypočítaného místa přidá nějakou, zcela odlišným způsobem ztvárněnou postavičku, která narušením celkové seriózní kompozice vyvolá dojem bizarnosti a vtipnosti.

Svá díla vystavoval kromě úzkého regionu Jeseníků v Prudniku či Gluchołazech, jeho obrazy krásí stěny domů v Německu, Polsku, Austrálii, Řecku, nebo dokonce v Jihoafrické republice. Šíře aktivit Josefa Šmoldase se však zdaleka neomezuje výhradně na výtvarné umění. Na počátku devadesátých let stál u založení Klubu přátel Zlatých Hor, díky jehož iniciativě se podařilo opravit rozhlednu na Biskupské kupě a po mnoha desetiletích ji zpřístupnit veřejnosti. První kastelánem se stal právě Šmoldas, který zážitky z této doby shrnul do půvabné knížky Biskupská kupa (2013). Výraznou měrou se rovněž podílel na vybudování městského muzea. Neodmyslitelnou součástí jeho veřejného působení je členství v městské gardě, která se od svého založení v roce 1996 zúčastnila několika rekonstrukcí bitev po celé Evropě a o její historii a činnosti Josef Šmoldas jako bravurní řečník přednáší i píše (Zlatohorská císařská městská garda 1996–2006).

Zlatohorští malíři Josef Šmoldas a Boleslav Doboš bydlí – příznačně – na Mánesově ulici, jen několik metrů od sebe.

VSUN a SNOP

I přes odlišný styl a samotné pojetí výtvarného umění se umělecké cesty B. Doboše a J. Šmoldase načas spojily. V polovině osmdesátých let inicioval Boleslav Doboš zrod skupiny zlatohorských výtvarníků, pro niž vymyslel název Volné sdružení uměleckých nul, tedy VSUN. Doboš stál rovněž za vznikem výstavní síně SNOP v nově zřízeném městském muzeu, kde vedle malířů prezentovali svá díla i fotografové (Jaroslav Malík, Petr Novák), sochaři či řezbáři. Originální a zároveň vtipně ironické pojmenování však rozhodně neodpovídalo složení tohoto seskupení, mezi jehož členy patřila svého času poměrně zvučná a dodnes regionálně známá jména. Minimálně dvě z nich stojí za bližší pozornost, už proto, že pozoruhodná díla těchto malířů lze dodnes nalézt v mnoha zlatohorských domácnostech.

Stanislav Pospíšil se narodil 16. října 1909 v Batelově u Jihlavy, od roku 1918 patřil k tomu málu Čechů obývajících tehdy většinou německý Zuckmantel. Sen jít studovat umění na výtvarnou akademii mu nevyšel, vyučil se tedy holičem. Na malířství ale nezanevřel a svá díla pravidelně umisťoval do vitriny svého holičství. Zpočátku tvořil v duchu realismu, s věkem postupně přecházel do melancholického impresionismu, nebál se tmavších a zemitých odstínů. Jako náměty volil Zlaté Hory a okolí, velice si oblíbil kapli sv. Rocha. Pamětníci na něj vzpomínají jako na výraznou osobnost města – pro svou image připomínající Jana Zrzavého (bílé vlasy i vousy, černý baret, plášť) byl Pospíšil jednoduše nepřehlédnutelný. Zemřel 17. března 1996 v domově důchodců v Mnichově, místní části Vrbna.

Jaroslav Michálka přišel na svět 2. června 1924 v Opavě. Za války musel narukovat do wehrmachtu, bojoval na východní frontě. Záhy však zběhl do československého armádního sboru gen. Ludvíka Svobody, s jehož jednotkou se přes Duklu vrátil do vlasti. Po válce působil na kriminálce v Krnově, roku 1952 jej však ve vykonstruovaném politickém procesu odsoudili k pětadvaceti letům vězení za velezradu. Prošel Jáchymovem a Příbramí. Po propuštění v roce 1963 se přestěhoval do Zlatých Hor, kde pracoval jako vrtař, roku 1984 odešel do důchodu. Kromě aktivního členství ve skautu bylo jeho hlavní volnočasovou aktivitou výtvarné umění. Vytvářel obrazy z dřevěných dýh, kreslil, především se ale zabýval olejomalbou. Maloval akty, zátiší, nejčastěji pak krajinky. Na mnoha Michálkových plátnech lze cítit lehkou melancholii, zasněnost a někdy i zvláštní smutek, což platí zejména u zimních motivů, jež měl výtvarník poměrně v oblíbě. Jak píše B. Doboš, Michálkova „*tvorba dýchá hledáním krásy, jistým idealismem, který se snažil vidět kolem sebe*“ a jenž byl zřejmě způsoben roky ztracenými v komunistických lágrech (o tomto období mimochodem pojednává nedávno vyšlá kniha Roky v pekle). Jaroslav Michálka zemřel 17. května 1992 ve Zlatých Horách.

LITERATURA

- Bc. Boleslav DOBOŠ, osobní konzultace, Zlaté Hory (19. dubna 2019).
Josef ŠMOLDAS, osobní konzultace, Zlaté Hory (1. května 2015, 19. dubna 2019).
DOBOŠ, Boleslav: *Oltářní obrazy piaristického kostela Panny Marie Těšitelky v Bruntále*. (Bakalářská práce). Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta, 2010.
DOBOŠ, Boleslav: *Poutní místo Panna Maria Pomocná u Zlatých Hor*. Atelier D, Zlaté Hory 2008.
DOBOŠ, Boleslav: *Historie poutního místa sv. Anny a Marty v Horním Údolí*. Atelier D, Zlaté Hory 2017.
DOBOŠ, Boleslav: *Vrch sv. Rocha ve Zlatých Horách a jeho křížová cesta: historie a obnova*. Atelier D, Zlaté Hory 2018.
DOBOŠ, Boleslav: *Vzpomínka na malíře*. /text o Stanislavu Pospíšilovi/. Měsíčník Zlatohorsko 2016, č. 5.
DOBOŠ, Boleslav: *Malíř Jaroslav Michálka*. Měsíčník Zlatohorsko 2012, č. 5.
Josef Šmoldas (* 1947). *Paměť národa*. [online]. 2017 [cit. 22. 5. 2019] Dostupné na: <https://www.pametnaroda.cz/cs/smoldas-josef-1947> .
ŠMOLDAS, Josef: *Zlatohorská císařská městská garda 1996–2006 aneb vesele i vážně s 59. Regimentem maršála L. J. M. von Daun*. Zlaté Hory 2006.
ŠMOLDAS, Josef: *Vzpomínky na Modrou štolu aneb Veselé příběhy ze zlatohorského dolu*. Zlaté Hory 2011.
ŠMOLDAS, Josef: *Biskupská kupa*. Zlaté Hory 2013.
ŠMOLDAS, Josef: *Henry – zlatokop ze Zlatých Hor*. Zlaté Hory 2013.
ŠMOLDAS, Josef: *Karl Knoblich Zuckmantel (Zlaté Hory)*. Měsíčník Zlatohorsko 2011, č. 4.
JOANIDIS, Sotiris: *Zlaté Hory v Jeseníkách – letopisy*. Rula, Rejvíz 2014.
MICHÁLKA, Jaroslav: *Roky v pekle*. Ústav pro studium totalitních režimů, Volvox Globator, Praha 2015.
TUHÁ, Olga: *Malířská rodina Templerů*. (Bakalářská práce). Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2012.
WANN, Paul: *Aus der Heimat Ehrenhalle, Maler Rudolf Templer*. Freudenthaler Ländchen, 15. roč., č. 1, Bruntál 1935.
MEZEROVÁ, Lubica - NIESNER, Tomáš: *Zámek Bruntál*. Muzeum v Bruntále, Bruntál 2012.
SCHENKOVÁ, Marie - OLŠOVSKÝ, Jaromír: *Malířství a sochařství 19. století v západní části českého Slezska*. Slezské zemské muzeum, Opava 2008.

Vydává:

**vlasti
vědné muzeum
jesenicka**

S podporou:

Jeseník
město v srdci přírody

OBEC PÍSEČNÁ

OBEC BÍLÁ VODA

XIX. SVATOVÁCLAVSKÉ SETKÁNÍ V JESENÍKU VÝTVARNÉ UMĚNÍ JESENICKA A JESENÍKŮ 20. STOLETÍ SBORNÍK REFERÁTŮ

Nakladatel: Vlastivědné muzeum Jesenicka
Vydávají: Vlastivědné muzeum Jesenicka
(Zámecké nám. 1, 790 01 Jeseník,
tel.: 606 787 371, e-mail: muzeum.sekretariat@jen.cz)
Zemský archiv v Opavě – Státní okresní archiv Jeseník
(Tovární 18, 790 01 Jeseník,
tel.: 584 411 710, e-mail: podatelna@je.archives.cz)

Redakce: Mgr. Květoslav Growka – Mgr. Matěj Matela
Grafická úprava: Filip Raif
Tisk: Studio-4 s.r.o., Zlaté Hory
Náklad: 300 výtisků

Jeseník 2019

ISBN 978-80-87632-63-5 (Zemský archiv v Opavě)

ISBN 978-80-87496-18-3 (Vlastivědné muzeum Jesenicka v Jeseníku)

vlasti
vědné muzeum
jesenicka

Státní
Okresní
Archiv
Jeseník